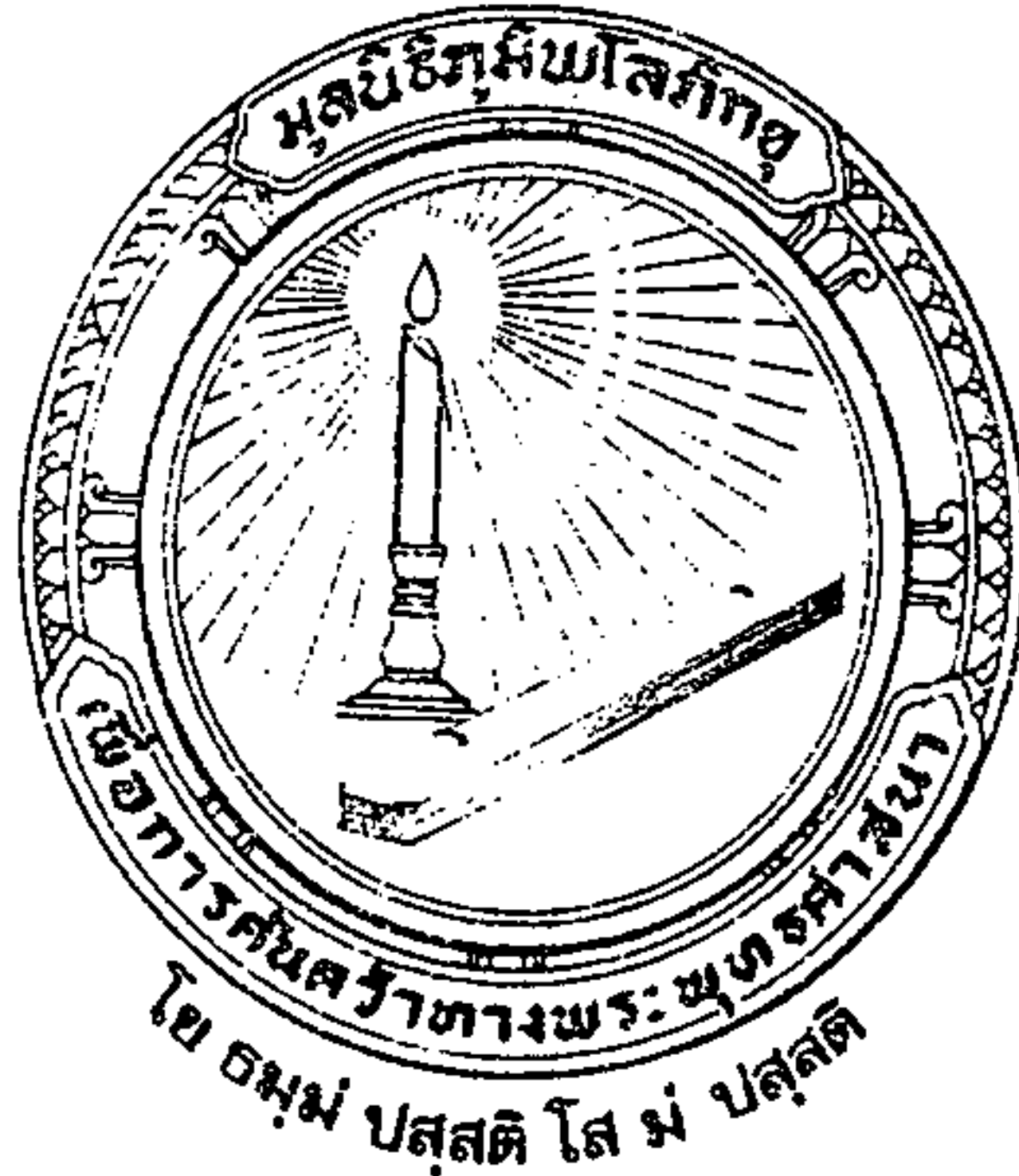

BBF00068

วิสุทธิมรรค

(บาลี-ไทย)

ภาค ๒

(บาลี ภาค ๑ ตอนที่ ๒)

VISUDDHIMAGGA

(PĀLI - THAI)

PART II

(PĀLI PART I SECOND SECTION)

ฉบับภูมิพโลภิกขุ

เป็นที่ระลึกในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ

ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

๕ ธันวาคม ๒๕๓๐

ศุภยพนาธรรมโกวิท

ผู้จัดทำและแก้ไข นายประวิตร ธรรมโกวิท และนายทีป-บางปุก

โครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น

ชำระและแม่พิมพ์พระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทย

ISBN 974-8288-06-4

วิสุทธิมรรค

(บาลี-ไทย)

ภาค ๒

(บาลี ภาค ๑ ตอนที่ ๒)

VISUDDHIMAGGA

(PĀLI - THAI)

PART II

(PĀLI PART I SECOND SECTION)

ฉบับภูมิพโลภิกขุ

เป็นที่ระลึกในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ
ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช
๕ ธันวาคม ๒๕๓๐

ศุภณยูวนา ธรรมโกวิท

ผู้ตีพิมพ์และจัดพิมพ์ นายประวิตร ธรรมโกวิท และนายตี๋-นางบุก

โครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณที่องคิน
ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทย

ISBN 974-8288-06-4

พระบรมราชาโฆวาท

“ฉันขออุโมทนา ขอให้ทำต่อไปอย่าหยุดเสีย
ฉันสับสนุนนางวิริยเปอรเซ็นท์เค็ม ให้ทำต่อไป
เป็นการช่วยให้คนเข้าถึงธรรม

การแปลคำบาลีมาเป็นคำไทยนั้น คือหวัง
ให้จงหนัก อย่าให้ขัดแย้งกันก็เป็นที่ดี เพราะ
ถ้าขัดแย้งกันแล้ว จะทำให้เกิดความยุ่งยากแก่
นักศึกษาก็ไปภายหลังว่า ที่ใดสงสัยว่าจะแปลให้เข้าใจ
ไม่ได้แก้ไขแล้ว ก็ควรมีคำอธิบายกำกับไว้ด้วย”

(พระบรมราชาโฆวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน
พระราชทานแก่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช ญาณโมทยมหาเถระ
และคณะกรรมการของสมาคมศูนย์ค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา ในโอกาสเข้าเฝ้า
น้อมเกล้าฯ ถวายพระคัมภีร์แปลเป็นภาษาไทยฉบับแรก เมื่อ ๓ ธันวาคม ๒๕๐๖)

คุณยุพนา ธรรมโกวิท
ขออุทิศส่วนกุศลให้
นายประวิตร ธรรมโกวิท และนายตี๋-นางปุก

ที่ ๒/๒๕๒๗

เรื่อง การจัดทำพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาฉบับภูมิพ โลภิกขุ

อาศัยพระบัญชา ที่ ๑/๒๕๒๗ เรื่องการตรวจชำระพระไตรปิฎก ลงวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๗ เนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก จะเจริญพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบนักษัตร ใน พ.ศ.๒๕๓๐ นั้น และโดยที่มูลนิธิภูมิพ โลภิกขุเพื่อการค้ำจุนทางพระพุทธศาสนา ได้จัดทำโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษร โบราณท้องถิ่น ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคมและได้รับการอุดหนุน โดยงบประมาณแผ่นดินอยู่แล้ว

จึงให้มูลนิธิภูมิพ โลภิกขุ ส่งเสริมงานการตรวจชำระพระไตรปิฎกโดยพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อเอื้ออำนวยในการประสานประโยชน์ โดยจัดทำพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ชั้นอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา โยชนา ปกรณ์วิเศษ สัททาวีเสส ฉบับภูมิพ โลภิกขุ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นพระมหาธรรมราชาธิราช ให้เป็นที่ปรากฏตามโบราณราชประเพณีสืบไปชั่วกาลนาน.

สั่ง ณ วันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๒๗

(สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

เพชรรัตนราชสุต

ประธานกรรมการมูลนิธิภูมิพลโลก

เนื่องในโอกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา ในวันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕ นับเป็นโอกาสที่สมัญญมงคลวิเศษที่ล้ำล้ำนกระหม่อมทั้งสองพระองค์ ทรงมีพระราชกฤษฎีกาเป็นที่ยปรากฏแก่สมณพราหมณาจารย์ทั้งปวง และพสกนิกรทวยราษฎร์ โดยที่พระองค์ได้ทรงทำนุบำรุงประเทศชาติ พระพุทธศาสนา เป็นเหตุให้สถาปนาพระมหากษัตริย์ เป็นหลักชัยของบ้านเมืองจนทุกวันนี้ ทั้งนี้สำเร็จด้วยพระบารมีธรรม พระคุณธรรมที่ทรงดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรม มูลนิธิภูมิพลโลกฯ สำนักในพระมหากรุณาธิคุณ จึงจัดสร้างพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา อันเป็นผลงานของมูลนิธิฯ ตีพิมพ์ขึ้นถวาย ๖๑ พระคัมภีร์ เพื่อเป็นการสนองพระเดชพระคุณและเป็นอนุสรณ์ยัตถุธรรมบรรณาการ เนื่องในโอกาสกิตติมศักดิ์พิเศษครั้งนี้

เพื่อให้การดำเนินงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการ และคณะเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานสร้างพระคัมภีร์ เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ดังต่อไปนี้

คณะกรรมการอำนวยการ

๑. จอมพลประภาส จารุเสถียร
๒. ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร
๓. ท่านผู้หญิงหม่อมราชวงศ์หญิงรสลิน กัณณางค์
๔. ท่านผู้หญิงอรุณ กิติยากร
๕. พลโทประพัทธ์ กวานนท์
๖. คุณหญิงสัตยวดี กวานนท์
๗. อธิบดีกรมการศาสนา
๘. อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์
๙. คุณหญิงแสงเดือน ณ นคร
๑๐. คุณหญิงวัลลีย์ วีระปรีย
๑๑. คุณหญิงเฟื่อง ชลิตอาภรณ์
๑๒. คุณหญิงชนัดถ์ ปิยะอุย
๑๓. คุณหญิงจวบ จิรโรจน์
๑๔. คุณหญิงสมนึก เปรมวัฒนะ
๑๕. คุณหญิงสงวนศรี จันทรางศุ
๑๖. คุณหญิงวรรณิ วิทยะสิรินันท์
๑๗. นางประภา จัยวัฒน์
๑๘. นางอวยพร ปัตตพงศ์
๑๙. นางอุษา จารุคุล
๒๐. นางยุพนา ธรรมโกวิท

๒๑. นางประไพ อมาตยกุล
๒๒. นางประสพศรี ประเสริฐสม
๒๓. นางลำยอง หะรินสุต
๒๔. นางประกอบเกียรติ ชาญเลขา
๒๕. ศาสตราจารย์พิพัฒน์ สุจินดา
๒๖. รองศาสตราจารย์วิสุทธ์ บุษยกุล
๒๗. รองศาสตราจารย์ศรีกาญจน์ สุจินดา
๒๘. นายชุมศักดิ์ เตชะเสน
๒๙. นางประณัฐ เตชะเสน
๓๐. นางสมจิตต์ สิทธิไชย
๓๑. นางเสริมศรี เอกชัย
๓๒. นางสุกัญญา คงศรีวัชร
๓๓. นางสาวบุญรักษ์ นาครัตน์
๓๔. นางสาววิไลลักษณ์ จารุคุต
๓๕. นางสาวบุญนาค ศตะภูริ
๓๖. นางสุจิตรา (จิราธิวัฒน์) มงคลกิติ
๓๗. นายปราโมทย์ สัจฉกร
๓๘. นายพุทธธี กุวานนท์
๓๙. นายระพีพันธ์ จารุคุต
๔๐. นายมณีพันธ์ จารุคุต กรรมการและเลขานุการ
๔๑. นายสิริ เพ็ชรไชย กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะผู้ำนวยการจัดสร้างพระคัมภีร์ ฉบับภูมิพโลภิกขุ

๑. นายมณีพันธ์ จารุคุณ	ผู้ำนวยการ
๒. นางอุษา จารุคุณ	รองผู้ำนวยการ
๓. นายสิริ เพ็ชรไชย	หัวหน้าฝ่ายวิชาการ

คณะนักวิชาการประจำ

๑. นายสิริ เพ็ชรไชย	ป.ธ.๕
๒. พระมหาเฉลียว เปสโร	ป.ธ.๕
๓. นายสุวรรณ จินต์ประชา	ป.ธ.๕
๔. นายสมาน วงศ์ไพโรภรณ์	ป.ธ.๕
๕. นายสังคม ศรีราช	ป.ธ.๕
๖. นายทวี ศรีทองอินทร์	ป.ธ.๕
๗. นายธรรมจักร สิงห์ทอง	ป.ธ.๕
๘. อุบาสิกาสมศรี จารุเพ็ง	บ.ศ.๕
๙. นายห้วน สมใจเพ็ง	ป.ธ.๕
๑๐. นายภิญโญ ล่องสกุล	ป.ธ.๘, ปริญญาโท
๑๑. นางศิริรัตน์ ด้วงสน	บ.ศ.๘
๑๒. นายทองดี พันโน	ป.ธ.๘
๑๓. พระมหาสัมฤทธิ์ เอกวิโส	ป.ธ.๗, ปริญญาตรี
๑๔. นายสมพร ประวรรณการ	ป.ธ.๗, ปริญญาโท

(๑๒)

๑๕. นายอดิเรก อินตะพรหม	ป.ธ.๗, ปริญญาตรี
๑๖. นายบุญเพ็ง แก้วยอด	ป.ธ.๗
๑๗. นายบรรจบ พุกพญา	ป.ธ.๗
๑๘. นายเจริญ ผุควรรณา	ป.ธ.๗
๑๙. พระมหาสุทัศน์ อริยทสฺสี	ป.ธ.๖, ปริญญาตรี
๒๐. อุบาสิกาจรรยา บัวสุวรรณ	บ.ศ.๖
๒๑. อุบาสิกาสุทธิกาญจน์ เว้นบาป	บ.ศ.๖
๒๒. นางสาวนันทนา เพ็ชรไทย	ศศ.บ.(โบราณคดี)
๒๓. อุบาสิกาพรทิพย์ ศูนย์จันทร์	นักปริวรรตอักษร
๒๔. อุบาสิกาพรหม เกิดเกษม	นักปริวรรตอักษร
๒๕. อุบาสิกานุญเกื้อ ไพโรจน์	นักปริวรรตอักษร

คณะนักวิชาการพิเศษ

๑. นายไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์	สถ.บ.(จุฬา)
๒. น.อ.สุรจิต สงสกุล ร.น.	ป.ธ.๘, Ph.D.
๓. น.ท.ทองข้อย แสงสินชัย ร.น.	ป.ธ.๕
๔. น.ต.วินัย ตะเกาพงษ์ ร.น.	ป.ธ.๕, Ph.D.
๕. ร.อ.สารี อินสอน ร.น.	ป.ธ.๕
๖. นายพิสิฐ เจริญสุข	ป.ธ.๕, อ.ม.(จุฬา)

คณะเจ้าหน้าที่ธุรการ

๑. นางถาวร ศรีปราสาท
๒. นางสาวฉวีวรรณ จงเกษม
๓. นางสาวพวงเงิน อุชชิน
๔. นายพัฒน์ ประกอบบุญ
๕. ร.อ.เกษม กระจกกทอง
๖. นางพิกุล บำรุงผล
๗. นางสุภา วรรณพงษ์
๘. นายเกษมวงศ์ บุรณศิริ
๙. นางจิตตรา อมระรักษ์
๑๐. นางทิพย์วดี ภู่ทอง
๑๑. นางมยุรี กลิ่นส่ง
๑๒. นางปนัดดา เอี่ยมวุฒิ
๑๓. นายเฉลิมชัย ทองมี
๑๔. นางชนก อภัยเสวตร์
๑๕. นางรัตยา บัวยังตุม
๑๖. นางอุบล แก้วจรัส
๑๗. นางชลอ วรรณจันทร์

(๑๔)

ขอจนถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ ในธรรมของสมเด็จพระสัมมา-
สัมพุทธเจ้าเป็นนิตย์ เทอญ.

หมายเหตุ : การแต่งตั้งกรรมการ นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่ ในพระบัญชา
เป็นการแต่งตั้งโดยตำแหน่ง.

โครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น
ชำระและแปลพระตำมภีร์ทางพระพุทธรศำลส์นาเป็นภาษาไทย

ด้วยศวามฉ้บฉ้บของศณะกรรมการมหาดเธรฉ้บมาศม

และ

กรรมการศำลส์นา กระทรวงศ้กษาธิการ

(๑๖)

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๒๕๓๕

First published : 1996

ISBN 974-8288-06-4

สงวนลิขสิทธิ์

ในการคัดลอก แปร และดัดแปลง

ไม่ว่าบางส่วนหรือทั้งหมด

All rights reserved

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ ในบริเวณวัดสระเกศ กรุงเทพมหานคร

Printed in Thailand

At The Bhūmibalo Bhikkhu Foundation Press,

Wat Srakesa, Bangkok.

นิทานกถา

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ได้ทรงเทศนาโปรดเวไนยสัตว์ให้ได้บรรลุมรรคผลนิพพานตลอด ๔๕ พระวัสสา คำสอนของพระองค์ที่ทรงแสดงแล้ว ทรงบัญญัติแล้ว เรียกว่า พระธรรมวินัย ทรงตั้งไว้เป็นศาสดาแทนพระองค์ เมื่อเสด็จดับขันธปรินิพพาน จัดเป็นพระสัทธรรมอย่างหนึ่งเรียกว่า พระปริยัติสัทธรรม ในบรรดาพระสัทธรรมทั้งสาม พระปริยัติสัทธรรม มีความสำคัญมาก เมื่อพระปริยัติสัทธรรมยังดำรงอยู่ตราบโค พระปฏิบัติสัทธรรมและ พระปฏิเวธสัทธรรม ก็ยังคงดำรงอยู่ตราบนั้น เมื่อพระปริยัติสัทธรรมเสื่อมสูญแล้ว พระปฏิบัติสัทธรรมและพระปฏิเวธสัทธรรมก็ดำรงอยู่ไม่ได้ เพราะฉะนั้น พระปริยัติสัทธรรมจึงเป็นมูลรากของพระศาสนา เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอรหันตสาวกทั้งหลายมีพระมหากัสสปเถระ เป็นต้น ได้ยกเอาคำสั่งสอนอันเป็นพระพุทธรวณะขึ้นสู่การสังคายนาเป็นครั้งแรก ด้วยภาษาบาลี อันเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ชาวโลก โดยจัดหมวดหมู่เรียกว่า พระไตรปิฎก ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และ พระอภิธรรมปิฎก พระไตรปิฎกนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ป่าฬี หรือ พระบาลี

กุลบุตรผู้หวังความตั้งมั่นยังยืนแห่งพระสัทธรรม จำเป็นต้องศึกษาพระไตรปิฎกหรือพระบาลีนี้ให้รู้ซึ่ง ทั้งบทพยัญชนะและอรรถะ จึงจะปฏิบัติได้ถูกต้องตรงตามพระพุทธรวณะ ได้มีการศึกษาเล่าเรียนในด้านพระปริยัติสัทธรรมนี้สืบมาตั้งแต่ครั้งพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนมชีพอยู่ จัดเป็นฐานะในพระศาสนาอย่างหนึ่งเรียกว่า คันถฐานะ คู่กับ วิปัสสนาฐานะ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติอันเป็นส่วนแห่งพระปฏิบัติสัทธรรม การศึกษานั้นย่อมมีครูบาอาจารย์สั่งสอน และบันทึกคำสอนตลอดทั้งมติวินิจนัย โดยท่านผู้รู้พระพุทธานิบายเรียกว่า พระอรรถกถาจารย์ ตามความหมายที่แท้จริงนั้น พระอรรถกถาจารย์ หมายถึง พระอรหันต์ผู้เป็นสังคีติกาจารย์ในครั้งแรก มีพระมหากัสสป พระอุบาลีและพระอานนท์ เป็นต้น เมื่อได้มีการสั่งสอนและการบันทึกคำสอนไว้ พระสงฆ์สาวกก็ได้ศึกษาเล่าเรียนต่อ ๆ กันมา คัมภีร์ดังกล่าวนี้เรียกว่า อรรถกถา มีการบันทึกไว้ด้วยภาษาบาลี ภาษาเดียวกับที่ใช้

(๑๘)

บันทึกพระไตรปิฎก เมื่อพระพุทธศาสนาได้เคลื่อนจากชมพูทวีปมาตั้งมั่นอยู่ใน
ลังกาทวีปแล้ว ได้มีการสั่งสอนและบันทึกไว้ด้วยภาษาสิงหพันธันเป็นภาษาของชาวเกาะ
สำนักที่มีชื่อเสียงเกี่ยวกับพระคัมภีร์อรรถกถาเหล่านี้ ได้แก่ สำนักมหาวิหาร ใน
ลังกาทวีป การที่จะทำความเข้าใจเรื่องราวในอรรถกถา กุลบุตรจำต้องศึกษาภาษา
สิงหพันธัน ซึ่งเป็นการยากลำบากแก่กุลบุตรผู้ใคร่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง คำอธิบาย-
ธิบายพระพุทธวจนะจึงไม่แพร่หลายกว้างขวางเท่าที่ควร อาศัยเหตุนี้ เมื่อพุทธศักราช
ล่วงได้เก้าร้อยปีเศษ พระเถระทั้งหลาย มีพระพุทธโฆสะ พระพุทธทศตะ และ
พระธัมมปาละ เป็นต้น จึงได้แปลอรรถกถาภาษาสิงหพันธันเป็นภาษาบาลี อันเป็นต้นตติภาษา
จึงเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายเป็นประโยชน์เกื้อกูลไปทั่วโลก

ต่อมา ได้มีการแต่งอธิบายความในอรรถกถาเป็นคัมภีร์ เพื่อให้เข้าใจ
พระพุทธวจนะชัดเจนยิ่งขึ้น เรียกว่า ฎีกา มีทั้งคัมภีร์ฎีกาเดิมเรียกว่า มุลฎีกา และคำ
อธิบายฎีกาเดิมต่อมาอีกเรียกว่า อนุฎีกา แล้วยังมีคัมภีร์แก้ไขข้อความที่เป็นเงื่อนไข
ข้อขอดที่ชวนสงสัยให้หายสงสัยเรียกว่า คัมภีร์บท อีกชั้นหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีคู่มือเป็น
หนังสือประกอบในการแปลคัมภีร์ต่าง ๆ บอกสัมพันธภาพ ความหมายของศัพท์
แสดงไวยากรณ์แยกแยะให้เข้าใจเชิงศัพท์อีกชั้นหนึ่งเรียกว่า อรรถโยชนา คัมภีร์เหล่านี้
ล้วนเป็นประโยชน์แก่กุลบุตรผู้ศึกษาพระคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง และทั้ง
เป็นคู่มือในการแปลให้ถูกต้องอีกด้วย คัมภีร์ดังกล่าวเหล่านี้แต่งรับกันเป็นสายตรงบ้าง
เป็นปกรณพิเศษ แต่งเป็นเรื่องเฉพาะ เช่น พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคหรืออภิธรรมมัตถ-
สังคหะ เป็นต้นบ้าง ซึ่งจัดอยู่ในชั้นอรรถกถา แล้วมีคัมภีร์แก้ต่อมาเรียกว่า ฎีกา เช่น
มหาฎีกาชื่อปรมัตถมัณฑุสา แก้พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค และคัมภีร์ชื่ออภิธรรมมัตถ-
วิภาวิณี แก้ปกรณอภิธรรมมัตถสังคหะ เป็นต้น

ภาษาบาลี เป็นต้นตติภาษา คือ ภาษาที่มีแบบแผน เป็นมูลภาษา คือ
ภาษาที่เป็นต้นเดิม เป็นภาษาที่รองรับพระพุทธวจนะซึ่งเรียกว่าพระบาลี และเป็น
ภาษาที่ใช้อธิบายพระพุทธวจนะอื่น ๆ อีกด้วย นักปราชญ์ได้แต่งไวยากรณ์ของภาษา
บาลีไว้เป็นหลักฐาน เพื่อให้ศึกษารู้ความหมายของคำนั้น ๆ ได้ถูกต้องถ่องแท้
ถ้าขาดความเข้าใจหลักภาษาอันเป็นนิรุกติศาสตร์เสียแล้ว ย่อมจะเกิดความเข้าใจผิด
ลุ่มหลงในอักษรและบทต่าง ๆ ได้ ดังนั้น กุลบุตรผู้ใคร่ศึกษาจำต้องศึกษาให้รู้

ไวยากรณ์ของภาษาบาลีอย่างแจ่มชัด จึงจะเข้าใจพระพุทธรวณะได้ถูกต้อง คัมภีร์
ไวยากรณ์เหล่านี้ เรียกว่า สัททวิเสส บ้าง สัททศาสตร์ บ้าง นิรุติศาสตร์ บ้าง

เมื่อพระพุทธศาสนาได้แพร่หลายมาสู่ประเทศไทย ก็ได้แพร่มาพร้อมกับ
คัมภีร์ต่าง ๆ มีพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อнуฎีกา ปกรณ์พิเศษ และสัททวิเสส
เหล่านี้เป็นต้น และได้จารไว้ด้วยอักษรขอมในใบลาน ผู้ศึกษาภาษาบาลีจึงต้องเรียน
อักษรขอมก่อน แล้วจึงศึกษาเล่าเรียนพระคัมภีร์ทำความเข้าใจพระพุทธรวณะ ทรงจำ
ไว้ และเทศนาสั่งสอนต่อ ๆ กันมา ทุกยุคทุกสมัยจนถึงยุครัตนโกสินทร์นี้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงมี
พระราชปรารภอาราธนาพระสงฆ์เถรานุเถระ รับภารธุระปริวรรตอักษรขอมที่
บันทึกพระไตรปิฎกภาษาบาลีออกเป็นอักษรไทยแล้วตีพิมพ์พระไตรปิฎกอักษรไทยนี้
เผยแพร่ออกไปในวัดวาอารามต่าง ๆ ตลอดทั้งในและต่างประเทศ เป็นการเฉลิม
พระเกียรติยศ พระราชกฤษฎีกาบริหาร ที่ทรงเป็นธรรมิกราชาธิราชในโลก ต่อมา
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ก็ได้ทรงอุปถัมภ์สร้างคัมภีร์
อรรถกถาจากอักษรขอมภาษาบาลีมาเป็นอักษรไทยภาษาบาลีนี้ บรรดาพระบรมวงศา-
นวงศ์ต่างทรงมีพระศรัทธาประสาทะ โดยเสด็จพระราชกุศล จัดพิมพ์สร้างไว้ใน
พระพุทธศาสนา ให้เป็นที่ปรากฏในโลก เป็นคุณูปการแก่พระพุทธศาสนาเป็น
อย่างยิ่ง กาลต่อมาการทำพระคัมภีร์อักษรขอมเป็นอักษรไทยได้หยุดชะงักไปชั่ว
ระยะหนึ่งประมาณ ๕๐ ปีเศษ ทำให้คัมภีร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ซึ่งมีอยู่
ในอักษรขอมต้องชะงักงันไป ไม่แพร่หลายเท่าที่ควร

ด้วยเหตุนี้ มุลินธิภูมิพลโลกขุ ซึ่งตั้งขึ้นตามพระราชฉายาของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน โดยได้รับพระบรมราชานุญาตเมื่อ
พ.ศ.๒๕๑๕ จึงได้ทำโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น ชำระและ
แปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทยเสนอกณะสงฆ์ผ่านกรมการศาสนา
ได้รับความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคม ตามมติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๑/๒๕๑๖
และได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาล โดยให้เงินอุดหนุนเป็นรายปีผ่านกรมการศาสนา
ให้ดำเนินการตามโครงการนี้ เพื่อให้พระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาภาษาบาลีได้รับ
การชำระให้ถูกต้องเสียขั้นหนึ่งก่อน แล้วจึงแปลเป็นภาษาไทย ตามขั้นตอนแห่ง
การปฏิบัติงาน

(๒๐)

การปริวรรตอักษรขอมเป็นอักษรไทยก็ดี การชำระพระคัมภีร์ภาษาบาลีให้ถูกต้องก็ดี จำเป็นต้องสอบทานกับคัมภีร์อื่น และฉบับต่างประเทศเท่าที่จะหาได้ ต้องอาศัยผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในภาษาบาลีเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน และจำต้องฝึกฝนบัณฑิตให้สืบต่องาน เพื่อถ่ายทอดความรู้การทำงานให้ต่อเนื่องกันไปโดยไม่ขาดสาย งานพระคัมภีร์จึงจะสมบูรณ์และถูกต้อง เมื่อต้นฉบับภาษาบาลีถูกต้อง การแปลสู่ภาษาไทยก็ถูกต้อง

มูลนิธิภูมิพลโลกิกขุ นอกจากได้รับความอุปถัมภ์จากรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการให้เงินงบประมาณแผ่นดินอุดหนุนโครงการแล้ว ยังได้รับปัจจัยบริจาคจากเจ้านายและผู้มีจิตศรัทธาสรางพระคัมภีร์เป็นพุทธบูชา และอุทิศให้แก่ปัจเจกบุคคลเป็นรายยกดังได้ประกาศพระนามและนามในทุกหน้าพระคัมภีร์ เพื่อให้ท่านผู้พบเห็นได้อนุโมทนากุศลนั้น ๆ ด้วย

สำหรับพระคัมภีร์วิสุทธิมรรค บาลี-ไทย ภาค ๒ (บาลี ภาค ๑ ตอนที่ ๒) นี้ คุณยุพนา ธรรมโกวิท ได้มีจิตศรัทธาบริจาคเงินสร้างเป็นที่ระลึกในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ นายประวิตร ธรรมโกวิท และนายตี๋ปู-นางปุก

มูลนิธิภูมิพลโลกิกขุ ขออนุโมทนากุศลไว้ ณ ที่นี้

ขออำนาจแห่งมหากุศลอันบังเกิดจากการบริจาคทรัพย์สร้างพระคัมภีร์นี้ได้โปรดบันดาลให้ คุณยุพนา ธรรมโกวิท จงประสบความสุข ความเจริญ มีความเกษมสันต์ยินดียิ่งในธรรมตลอดไปทุกเมื่อ เทอญ.

มูลนิธิภูมิพลโลกิกขุ

เพื่อการค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา

คำปฏิญญา

ในการจัดสร้างพระคัมภีร์ ตามโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทย นั้น มูลนิธิภูมิพลโลกิกขุได้มีจุดประสงค์ที่จะสร้างพระคัมภีร์พระพุทธศาสนา ภาษาบาลี คือ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา คัมภีร์ อรรถโยชนา ปกรณ์พิเศษ และสัทททวิเสส ที่ยังไม่เคยมีปรากฏในอักษรไทย ให้มีเป็นฉบับอักษรไทยขึ้น และชำระสอบทานพระคัมภีร์ภาษาบาลีที่มีในอักษรไทยแล้ว แต่ยังคงคลาดเคลื่อนให้ถูกต้องบริสุทธิ์ ทั้งนี้ เพื่อเผยแพร่คำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้กว้างขวาง เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนในโลก ขั้นตอนในการทำงานนี้ เบื้องต้นต้องชำระอักขระและบทพยัญชนะในคัมภีร์นั้น ๆ ให้เป็นที่ถูกต้องตามพระคัมภีร์ดั้งเดิมก่อน แล้วจึงแปลสู่ภาษาไทย และภาษาอื่นในภายหลัง ในเบื้องต้นนี้ การตีพิมพ์พระคัมภีร์ต่าง ๆ มูลนิธิ ฯ จะจัดทำเป็นขั้นตอน ๔ ประการ คือ

๑. พิมพ์พระคัมภีร์ภาษาบาลีที่ได้ชำระถูกต้องแล้วเป็นอันดับแรก เพราะเป็นงานที่ทำสำเร็จก่อน และเพราะพระคัมภีร์ภาษาบาลีเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งต่างได้ถือเป็นการศึกษาและอ้างอิง การศึกษาภาษาบาลี พระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทถือเป็นหลักในการศึกษาพระศาสนา พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้แพร่ไปในส่วนต่าง ๆ ของโลก พร้อมกับพระคัมภีร์ภาษาบาลี ภาษาบาลีเป็นสื่อให้เกิดความเข้าใจพระธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ครั้งพุทธกาลเป็นต้นมา

๒. พิมพ์พระคัมภีร์ภาษาบาลีตามต้นฉบับเดิม พร้อมด้วยคำแปลลงในหน้าเดียวกัน โดยแยกเป็นสองพาคย์ซ้ายขวาเป็นสองภาษา บาลี-ไทย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ยิ่งแก่พระสงฆ์เมื่อนำไปแสดงพระธรรมเทศนา ที่จะอ้างอิงภาษาบาลีพร้อมกับคำแปล และจะเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านทั่วไป โดยเฉพาะในกรณีเมื่อไม่เข้าใจคำแปล ก็จะนำพาคย์ภาษาบาลีไปสอบถามท่านผู้รู้ให้อธิบายได้ทันที

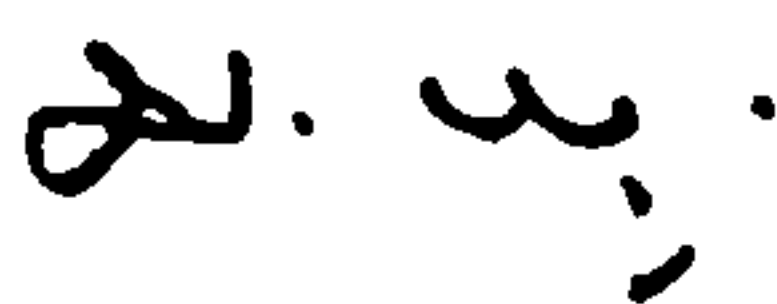
(๒๒)

๓. พิมพ์พระคัมภีร์ฉบับแปลเป็นภาษาไทย

๔. พิมพ์พระคัมภีร์ที่ได้เรียบเรียงเป็นภาษาไทยอย่างง่าย สำหรับชาวบ้านทั่วไป เพื่อให้คนไทยได้เข้าใจพระธรรมถูกต้อง ทั้งนี้ เป็นพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ที่จะให้คน "เข้าถึงธรรม"

มูลนิธิ ฯ จะทำคัมภีร์ใดในลักษณะใด ย่อมขึ้นอยู่กับกาลเทศะ และความเหมาะสมในการที่จะเผยแผ่พระคัมภีร์นั้น ๆ ทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศ การพิมพ์ พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค บาลี-ไทย ภาค ๒ (บาลี ภาค ๑ ตอนที่ ๒) ครั้งนี้เป็น การพิมพ์ฉบับชำระทั้งภาษาบาลี และคำแปลเป็นภาษาไทยลงคู่ในหน้าเดียวกันตามคำ ปฎิญญาข้อที่ ๒ ข้างต้น เพื่อเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางและ ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ขออานิสงส์แห่งการสร้างพระคัมภีร์ที่ได้ตีพิมพ์ไปแล้วนี้ จงเป็นพลว- ปัจจัยให้สรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่าได้พบเห็นแต่ความเจริญ ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีทุกข์ เป็นสุข ได้คัมภีร์พระธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทวักันเทอญ.

(นายมณีพันธุ์ จารุดุล)

ผู้อำนวยการ โครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษร โบราณท้องถิ่นฯ

กรรมการผู้จัดการมูลนิธิภูมิพโลภิกขุ

แนะนำ พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค

มูลนิธิภูมิพลโลกิยกุ ได้จัดพิมพ์ พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค ภาษาบาลี ขึ้นมาอีกคัมภีร์หนึ่ง เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปี เพื่อให้เป็นพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ฉบับภูมิพลโลกิยกุ ความจริง พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้เป็นหลักสูตรและแบบเรียนของนักเรียนบาลีมาเป็นเวลาช้านานแล้ว เดิมเป็นอักษรขอม ผู้เรียนบาลีในชั้นสูงถึงชั้นเปรียญเอกจึงจะได้มีโอกาสได้อ่านได้แปล เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาโดยถ่องแท้ เพราะพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้บรรจุความรู้เกี่ยวกับเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา ที่เรียกว่า ไตรสิกขา ไว้อย่างพิสดาร ผู้ได้ศึกษาวิชาทางพระพุทธศาสนา ถ้าไม่ได้ผ่านพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคก่อนแล้ว จะหาความแตกฉานในวิชาทางพระพุทธศาสนาไม่ได้เลย ด้วยเหตุนี้ พระโบราณจารย์จึงได้จัดพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคไว้ในหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมในแผนกบาลีสยามหลวง คือเป็นหลักสูตรแปลภาษามคธเป็นภาษาไทยในชั้นเปรียญธรรม ๘ ประโยค และแปลภาษาไทยเป็นภาษามคธในชั้นเปรียญธรรม ๙ ประโยคมาช้านานจนถึงปัจจุบันนี้

ความสำคัญของพระคัมภีร์วิสุทธิมรรค

พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้เป็นพระคัมภีร์ที่มีชื่อเสียงมาเป็นเวลากว่าพันปีแล้ว นับว่าเป็นวรรณกรรมชั้นอมตะของโลก อันเป็นที่ยอมรับของนักปราชญ์ทั้งหลาย เป็นวิถยานิพนธ์ชั้นเอกที่ไม่มีวิถยานิพนธ์อื่นใดเทียมเสมอ เป็นพระคัมภีร์ชั้นอรรถกถา

(๒๔)

ที่มีคัมภีร์อันเป็นบริวารรองลงไปคือ พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคมหาฎีกา พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคอุฬฎีกา และ พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคคณฐีบท ท่านผู้รจนาคือพระพุทธโฆษะผู้มีเกียรติคุณอันกึกก้อง ข้าพเจ้าได้อ่านพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาภาษาบาลีมาหลายคัมภีร์แล้ว จึงขอสันนิษฐานถึงความประสงค์ในการรจนาพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคของท่านอาจารย์พุทธโฆษะไว้ดังนี้ :

๑. เพื่อแสดงภูมิปัญญาของท่าน ในการที่จะเข้าไปแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาจากภาษาสิงหพเป็นภาษามคธ เพื่อให้เป็นภาษาทางวิชาการพระพุทธศาสนาได้แพร่หลายไปในโลก

๒. เพื่อให้กุลบุตรผู้เข้ามาสู่พระพุทธศาสนา ซึ่งได้บรรพชาอุปสมบท ได้ศึกษาทางแห่งความบริสุทธิ์อันสงเคราะห์ด้วยไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ได้รู้ชัดตามเป็นจริง ปฏิบัติตาม แล้วจะบรรลุถึงผลคือความบริสุทธิ์โดยแท้จริง

๓. เพื่อให้เป็นหลักทางวิชาการพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า เป็นพระคัมภีร์แกนกลาง หรือศูนย์กลางของอรรถกถาพระสูตรตันตปิฎกทั้ง ๔ นิกาย คือ สุมังคลวิลาสินี อรรถกถาแห่งทีฆนิกาย ปปัญจสุทนี อรรถกถาแห่งมัชฌิมนิกาย สारัตถปกาสินี อรรถกถาแห่งสังยุตตนิกาย และมโนรธปุรณี อรรถกถาแห่งอังคุตตรนิกาย

สำหรับข้อ ๓ นี้ต้องนับว่าเป็นหลักการอันสำคัญยิ่งในการรจนาพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคขึ้นมาเพื่อให้เป็นหลักการสังวรรณาคความแห่งพระบาลีทั้ง ๔ นิกาย ในเมื่อจะพูดถึงหลักธรรมโดยอรรถาธิบาย เพื่อให้เกิดความแจ่มแจ้งเข้าใจชัดเจนของนักศึกษาทั้งหลาย โดยในอรรถกถาทั้ง ๔ นิกายนั้น ไม่จำเป็นต้องพูดถึงอีกให้เกิดความเย็นเยื่อในอันที่จะอรรถาธิบายสืบต่อไป ดังนั้น ในการรจนาอรรถกถาแห่งพระสูตรตันตปิฎกทั้ง ๔ นิกายอันเป็นผลงานของท่าน คือ สุมังคลวิลาสินี ปปัญจสุทนี สारัตถปกาสินี และ มโนรธปุรณี พระพุทธโฆษะจึงได้กล่าวไว้ในคำปรารภตอนต้นแห่งพระคัมภีร์นั้น ๆ เป็นอย่างเดียวกันว่า

"เรื่องศีล เรื่องชุกงศ์ เรื่องกัมมัฏฐานทั้งหมด เรื่องฉานสมาบัติ อันพิสดาร อันประกอบด้วยจริตและวิธี เรื่องอภิญาญาทั้งหมด ข้อวินิจฉัยเรื่องปัญญา ขันธ ชาติ อายุตนะ อินทรีย์ อริยสัจ ๔ ปัจจยาการเรื่องวิปัสสนาภาวนาทุกเรื่องที่ข้าพเจ้า(พระพุทธโฆษะ) ได้กล่าวแล้วในพระวิสุทธิมรรค เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจะไม่วิจารณ์เรื่องนั้นไว้ ณ ที่นี้ พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคข้าพเจ้าได้รจนาไว้ด้วยความประสงค์ว่า พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ตั้งอยู่ท่ามกลางแห่งพระสูตรตันตปิฎกทั้ง ๔ นิกาย จักประกาศเนื้อความตามที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ในพระสูตรตันตปิฎกทั้ง ๔ นิกายนั้น ดังนั้นจึงขอให้ผู้ศึกษาได้จับเอาเนื้อความนั้นเข้าใจเนื้อความที่อยู่ในที่ตนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย นั้นเถิด"

จากข้อความดังกล่าวนี้ ทำให้เป็นที่แน่ใจว่า การที่พระพุทธโฆษะเข้าไปแปลพระคัมภีร์พระพุทธศาสนาในสำนักมหาวิหาร จากภาษาสิงหพเป็นภาษามคธนั้น ได้วางแผนไว้ล่วงหน้าในการจัดทำพระคัมภีร์ที่จะรจนาในโอกาสต่อ ๆ ไปอีก หลายพระคัมภีร์ จำจะต้องรจนาพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคให้เป็นหนังสืออ้างอิง เมื่อจะพูดถึงเรื่องธรรมะที่เป็นหลัก แม้ในพระคัมภีร์อัฐสาสนีที่กล่าวกันว่าท่านอาจารย์พระพุทธโฆษะได้รจนาครั้งยังอยู่ในชมพูทวีปก่อนมาแปลหนังสือในลังกาทวีป ก็ได้กล่าวไว้ในคำปรารภว่า เรื่องกัมมัฏฐานทั้งหมด เรื่องจริต อภิญาญา วิปัสสนา ทั้งหมดนี้ ข้าพเจ้าได้ประกาศไว้ในพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคแล้ว ฉะนั้น ข้าพเจ้าจะไม่ถือเอาเรื่องนั้นมาพรรณนาไว้อีก จะพรรณนาเนื้อความไปตามลำดับบทตามพระบาลีทั้งสิ้น จากความข้อนี้ทำให้เราเห็นว่าแม้พระคัมภีร์อัฐสาสนีซึ่งตามประวัติว่ารจนาไว้ก่อนนั้น เฉพาะที่เห็นนี้ได้มีการแก้ไขขึ้นภายหลังการรจนาพระคัมภีร์วิสุทธิมรรค

ความสำคัญของพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคที่ได้อธิบายข้อธรรมตั้งแต่เบื้องต้นจนสูงสุดให้ประโยชน์แก่การศึกษาพระพุทธวจนะตลอดสาย แม้ศึกษาเพียงคัมภีร์เดียว ดังนั้น พระมหาเถระแต่ปางก่อนได้เห็นพระคัมภีร์นี้มีความสำคัญยิ่ง จึงได้วางไว้เป็นหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในชั้นเปรียญเอกมาช้านานแล้ว

ประวัติผู้แต่งพระคัมภีร์วิสุทธิมรรค

ท่านผู้แต่งพระคัมภีร์นี้ คือ พระพุทธโฆษาจารย์ ซึ่งเรานิยมเรียกกันว่า พระพุทธโฆษาจารย์ มีบอกไว้ท้ายพระคัมภีร์ ท่านได้รับคำอาราธนาของพระสังฆราชสังฆปาละ สำนักมหาวิหาร ให้รจนานี้ขึ้น

ชื่อเสียงของพระพุทธโฆษะนี้เป็นชื่อที่เป็นมงคลนาม เพราะท่านได้สร้างงานด้านพระคัมภีร์ไว้มากมาย เพราะฉะนั้นประเทศไทยจึงได้ตั้งนามพระราชาคณะผู้ใหญ่เป็นพระพุทธโฆษาจารย์บ้าง สถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะมีชื่อว่า สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์บ้าง สถาปนามาแล้วหลายองค์ด้วยกัน เพื่อจะแยกให้เห็นชัดทางพม่าได้เติมคำว่า มหา นำหน้า ใช้เรียกพระเถระผู้รจนาคัมภีร์นี้ว่า พระมหาพุทธโฆษาจารย์

พระพุทธโฆษาจารย์ หรือ พระพุทธโฆษเถระ นี้ เป็นชาวชมพูทวีป คือ ประเทศอินเดียตอนเหนือ มีชีวิตอยู่ในราวพุทธศักราช ๕๔๕ ถึง ๑,๐๐๐ ปี เกิดในตระกูลพราหมณ์ ที่ตำบลพุทธคยา แคว้นมคธ ใกล้กับสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มีนามว่า โฆษะ ก่อนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาได้ศึกษาศิลปศาสตร์ทั้งปวง เรียนจบไตรเพท ได้ท่องเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ ในชมพูทวีป ถกเถียงโต้ตอบปัญหา กะสมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย ปรากฏว่ามีสติปัญญามาก สมณพราหมณ์บัณฑิตอื่น ๆ มิสามารถกล่าวแก้ปัญหของพราหมณ์หนุ่มนี้ได้ แต่พราหมณ์หนุ่มนี้สามารถแก้ปัญหที่สมณพราหมณ์บัณฑิตอื่นถามได้ ดังนั้น พราหมณ์หนุ่มจึงมีชื่อเสียง กึกก้องครอปรำไปตลอดสากลชมพูทวีป ครั้งหนึ่งพราหมณ์หนุ่มเดินทางมาถึงวัดแห่งหนึ่งที่พุทธคยาได้รู้จักกับพระเวทเถระผู้เป็นพระมหาชีนาสพ บรรลุปฏิสัมภิทาสี โดยบังเอิญ กล่าวคือ วันหนึ่งพราหมณ์หนุ่มได้สังวรขยมนต์ในคัมภีร์ปถุชลีอย่าง ถูกต้องไพเราะจับใจอยู่ตลอดคืน พระเถระได้ยินเสียงพราหมณ์นั้นสังวรขยมนต์อยู่ก็รู้ว่า เป็นผู้มีสติปัญญาดีมาก จึงเรียกพราหมณ์หนุ่มนั้นมาหา ได้สนทนากัน พราหมณ์หนุ่ม ได้ถามปัญหาต่าง ๆ ในคัมภีร์ไตรเพท ที่มีแง่เงื่อนซึ่งตนเองยังมีความสงสัย ไม่เห็นนัย กะพระเถระ พระเถระก็ตอบอธิบายได้หมด ครั้นแล้วพระเถระจึงถามปัญหาใน พระอภิธรรมบ้าง พราหมณ์หนุ่มตอบไม่ได้ จึงถามว่า นี่ชื่อว่าอะไร พระเถระตอบว่า ชื่อพุทธมนต์ จึงขอเรียนพุทธมนต์ พระเถระตอบว่า เรียนได้เฉพาะผู้บวชเท่านั้น

พราหมณ์หนุ่มต้องการเรียนพุทธมนต์ จึงได้บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ได้เล่าเรียนพระพุทธรวณะคือพระไตรปิฎก ได้ปรากฏชื่อว่า พระพุทธโฆชะ

เมื่อพระพุทธโฆชะอยู่ที่วัดที่ตำบลพุทธคยานั้น ได้รจนาปกรณ์ชื่อว่า ญาโณทัย ไว้ในวัด แล้วเริ่มรจนาคัมภีร์อรรถกถาชื่อว่า อัญญาสาธินี ซึ่งเป็นอรรถกถาพระคัมภีร์ธรรมสังคณีปกรณ์ และ คัมภีร์ปริตต์กฐกถา คืออรรถกถาพระไตรปิฎกฉบับย่อ พระเวทมหาเถระได้เห็นอรรถกถาที่ท่านได้รจนาแล้ว จึงแนะนำท่านว่า ในชมพูทวีปมีแต่บาลีพระไตรปิฎกเท่านั้น ไม่มีอรรถกถาของบาลีพระไตรปิฎกอยู่เลย แต่ในลังกาทวีปมีอยู่ รจนาไว้เป็นภาษาสิงหพ ขอให้พระพุทธโฆชะไปลังกาทวีปตรวจสอบคู่อรรถกถาเหล่านี้ แล้วแปลกลับมาเป็นภาษามคร จะได้เป็นประโยชน์แก่กุลแก่ชาวโลกทั้งปวง เมื่อพระเถระได้แนะนำอย่างนั้นแล้ว ท่านพระพุทธโฆชะก็มีปีติโสมนัส กราบลาพระอุปัชฌายะและพระภิกษุสงฆ์ แล้วเดินทางไปลังกาทวีปทางเรือ ได้พบพระพุทธทศเถระกำลังสวนทางมา ณ ท่ามกลางมหาสมุทร ได้สนทนากันเกี่ยวกับเรื่องแปลพระคัมภีร์เป็นภาษามคร แล้วได้เดินทางต่อไปจนถึงท่าเรือในลังกา ระยะเวลาที่อยู่นั้นอยู่ในสมัยของกษัตริย์ลังกา ทรงพระนามว่า มหานาม มีนามอื่นอีกว่า "สิรินิวาส" บ้าง "สิริกฤษณะ" บ้าง "สิริกฐ" บ้าง (พ.ศ.๕๕๒-๕๗๔)

เมื่อพระพุทธโฆชะไปถึงลังกา ได้ไปพบพระภิกษุสงฆ์ในมหาวิหารกรุงอนูราชปุระ แล้วได้ไปยังสำนักของพระสังฆปาเลเถระ ซึ่งเป็นพระสังฆราชอยู่ในกรุงอนูราชปุระ ณ เรือนมหาปธานะ ได้ฟังอรรถกถาในภาษาสิงหพ และเถรวาทะทั้งหมดแล้ว มั่นใจว่าเป็นคำอธิบายพระบาลีตรงตามพระพุทธประสงค์จริง จึงได้ขออนุมัติต่อพระสงฆ์ ขอโอกาสรจนาอรรถกถาพระไตรปิฎกเป็นภาษามคร เพื่อจะทดสอบความรู้ความสามารถของพระพุทธโฆชะ คณะสงฆ์ลังกาซึ่งมีพระสังฆปาเลเถระเป็นประธาน ได้มอบพระคาถา ๒ พระคาถาให้ท่านรจนาก่อนที่จะรับอนุญาตให้ตรวจดูพระคัมภีร์ทั้งหมด ท่านจึงรจนาพระคัมภีร์ชื่อวิสุทฺธิมรรคขึ้น รจนาคำได้ดีมากจนพระสงฆ์ลังกายอมรับความเชี่ยวชาญของท่าน ตามประวัติได้เล่าว่า เพื่อจะประกาศความเชี่ยวชาญของพระพุทธโฆชะนั้นให้ปรากฏ เทพยดาได้บันดาลให้คัมภีร์ที่รจนาหายไป ท่านพระพุทธโฆชะก็ได้รับรจนาคัมภีร์ใหม่อีก เทพยดาที่บันดาลให้หายไปอีก ท่านก็รจนาคัมภีร์ขึ้นอีกถึง ๓ ครั้ง ครั้นแล้วเทพยดาก็ถวายคัมภีร์ที่ได้รับรจนาทั้ง ๒ คัมภีร์

(๒๘)

คืนท่าน เวลานั้นจึงได้มีคัมภีร์พระวิสุทธิมรรคเป็น ๓ คัมภีร์ พระพุทธโฆษะก็ได้ นำคัมภีร์ทั้งสามจบนั้นถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ พระภิกษุสงฆ์ได้อ่านทั้งสามคัมภีร์ สอบทานกันแล้ว มิได้มีความแตกต่างกันทั้งโดยพระคัมภีร์ หรือโดยอักขระ หรือ โดยบท หรือโดยพยัญชนะ หรือโดยอรรถ หรือโดยเบื้องต้นเบื้องปลาย หรือ โดยเถรวาทะ หรือโดยพระบาลีทั้งหลายสักแห่งหนึ่งเลย ทั้ง ๓ ฉบับเหมือนกัน เป็นการแสดงความสามารถอย่างยอดเยี่ยมของท่าน เทพดาทั้งหลายได้สาธุการ พระสงฆ์ประมาณพันรูปประชุมกัน ในมหาวิหาร ได้เห็นความมหัศจรรย์ พากันยินดี ชื่นชมโสมนัสสาธุการประกาศว่า ท่านองค์นี้เป็นพระเมตไตรยโพธิสัตว์แน่นอน และได้อนุมติให้ท่านแปลคัมภีร์จากภาษาสิงหพเป็นภาษามคธได้

ในครั้งนั้น พระเจ้ามทานาม กษัตริย์แห่งลังกา ได้ทรงสดับเกียรติคุณของท่าน ได้เสด็จจากพระนครไปยังมหาวิหาร ทรงนมัสการพระสงฆ์ แล้วนมัสการ พระพุทธโฆษะ นิมนต์ให้อยู่ในปราสาทแห่งหนึ่งชื่อปธานชระ ด้านทิศทักษิณของ มหาวิหาร ได้แปลอรรถกถาภาษาสิงหพเป็นอรรถกถาพระไตรปิฎกภาษามคธ

อรรถกถาในภาษาสิงหพแต่โบราณนั้น มีอยู่ ๓ อย่าง คือ

๑. มหาอรรถกถา
๒. ปัจจரியอรรถกถา
๓. กุรุนทีอรรถกถา

อรรถกถาที่ได้ยกขึ้นสู่การสังคายนา พระมหินทเถระนำมาจากชมพูทวีป แล้วรจนาไว้ด้วยภาษาสิงหพ ชื่อว่า มหาอรรถกถา

อรรถกถาที่พระภิกษุทั้งหลายประชุมกันรจนาในเรือนแพ ซึ่งในภาษา สิงหพเรียกว่าปัจจரிய ชื่อ ปัจจரியอรรถกถา

อรรถกถาที่พระภิกษุทั้งหลายประชุมกันรจนา ในกุรุนทีเวฬุวิหาร ชื่อว่า กุรุนทีอรรถกถา

วาทะที่พระอาจารย์ทั้งหลายในกาลก่อน มีพระอาจารย์ชั้นพระเถระ เป็นต้นได้รจนาไว้โดยถือเอาท้ายแห่งพระบาลี ชื่อว่า เถรวาทะ

คัมภีร์อรรถกถาภาษาสิงห์ ที่พระพุทธโฆษาได้แปลมาเป็นอรรถกถา
พระไตรปิฎกภาษามคธ มีมากกว่าครึ่งหนึ่งของคัมภีร์อรรถกถาทั้งหมด มีรายนาม
พระคัมภีร์ดังนี้

๑. วิสุทธิมรรค ปกรณ์วิเสส ว่าด้วยศีล สมาธิ ปัญญา และเป็น
อรรถกถากลางของพระสูตรคัมภีร์ทั้ง ๔ นิกาย
๒. สมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัยปิฎก
๓. กังขาวิตรณี หรือมาติกาฎกถา อรรถกถาพระปาติโมกข์
๔. สุมังคลวิลาสินี อรรถกถาทีฆนิกาย
๕. ปปัญจสุทนี อรรถกถามัชฌิมนิกาย
๖. สารัตถปกาสินี อรรถกถาสังยุตตนิกาย
๗. มโนรตปุรณี อรรถกถาอังคุตตรนิกาย
๘. ปรมัตถโชติกา อรรถกถาขุททกปาฐะและสุตตนีบาต
๙. ธัมมปทัฏฐกถา อรรถกถาธรรมบท
๑๐. ชาตกัฏฐกถา อรรถกถาชาดก
๑๑. อัญญาสาสินี อรรถกถาธรรมสังคณีปกรณ์
๑๒. สัมโมหวิโนทนี อรรถกถาวิภังคปกรณ์
๑๓. ปัญจปกรณ์ฎฐกถาชื่อ ปรมัตถทีปนี เป็นอรรถกถาพระอภิธรรมทั้ง ๕
คัมภีร์ คือ ธาตุกถา กถาวัตถุ ปุคคลบัญญัติ ยมก และปัญฐาน
๑๔. ญาโณทัย แต่งก่อนที่อินเดีย ต้นฉบับอันตรธานแล้ว
๑๕. ปริตคัฏฐกถา อรรถกถาพระไตรปิฎกฉบับย่อ ต้นฉบับอันตรธานแล้ว

พระคัมภีร์เหล่านี้ ได้เป็นประโยชน์แก่อุคแห่งชาวต่างประเทศเป็นอันมาก
ท่านกล่าวว่าใช้เวลาเพียงปีเดียวเท่านั้น ได้ทำงานสำเร็จ เกิดอศรรย์แผ่นดินไหว

(๓๐)

ผลงานวรรณกรรมของพระพุทธโฆษะนี้ นักศึกษาภาษาบาลีทั่วไปได้
ยกย่องและนับถือว่าท่านเป็นบูรพาจารย์ผู้มีความสำคัญอย่างยิ่งของโลก

เนื้อหาของพระคัมภีร์วิสุทธิมรรค

ในพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคไม่มีคำไหว้ครูเหมือนพระคัมภีร์อื่น ๆ เพราะ
ถือว่าเป็นอรรถกถากลางของพระสูตรต้นตอปิฎก มีคำเริ่มต้นที่เรียกว่านิทาน ตั้งเป็น
กระทุ้แบบเรียงความแก่กระทุ้ธรรม ยกเป็นนิกเขปบท แล้ววิสันนา บอกความประสงค์
ของการแต่งพระคัมภีร์ แสดงความหมายของคำและย่อข้อความไว้ในเบื้องต้น
ต่อจากนั้นได้แบ่งเป็นตอน ๆ ไว้ ๒๓ ปริเฉท คือ

ปริเฉทที่ ๑ ชื่อ สีลนิตเทศ แสดงด้วยศีลมีประเภทต่าง ๆ

ปริเฉทที่ ๒ ชื่อ ฐคณนิตเทศ แสดงด้วยฐคณควัตร ๑๓ ประการ

ปริเฉทที่ ๓ ชื่อ กัมมัฏฐานคหณนิตเทศ แสดงด้วยวิธีเล่าเรียนพระสมถ-
กัมมัฏฐาน ๔๐ ประการ

ปริเฉทที่ ๔ ชื่อ ปฐวีกสิณนิตเทศ แสดงด้วยปฐวีกสิณเป็นต้นที่ ๑

ปริเฉทที่ ๕ ชื่อ เสสกสิณนิตเทศ แสดงด้วยกสิณที่เหลือลง ๕ ประการ
รวมกับปฐวีกสิณจึงเป็น ๑๐ ประการ

ปริเฉทที่ ๖ ชื่อ อสุภกัมมัฏฐานนิตเทศ แสดงด้วยอสุภ ๑๐ ประการ

ปริเฉทที่ ๗ ชื่อ อนุสสตินิตเทศ แสดงด้วยอนุสสติ ๖ คือ พุทธานุสสติ
ธัมมานุสสติ สังฆานุสสติ สีลานุสสติ จาคานุสสติ ทเวตานุสสติ

ปริเฉทที่ ๘ ชื่อ อนุสติกัมมัฏฐานนิตเทศ แสดงด้วยอนุสสติ ๔ ที่เหลือลง
คือ มรณานุสสติ กายคตาสติ อานาปานสติ อุปสมานุสสติ รวมกับอนุสสติ ๖ จึงเป็น
อนุสสติ ๑๐ ประการ

ปริเฉทที่ ๙ ชื่อ พรหมวิหารนิตเทศ แสดงด้วยพรหมวิหารทั้ง ๔ คือ เมตตา
กรุณา มุทิตา อุเบกขา

ปริเฉทที่ ๑๐ ชื่อ อรูปนิเทศ แสดงด้วยรูปสมบัติ ๔ คือ อากาศานัญ-
 ายตนะ วิญญาณัญญายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัณฺณานาสัณฺณายตนะสมบัติ

ปริเฉทที่ ๑๑ ชื่อ สมာธินิเทศ แสดงด้วยสมาธิกับทั้งปฏิกุศลสัญญา ชาติ-
 ววัตถานนิเทศ

ปริเฉทที่ ๑๒ ชื่อ อิทธีวิธีนิเทศ แสดงด้วยฤทธิวิธีต่าง ๆ

ปริเฉทที่ ๑๓ ชื่อ อภิญญานิเทศ แสดงด้วยอภิญญา ๕ มีทิพโสศ
 ทิพยจักขุ และเจโตปริยญาณคือรู้วาระจิตแห่งผู้อื่นเป็นต้น

ปริเฉทที่ ๑๔ ชื่อ ชันธนิเทศ แสดงด้วยปัญจขันธ และวิเสสนาม
 แห่งขันธต่าง ๆ

ปริเฉทที่ ๑๕ ชื่อ อายตนะธาตุนิเทศ แสดงด้วยอายตนะ ๑๒ และธาตุ ๑๘

ปริเฉทที่ ๑๖ ชื่อ อินทริยสังจนินิเทศ แสดงด้วยอินทริย ๒๒ และ
 อริยสัง ๔

ปริเฉทที่ ๑๗ ชื่อ ปัญญาภูมินิเทศ แสดงด้วยธรรมะ ๖ คือ ขันธ อายตนะ
 ธาตุ อินทริย อริยสัง ปฏิจสงฺมุปบาท อันเป็นภูมิภาคพื้นแห่งวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ปริเฉทที่ ๑๘ ชื่อ ทิฏฐิวิสุทธินิเทศ แสดงด้วยความบริสุทธิ์แห่งทิฐิ คือ
 ความเห็น

ปริเฉทที่ ๑๙ ชื่อ กังขาวิตรณวิสุทธินิเทศ แสดงด้วยความบริสุทธิ์ที่
 ล่วงข้ามความกังขาสงสัยเสียได้

ปริเฉทที่ ๒๐ ชื่อ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธินิเทศ แสดงด้วยความ
 บริสุทธิ์ในการเห็นอริยมรรคด้วยญาณปัญญา ว่าสิ่งนี้เป็นอริยมรรค สิ่งนี้มีใช่อริยมรรค

ปริเฉทที่ ๒๑ ชื่อ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธินิเทศ แสดงด้วยความ
 บริสุทธิ์ในการเห็น ด้วยญาณปัญญาวามรรค ควรปฏิบัติสืบต่อไป

ปริเฉทที่ ๒๒ ชื่อ ญาณทัสสนวิสุทธินิเทศ แสดงด้วยความบริสุทธิ์
 ในการเห็นอริยสัง และพระนิพพาน ด้วยญาณปัญญาอันรู้เห็นจริงแจ้งชัด

ปริเฉทที่ ๒๓ ชื่อ ปัญญาภาวนานิสังสนิเทศ แสดงด้วยอานิสังสผล
 แห่งการเจริญปัญญาในพระวิปัสสนากัมมัฏฐาน รวมเป็น ๒๓ ปริเฉทบริบูรณ์

พระวิสุทธิมรรคบาลีฉบับอักษรไทย

เดิมก็เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า พระคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นอยู่ใน
ใบลาน จารด้วยอักษรขอม พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ก็เช่นเดียวกัน ได้มีการปริวรรต
จากอักษรขอมมาเป็นอักษรไทย และตีพิมพ์เป็นเล่มสมุดเมื่อปี พ.ศ.๒๔๖๕ โดย
เจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต (เขมจารีมหาเถระ) อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุยุวราช-
รังสฤษฎ์ แต่ครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมไตรโลกาจารย์เป็นผู้ชำระ ปรากฏใน
คำอุทิศที่แต่งไว้เป็นภาษาบาลีว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากิติยากร-
วรลักษณ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เมื่อมีพระชนมายุ ๔๘ พรรษา ได้ทรงมี
พระประสงค์จะทรงบำเพ็ญพระกุศล โปรดให้พระธรรมไตรโลกาจารย์ (เฮง
เขมจารีมหาเถระ) ชำระพระคัมภีร์วิสุทธิมรรค แล้วให้พิมพ์ไว้ให้เป็นประโยชน์
แก่พระพุทธศาสนา อุทิศถวายพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทร-
มหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ในพระคัมภีร์ได้บอกนาม
ผู้ชำระครั้งแรกไว้เป็นภาษาบาลีว่า "เขมจาริตฺถเถรณ ฌมฺมตฺติลเกน มหาธาตุวิหารวาสิณา"
ซึ่งแปลว่า พระเถระเขมจารีดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมคิลก วัดมหาธาตุ ได้ชำระ
ทำให้ข้าพเจ้า สงสัยว่า เจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต (เขมจารีมหาเถระ) ทำไมจึงใช้
ภาษาบาลีในสมณศักดิ์ของท่านเช่นนั้น เพราะเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัตไม่เคยดำรงสมณศักดิ์
ที่พระธรรมคิลก และข้าพเจ้าเป็นศิษย์รุ่นสุดท้ายของเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต ได้
กราบนมัสการถามท่าน ได้รับคำตอบว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา-
วชิรญาณวโรรส ทรงแนะนำให้ใช้เช่นนั้น เพราะถ้าจะใช้ว่า ฌมฺมตฺติโลกาจริเยน
เกรงว่าจะเป็นชื่อพระพุทธเจ้าไป และตำแหน่งพระธรรมคิลก ชื่อสมณศักดิ์ก็ยัง
ไม่มีด้วย ข้าพเจ้าจึงแนะนำไว้เพื่อมิให้เป็นที่ยกย่องของคนช่างสงสัยต่อไป

พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคฉบับภูมิพโลภิกขุ

โดยที่พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญยิ่ง ดังกล่าวแล้ว มูลนิธิภูมิพโลภิกขุได้ตั้งปณิธานที่จะทำพระคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็น แนวเขียน คือ ตัวพระคัมภีร์อันเป็นต้นหลักแล้วทำพระคัมภีร์อธิบายรอง ๆ ลงมา ให้ตลอดสาย เพื่อเป็นหลักในการค้นคว้าวิชาการทางพระพุทธศาสนา พระคัมภีร์ วิสุทธิมรรคนั้น ได้มีคัมภีร์รองลงมา อธิบายความอย่างบริบูรณ์ คือ วิสุทธิมรรคมหาฎีกา และอย่างย่อ คือวิสุทธิมรรคจุฬฎีกา และวิสุทธิมรรคคัมภีร์บท ดังนั้น จึงได้ตรวจชำระพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคตั้งข้อย่อหน้าให้เหมาะสมโดยตรวจสอบ กับฉบับฉันทภูมิจักษิณี แล้วพระคัมภีร์รองลงไปก็จะได้ตั้งข้อให้ตรงกัน เพื่อค้นคว้าศึกษา ได้โดยง่าย เป็นประโยชน์แก่นักศึกษาทั้งหลาย จัดเป็น ๓ ภาค คือ

ภาค ๑ เริ่มแต่คำนิทานเป็นต้น และปริเฉทที่ ๑ ชื่อ สีสนิเทศ จนถึง ปริเฉทที่ ๗ นอนุสตนิเทศ

ภาค ๒ เริ่มแต่ปริเฉทที่ ๘ เสสนอนุสตนิเทศ จนถึงปริเฉทที่ ๑๓ อภิญญานิเทศ

ภาค ๓ เริ่มแต่ปริเฉทที่ ๑๔ ชั้นธนิเทศ จนถึงปริเฉทที่ ๒๓ ปัญญาภาวนานิสังสนิเทศ และ คำนิคม ลงท้าย

ในการแปลพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นภาษาไทยนั้น ภาค ๑ ตอนที่ ๑ และตอนที่ ๒ ภาค ๒ ตอนที่ ๑ และตอนที่ ๒ รวม ๒ ภาค ๔ ตอน นายไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์ สด.บ.(จุฬา) ได้แปลไว้

สำหรับพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคแปลเป็นไทย ภาค ๓ ตอนที่ ๑ ข้าพเจ้า นายสิริ เพ็ชรไชย เป็นผู้แปล ภาค ๓ ตอนที่ ๒ นายไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์ เป็นผู้แปล

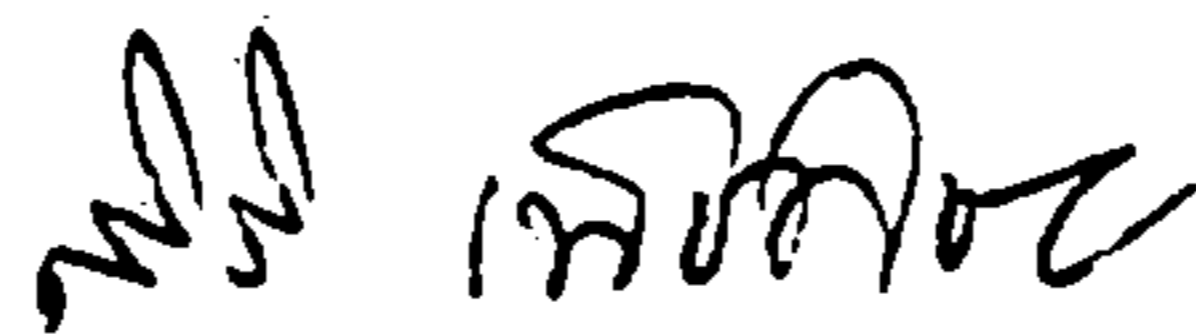
การจัดพิมพ์พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค บาลี-ไทย ภาค ๒ (บาลี ภาค ๑ ตอนที่ ๒)นี้ คุณยุพนา ธรรมโกวิท ได้บริจาคเงินสร้างเป็นที่ระลึกในวโรกาส

(๓๔)

เฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช
และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้นายประวิตร
ธรรมโกวิท และนายตี๋ปู้-นางปุก

มูลนิธิภูมิพลโลกขุ ขออนุโมทนากุศลไว้ ณ ที่นี้

ขออานิสงส์แห่งการสร้างพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้
จงเป็นพลวปัจจัยสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา
ด้วยบุญกุศลแห่งการสร้างพระคัมภีร์พระพุทธศาสนา
ขอให้สรรพสัตว์จงบรรลู่ถึงความสุขโดยทั่วหน้ากัน
ขอให้มนโรธที่อาศัยกรรมดีทั้งปวงจงสำเร็จแก่
ชาวโลกโดยพลัน เทอญ.

(นายสิริ เพ็ชรไชย)

หัวหน้าฝ่ายวิชาการ มูลนิธิภูมิพลโลกขุ

คณะผู้ดำเนินงานจัดสร้างพระคัมภีร์
ตามโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น
ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทย
ของ มูลนิธิภูมิพลโลกขุ

นายมณีพันธุ์ จารุคุล อุปนายกสมาคมศุนย์คั่นคว่าทางพระพุทธศาสนา,
กรรมการผู้จัดการมูลนิธิภูมิพลโลกขุ
และผู้อำนวยการโครงการปริวรรตอักษรขอม
และอักษรโบราณท้องถิ่น ๕

นางอุษา จารุคุล นายกสมาคมศุนย์คั่นคว่าทางพระพุทธศาสนา,
ผู้บรรยายธรรมะของสมาคม ๕ กรรมการ
ผู้ช่วยผู้จัดการมูลนิธิภูมิพลโลกขุ และรอง
ผู้อำนวยการโครงการปริวรรตอักษรขอม ๕

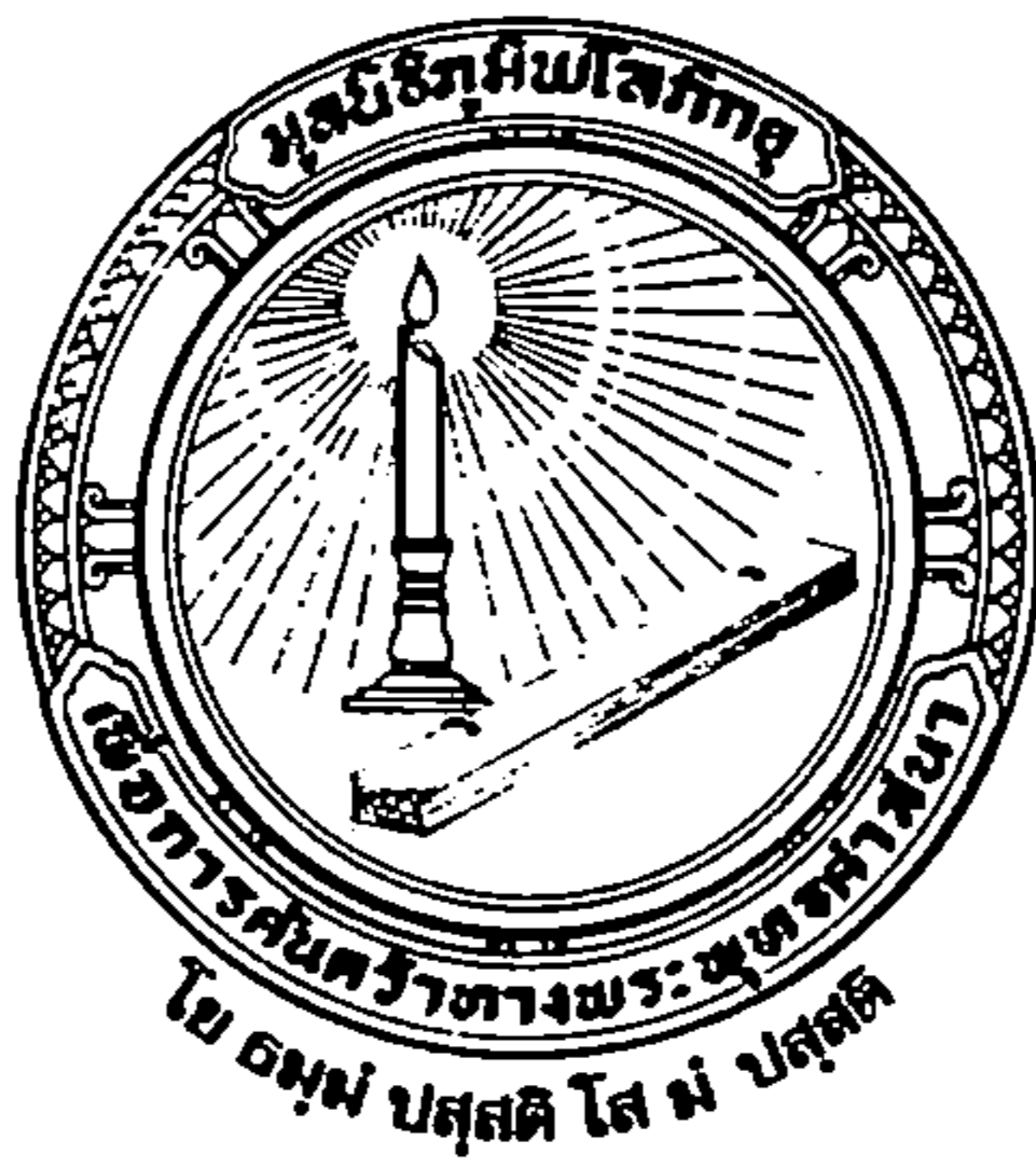
เป็นหัวหน้าคณะผู้ดำเนินงาน

นายสิริ เพ็ชรไชย กรรมการสมาคมศุนย์คั่นคว่าทางพระพุทธศาสนา,
กรรมการมูลนิธิภูมิพลโลกขุ และหัวหน้าฝ่าย
วิชาการโครงการปริวรรตอักษรขอม และอักษร
โบราณท้องถิ่น ๕

เป็นหัวหน้าฝ่ายวิชาการ

**คณะนักวิชาการผู้จัดทำ
พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค บาลี-ไทย ภาค ๒
ฉบับภูมิพโลภิกขุ**

๑. นายสิริ เพ็ชรไชย	ป.ธ.๕	ประธานกรรมการตรวจชำระ
๒. นายไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์	สท.บ.(จุฬา)	แปล
๓. นายโรม สุรเสน	ป.ธ.๕	กรรมการตรวจชำระ
๔. นายเดชา มหาเดชากุล	ป.ธ.๕	กรรมการตรวจชำระ
๕. นายหวั่น สมใจเพ็ง	ป.ธ.๕	กรรมการตรวจชำระ
๖. อุบาสิกาสมศรี จารุเพ็ง	บ.ศ.๕	กรรมการตรวจชำระ
๗. นายทองดี พันโน	ป.ธ.๘	อ่านทานตามคัมภีร์
๘. นางสาวนันทนา เพ็ชรไทย	ศศ.บ.(โบราณคดี)	อ่านทานตามคัมภีร์ และพิสูจน์อักษรต้นแบบ
๙. นายเจริญ ศุภวรรณ	ป.ธ.๗	พิสูจน์อักษรต้นแบบ
๑๐. นายบุญเพ็ง แก้วยอด	ป.ธ.๗	ตรวจความเรียบร้อย และความถูกต้องก่อนถ่ายเพลท
๑๑. นายภิญโญ ล่องสกุล	ป.ธ.๘	ตรวจความเรียบร้อย และความถูกต้องก่อนถ่ายเพลท
๑๒. นายบรรจบ พุกพญา	ป.ธ.๗	ตรวจความเรียบร้อย และควบคุมการแก้ไขต้นแบบ
๑๓. นางศิริรัตน์ ค้างสน	บ.ศ.๘	ตรวจความเรียบร้อยของเพลท
๑๔. นางชลอ วรรณจันทร์		จัดทำรูปเล่ม และดำเนินการจัดพิมพ์
๑๕. นายเฉลิมชัย ทองมี		ผู้ช่วยผู้ดำเนินการจัดพิมพ์

พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค
บาลี - ไทย

ภาค ๒

(บาลี ภาค ๑ ตอนที่ ๒)

VISUDDHIMAGGA

Pāli - Thai

Part II

(Pāli Part I Second Section)

ฉบับภูมิพโลภิกขุ

พุทธศักราช ๒๕๓๕

สารบาญ
พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค บาลี-ไทย
ภาค ๒
(บาลี ภาค ๑ ตอนที่ ๒)

เรื่อง	หน้า
๔. ปฐวิกสถินิเทศ	๑
วิหารที่ไม่เหมาะสม	๓
วิหารที่เหมาะสม	๑๖
ปติโพชเล็ก ๆ น้อย ๆ	๑๘
วิธีเจริญ	๑๕
สัปปายะ ๗	๓๑
อัปปนาโกศล ๑๐ อย่าง	๓๗
วิธีทำจิตอันมุ่งหน้าตรงต่อนิมิตให้ดำเนินไป	๖๔
กถาว่าด้วยปฐมฌาน	๗๐
ปฐมฌานละองค์ ๕ เป็นต้น	๕๗
ปฐมฌานมีความงาม ๓ ประการ	๑๐๒
วิธีให้สำเร็จความตั้งอยู่ได้นาน	๑๑๒
นัยการขยายนิมิต	๑๒๐
กถาว่าด้วยวสี ๕	๑๒๖
กถาว่าด้วยทุติยฌาน	๑๓๐
กถาว่าด้วยตติยฌาน	๑๔๒
กถาว่าด้วยจตุตถฌาน	๑๖๒
กถาว่าด้วยฌานปัญจกนัย	๑๗๘

เรื่อง	หน้า
๕. เสกสถินิเทศ	๑๘๒
กถาว่าด้วยฮาโปกสถิน	๑๘๒
กถาว่าด้วยเตโชกสถิน	๑๘๕
กถาว่าด้วยวาโยกสถิน	๑๘๘
กถาว่าด้วยนิลกสถิน	๑๙๐
กถาว่าด้วยปีตกสถิน	๑๙๒
กถาว่าด้วยโลหิตกสถิน	๑๙๔
กถาว่าด้วยโอทาทกสถิน	๑๙๕
กถาว่าด้วยฮาโลกกสถิน	๑๙๖
กถาว่าด้วยปริจฉินนาทาสกสถิน	๑๙๗
ปกิณกกถา	๑๙๙
๖. อสุภกัมมัฏฐานนิเทศ	๒๐๘
พรรณนาอรรถแห่งบทว่าอุทธุมาตกะเป็นต้น	๒๐๘
อุทธุมาตกกรรมฐาน	๒๑๓
กรรมฐานมีวินีลกอสุภกรรมฐานเป็นต้น	๒๔๖
ปกิณกกถา	๒๕๘
๗. ขอนุสตินิเทศ	๒๗๑
๑. กถาว่าด้วยพุทธานุสติ	๒๗๑
๒. กถาว่าด้วยธัมมานุสติ	๓๓๐
๓. กถาว่าด้วยสังฆานุสติ	๓๔๙
๔. กถาว่าด้วยสีลानุสติ	๓๖๑
๕. กถาว่าด้วยจาคานุสติ	๓๖๖
๖. กถาว่าด้วยเทวตานุสติ	๓๗๓
ปกิณกกถา	๓๗๗

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ

ที่ใช้อ้างอิงในพระคัมภีร์ฉบับมุลนิธิภูมิพโลภิกขุ

คำย่อ		คำเต็ม
วิ. มหาวิภงค.	วินยปิฎก	มหาวิภงค
วิ. ภิกขุณี.	วินยปิฎก	ภิกขุณีวิภงค
วิ. มหา.	วินยปิฎก	มหาวคค
วิ. จุ.	วินยปิฎก	จุลลวคค
วิ. ป.	วินยปิฎก	ปริวาร
ที. ส.	ทีฆนิกาย	สีลกขนฺธวคค
ที. มหา.	ทีฆนิกาย	มหาวคค
ที. ปา.	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวคค
ม. มุ.	มชฺฉินิกาย	มุลปณฺณาสก
ม. ม.	มชฺฉินิกาย	มชฺฉิมปณฺณาสก
ม. อุ.	มชฺฉินิกาย	อุปริปณฺณาสก
ส. ส.	สํยุตฺตนิกาย	สคาวคค
ส. นิ.	สํยุตฺตนิกาย	นิทานวคค
ส. ขนฺธ.	สํยุตฺตนิกาย	ขนฺธวารวคค
ส. สพา.	สํยุตฺตนิกาย	สพายตนวคค
ส. มหา.	สํยุตฺตนิกาย	มหาวารวคค
อง. เอกก.	องคฺตฺตรนิกาย	เอกกนิปาต
อง. ทุก.	องคฺตฺตรนิกาย	ทุกนิปาต

คำย่อ	คำเต็ม
อง. ติก.	องคุตตรนิกาย ติกนิปาต
อง. จตุกก.	องคุตตรนิกาย จตุกกนิปาต
อง. ปณจก.	องคุตตรนิกาย ปณจกนิปาต
อง. ฉกก.	องคุตตรนิกาย ฉกกนิปาต
อง. สตตก.	องคุตตรนิกาย สตตกนิปาต
อง. อฏจก.	องคุตตรนิกาย อฏจกนิปาต
อง. นวก.	องคุตตรนิกาย นวกนิปาต
อง. ทสก.	องคุตตรนิกาย ทสกนิปาต
อง. เอกาทสก.	องคุตตรนิกาย เอกาทสกนิปาต
ช. ชุ.	ชุตฺตนิกาย ชุตฺตปาฐ
ช. ฐ.	ชุตฺตนิกาย ฐมฺมปทกาถา
ช. อุ.	ชุตฺตนิกาย อุทาน
ช. อิติ.	ชุตฺตนิกาย อิติวุตฺตก
ช. สุ.	ชุตฺตนิกาย สุตฺตนิปาต
ช. วิ.	ชุตฺตนิกาย วิมานวตฺต
ช. เปต.	ชุตฺตนิกาย เปตวตฺต
ช. เถร.	ชุตฺตนิกาย เถรกาถา
ช. เถรี.	ชุตฺตนิกาย เถรีกาถา
ช. ชา.	ชุตฺตนิกาย ชาตก
ช. มหา.	ชุตฺตนิกาย มหานิทฺเทศ
ช. จุฬ.	ชุตฺตนิกาย จุฬนิทฺเทศ
ช. ป.	ชุตฺตนิกาย ปฎิสมฺภิทามกฺค
ช. อ.	ชุตฺตนิกาย อปทาน
ช. พุทฺธ.	ชุตฺตนิกาย พุทฺธวีส
ช. จริยา.	ชุตฺตนิกาย จริยาปิฎก

คำย่อ	คำเต็ม
อภิ. ส.	อภิธรรมปิฎก
อภิ. วิ.	อภิธรรมปิฎก
อภิ. ธา.	อภิธรรมปิฎก
อภิ. ปุ.	อภิธรรมปิฎก
อภิ. ก.	อภิธรรมปิฎก
อภิ. ข.	อภิธรรมปิฎก
อภิ. ป.	อภิธรรมปิฎก

วิธีใช้ เช่น วิ. มหาวินยต. ๑/๔๑๓. หมายถึง คัมภีร์พระวินัยปิฎก ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๑ หน้า ๔๑๓.

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับต่าง ๆ

คำย่อ	คำเต็ม
สี.	สีหพไปตถก (ฉบับสิงหพ)
ม.	มรุมไปตถก (ฉบับพม่าเดิม)
ฉ.	ฉฏฐสงคีติไปตถก (ฉบับสังคายนาคั้งที่ ๖)
รา.	รามณญไปตถก (ฉบับมอญ)
โป.	โปราณไปตถก (ฉบับไบลานเก่า)
อิ.	อิฐคสิสไปตถก (ฉบับอังกฤษ เดิมใช้ย่อว่า ชุ.)
ก.	กตถจิไปตถก (คัมภีร์บางฉบับ)

TRANSLITERATION OF THE THAI ALPHABET
 as used in this pāli text
 of
 THE BHŪMIBALO BHIKKHU FOUNDATION

VOWELS - 8

a ā ī ū e o

CONSONANTS - 33

ก ka	ข kha	ค ga	ฅ gha	ง na
จ ca	ฉ cha	ช ja	ฌ jha	ญ ña
ฎ ta	ฏ tha	ฑ da	ฒ dha	ณ na
ด ta	ถ tha	ท da	ธ dha	น na
ป pa	ผ pha	พ ba	ภ bha	ม ma
ย ya	ร ra	ล la	ว va	
ส sa	ห ha	ฬ la	ม̇ ṁ	

FIGURES

๑ 1 ๒ 2 ๓ 3 ๔ 4 ๕ 5 ๖ 6 ๗ 7 ๘ 8 ๙ 9 ๐ 0

COMBINATION

ก ka	กา kā	กิ ki	กี kī
กุ ku	กู kū	เก ke	โก ko

พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค

บาลี-ไทย

ภาค ๒

(บาลี ภาค ๑ ตอนที่ ๒)

พระวิสุทธิมรรค

ภาค ๒

๔. ปฐวิกสถินิทเทศ

๕๑. อิทานิ ยัม วุตฺตํ "สมาธิภาวนาย
อนนุรูปี วิหารี ปหาย อนนุรูปे विहारे
विहरन्तेना"ति ऐतद्^๑ यस्स त्वाव आचरियेन
सुत्थि ऐकविहारे वसतो ผาสุ โหติ, तेन
त्तत्तुเถव गम्मणฺจानं परिโสเชन्तेन वसित्थम्.
सजे तत्तुत्तु ผาสु न โหति, โย ओणो
कावुเต वा अत्थमयोชने वा योचनमत्तुเตपी
वा सपपायो विहारो โหति, तत्तुत्तु वसित्थम्.
ऐवं हि स्सत्ति गम्मणฺจानसฺस गิสฺसिमฺฉित्ते
जाเน सन्तेहे वा स्सत्ति स्सत्ติสมฺโมहे^๒
वा चाเต กालสฺเสว विहारे वत्तํ กत्तुวา

๕. ปฐวิกสถินิทเทศ

๕๑. คำที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ว่า "ละ
วิหารที่ไม่เหมาะสม ต่อการเจริญสมาธิเสีย
แล้วอยู่ในวิหารที่เหมาะสม" ตั้งนี้ใด บัดนี้
จะวินิจฉัยในคำนี้ ก่อนอื่นพระโยคีรูปใดอยู่ใน
วิหารเดียวกับอาจารย์ ก็มีความผาสุก, พระ-
โยคีรูปนั้นเมื่อจะชำระกรรมฐานให้บริสุทธิ์ ก็
ควรอยู่ในวิหารนั้นนั่นแหละ. ถ้าหากว่าใน
วิหารนั้นหาความผาสุกมิได้ไซ้, มีวิหารที่เป็น
สปปายะอันใด อยู่ในที่ไกล ๑ คาจุกก็ตาม
ครั้งโยชน์ก็ตาม แม้ประมาณ ๑ โยชน์
ก็ตาม, ก็ควรอยู่ในวิหารนั้น. ด้วยว่าเมื่อ

^๑ ส. ऐतद् ปน.

^๒ ฉ. สติสมโมเส.

คุณวิเชียร แสงทอง

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อนฺตรามคฺเค ปิณฑาย จริตฺวา ภตฺตกิจฺจ-
 ปรีโยसानเนเยว อัจริยสฺส วสนฺภูจฺานํ
 กนฺตฺวา ตํทิวสํ อัจริยสฺส สนฺติเก
 กมฺมฺภูจฺานํ โสเชตฺวา ทฺุติยทิวเส อัจริยํ
 วนฺทิตฺวา นิภฺขมิตฺวา อนฺตรามคฺเค ปิณฑาย
 จริตฺวา อภิกลมนฺโตเยว อตฺตโน วสนฺภูจฺานํ
 อากนฺตํ สกฺขิสฺสติ. โย ปน โยชนปฺปมาณเณ
 ผาสกฺภูจฺานํ น ลภติ, เตน กมฺมฺภูจฺานเ
 สพฺพํ ญญฺภูจฺานํ ฉินฺทิตฺวา สุวิสุทฺธํ
 อาวชฺชนปฏฺิพทฺุธํ กมฺมฺภูจฺานํ กตฺวา ทฺุรมฺปิ
 กนฺตฺวา สมาริภาวนาย อนนฺรูปํ วิหารํ
 ปหาย อนนฺรูเป วิหาเร วิหาตพฺพํ.

เป็นอย่างนี้ เมื่อมีความสงสัย ในฐานะ
 อะไร ๆ แห่งกรรมฐานนั้นแหละ ก็คือ เมื่อ
 เกิดความหลงลืมสติก็ดี เชอจกอาจทำวัตร
 ในวิหารได้ทันเวลาที่เดียว เทียบวัดฆาตไป
 ในระหว่างทาง ในเวลาที่เสร็จกิจนั้น-
 เทียว ก็ไปสู่สถานที่อยู่ของอาจารย์ ชำระ
 กรรมฐานให้หมดจด ในสำนักของอาจารย์
 ในวันนั้น ในวันที่ ๒ ให้อาจารย์แล้วก็
 ออกไปเทียบวัดฆาต ไปในระหว่างทาง
 กลับมาสู่สถานที่อยู่ของตน ยังไม่ทันเหนื่อย
 เลยเทียว. ส่วนพระโยคีรูปใดไม่ได้สถานที่
 ผาสก แม้ในที่ไกลประมาณ ๑ โยชน์, พระ-
 โยคีรูปนั้น ควรตัดฐานะที่เป็นเงื่อนงำทั้งหมด
 ในกรรมฐาน ทำกรรมฐานที่เกี่ยวข้องเนื่องกับ
 การนี้กหน่วง ให้หมดจดดี ไปยังที่แม้อยู่ไกล
 ละวิหารที่ไม่เหมาะสม ต่อการเจริญสมาธิ
 แล้วอยู่ในวิหารที่เหมาะสมเถิด.

คุณวิเชียร แสงทอง

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อนนรุปรวิหาร

วิหารที่ไม่เหมาะสม

๕๒. ตตถ อนนรุโป นาม อฏฺฐารสนฺนํ
 โทसानํ อณฺณตเรน สมฺนนาโกโต. ตตฺริเม
 อฏฺฐารส โทสา มหตฺตตฺ^๑, นวตฺตํ,
 ชิดฺณตฺตํ, ปนฺณตฺตํ, โสณฺตี, ปณฺณ,
 ปุฬํ, ผลํ, ปฏฺจนียตา, นกรสนฺนํ, สุตฺตนา,
 ทารฺสนฺนํ, สุตฺตนา, เขตฺตสนฺนํ, สุตฺตนา,
 วิสภากานํ ปุคฺคกานํ อตฺถิตา, ปฏฺจ-
 สนฺนํ, สุตฺตนา, ปจฺจตฺตสนฺนํ, สุตฺตนา,
 รชฺชสฺมิตฺตสนฺนํ, สุตฺตนา, อสฺปายตา,
 กลฺยาณมิตฺตนา อลาโกติ อิมสฺส อฏฺฐารสนฺนํ
 (๔) อณฺณตเรน โทเสน สมฺนนาโกโต
 อนนรุโป นาม. น ตตฺถ วิหาตฺตพฺพ.

๕๒. ในวิหารที่ไม่เหมาะสม และที่
 เหมาะสมนั้น ชื่อว่า วิหารที่ไม่เหมาะสม
 ได้แก่ วิหารที่ถึงพร้อมด้วยโทษ ๑๘ อย่าง
 ใดอย่างหนึ่ง. ในวิหารที่ไม่เหมาะสม
 นั้น มีโทษ ๑๘ อย่างเหล่านี้ คือ ความ
 เป็นวิหารใหญ่, ความเป็นวิหารใหม่,
 ความเป็นวิหารเก่า, ความเป็นวิหารอยู่ติด
 ทางเดิน, วิหารมีตระพังน้ำ, วิหารมีใบไม้
 (ผัก), วิหารมีดอกไม้, วิหารมีผลไม้, ความ
 เป็นวิหารที่คนทั้งหลายปรารถนา, ความเป็น
 วิหารอยู่ติดเมือง, ความเป็นวิหารอยู่ติด
 ป่าไม้, ความเป็นวิหารอยู่ติดที่นา, ความ
 เป็นวิหารมีบุคคลเป็นวิสาภาคะกัน, ความเป็น
 วิหารอยู่ติดท่าหน้า, ความเป็นวิหารอยู่ติด
 ชายแดน, ความเป็นวิหารอยู่ติดระหว่าง

^๑ ฉ. มหตฺต.
^๒ ฉ. ปนฺณตฺต.
^๓ ฉ. รชฺชสฺมิตฺต.
^๔ ฉ. เอตฺถนฺตเร โทसानนฺติ ปาโล ทิสฺสตี.

คุณวิเชียร แสงทอง

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เขตแดน, ความเป็นวิหารที่เป็นอัสปายะ, วิหารที่หากัลยาณมิตรมิได้ วิหารที่ถึงพร้อมด้วยโทษ ๑๘ อย่าง เหล่านี้ ตั้งกล่าวมานี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง ชื่อว่าวิหารที่ไม่เหมาะสม. พระโยคีไม่ควรอยู่ในวิหารนั้น.

กสุมา ? มหาวิหาร เร ตาว พุทฺธิ ภิกขุ เพราะเหตุไร ? ก่อนอื่น ในวิหารใหญ่ นานาฉนฺทา สนฺนิปตฺตติ, เต อณฺณมณฺณํ ภิกษุหลายรูปซึ่งมีฉันทะต่าง ๆ กัน ชุมนุม ปฏิวิรูทฺธตาย วตฺตํ น กโรนฺติ. กันอยู่, ภิกษุเหล่านั้น ย่อมไม่กระทำวัตร โปธิยงฺคณาทีน^๑ อสฺมมฺภูจาเนว โทนฺติ. เพราะความผัดใจกันและกัน. สถานที่ท้ง- อนุปฺภูจาปิตํ ปานีเยปรีโกชนีเย. ตตฺตรายํ หลายมีลานโพธิ์เป็นต้น ก็เป็นอันหาใครกวาด มิได้เลย. น้ำคั้นน้ำใช้ไม่มีใครตั้งไว้. โจรคามเม ปิณฑาย จริสฺสามีติ ปตฺตจิวริ ในวิหารใหญ่นั้น พระโยคีนี้เมื่อคิดว่า เราจัก อายาย นิกฺขมฺมโต สเจ ปสฺสตี วตฺตํ วา ในวิหารใหญ่นั้น พระโยคีนี้เมื่อคิดว่า เราจัก ออกดี ปานีเยมฺภุ วา ริตฺตํ, อถาเนน เทียวบิณฑบาตไปในโจรคาม ดังนี้แล้ว วตฺตํ กาศพฺพํ โหตี, ปานีเย อฺปฺภูจาเปตพฺพํ. ก็ว่าเอาบาตรและจีวรออกไป ถ้าหากว่า ออกโรนฺโต วตฺตเกเท ทุกฺกํ อापชฺชตี. เห็นวัตรที่ยังไม่มีใครทำก็ดี หม้อน้ำคั้นที่ ต^๒ กโรนฺตสฺส กาโล อติกกมฺติ, อติทิวา วางเปล่าก็ดี, เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็เป็นอันเธอ

^๑ ส. อ. โปธิยงฺคณาทีน.

^๒ ฉ. ตนฺติ ปาโร น ทิสฺสตี.

คุณวิเชียร แสงทอง

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปวิภูโธ ญิฏฐิตาย ภิกขาย กิณฺจิ น ลมฺติ. ต้องทำวัตร, ต้องตั้งน้ำดื่ม. เมื่อไม่กระทำ
 ปฏิสฺสลาณคโตะปี สามเณรทรรภิกขุณฺํ ก็ย่อมต้องอาบัติทุกกฏ ในเพราะวัตรแตก.
 อุจฺจาสทฺเทน สงฺฆมฺมกมฺเมหิ^๑ จ วิกฺขิปปติ. เมื่อเธอมากระทำวัตรนั้นอยู่ เวลาย่อม
 ยตุถ ปน สพฺพํ วตุตํ กตเมว โหติ, ล่วงเลยไป, เธอผู้เข้าไปในละแวกบ้าน
 อวเสสาปี จ สงฺฆมฺมกมฺมา นตฺถิ, เอรูเบ สายเกินไป ย่อมไม่ได้อะไร ๆ เพราะภิกษา
 มหาวิหาเรปี วิหาตพฺพ^๒. หหมดแล้ว. แม้ไปอยู่ที่หลักเรือนก็ย่อมฟังชานด้วย
 เสียงอีกทีก และด้วยการงานที่รบกวน ของ
 พวกสามเณรและภิกษุหนุ่มทั้งหลาย. แต่ว่า
 ในวิหารใหญ่ใด วัตรทั้งหมด เป็นอันภิกษุ
 ทั้งหลายได้ทำไว้แล้วเทียว, และสิ่งรบกวน
 แม้ที่เหลือก็ไม่มี, เธอควรอยู่ แม้ใน
 วิหารใหญ่ที่มีสภาพอย่างนี้ได้.

นวิหาเร พหุ^๓ นวกมฺมํ โหติ, ในวิหารใหม่ มีงานก่อสร้างมาก,
 อกโรนฺตํ อชฺฌายนฺตติ. ยตุร^๔ ปน ภิกฺขุ พวกภิกษุ ย่อมเพ่งโทษ ผู้ที่ไม่(ช่วย)ทำ.
 เอรํ วทนฺตติ "อายสฺมา ยถาสฺมึ สมณธมฺมํ แต่ว่าในวิหารใหม่ใด ภิกษุทั้งหลาย กล่าว

^๑ ฉ. สังคมฺ เมหิ.

^๒ ม. น วิหาตพฺพ.

^๓ ฉ. พหุ.

^๔ ฉ. ลี. อี. ยตุถ.

คุณวิเชียร แสงทอง

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา.

กโรตุ, มยํ นวกมฺมํ กริสฺสามา"ติ, อย่างนี้ว่า "ท่านผู้มีอายุ ท่านจงกระทำ
เอวรูปะ วิหาตพฺพํ. สมณธรรมตามสะดวกเถิด, พวกเราจัก
กระทำงานก่อสร้างเอง" ดังนี้, เธอก็ควร
อยู่ในวิหารใหม่ที่มีสภาพอย่างนี้ได้.

ชินฺหาเร ปน พหุํ ปฏิชฺคฺคิตพฺพํ ส่วน ในวิหารเก่า มีสิ่งที่จะต้องซ่อมแซม
โทติ, อนฺตมโส อตฺตโน เสนาสนมตฺตมฺปิ มาก, เขาจะเพ่งโทษเอากะเธอผู้ไม่ยอม
อปฺปฏิชฺคฺคณฺตํ อชฺฌายนฺติ, ปฏิชฺคฺคณฺตสฺส ซ่อมแซม โดยที่สุด แม้เพียงเสนาสนะของ
กมฺมฏฺจานํ ปริหายติ. ตน, เมื่อเธอมาซ่อมแซมอยู่กรรมฐานย่อม
เสื่อมได้.

ปณฺธสนฺนิสฺสีเต มหาปถวิหาเร ในวิหารอยู่ติดทางเดิน คือในวิหาร
รตฺตนิทิวํ อากนฺตูกา สนฺนิปตฺตติ. วิกาเล อยู่ติดทางใหญ่ ผู้คนที่มา ย่อมชุมนุมกันอยู่
อาคตานิ อตฺตโน เสนาสนํ ทตฺวา รุกฺขมุเล ตลอดคืนและวัน. เธอต้องให้เสนาสนะ
วา ปาสาณปิฏฺเจ วา วสิตพฺพํ โทติ. ของตนแก่คนผู้มาถึงในเวลาวิกาล แล้วก็เป็นที่
ปุนทิวสฺมปิ^๑ เอวเมวาทิ กมฺมฏฺจานสฺส อันต้องอยู่ที่โคนไม้หรือลานหิน. แม้อีกวันหนึ่ง
โอภาโส น โทติ. ยตฺถ ปน เอวรูปะ ก็เป็นอย่างนั้นนั่นแหละ เพราะฉะนั้น ย่อมไม่มี
อาคนฺตูกสฺมพาโร น โทติ, ตตฺถ วิหาตพฺพํ. โอกาสสำหรับกรรมฐาน. แต่ว่าในวิหาร
อยู่ติดทางเดินใด ไม่มีความแออัดด้วยผู้คน

^๑ ส. อ. ฉ. ปุนทิวเสปิ.

ที่มาถึงเห็นเช่นนั้น, เธอก็ควรอยู่ในวิหาร
นั้นได้.

โสณติ นาม ปาสาณโปกุขรณี โหติ,
ตตถ ปานียตถ มหาชโน สโมสริติ,
นกรวาสินี ราชกุลุปกตฺเถรานิ อนฺเตवासิกา
รชนกมฺมตฺถาย อากจฺฉนฺติ, เตสึ
ภาชนทารุโหมิกาทีนึ ปุจฺฉนฺตานํ อสุเก จ
อสุเก จ ฐาเนติ ทสฺเสตฺตพฺพานิ โทหนฺติ,
เอวํ สพฺพกาลมฺปิ นิจฺจพฺยวาทฺโฏ โหติ.

สระโบกขรณีหิน ชื่อว่า ตระพังน้ำ
มีอยู่, ณ สถานที่นั้น มหาชน ย่อมมาชุมนุมกัน
เพื่อน้ำดื่ม, พวกอันเตवासิกของเหล่า-
พระเถระประจำราชสกุลชาวเมือง ย่อมมา
เพื่อประโยชน์แก่การชกย้อม (จีวร), เมื่อ
คนเหล่านั้นมาถึงอุปกณ์มีภาชนะและรางพื้น
เป็นต้น เธอก็มีอันต้องชี้ให้เห็นว่า อยู่ใน
ที่โน้นและที่โน้น, จึงมีอันต้องชวนชวายเป็น
ประจำ แม้ตลอดกาลทั้งปวงอย่างนี้.

ยตถ นานาวีธึ สากปณฺณํ โหติ,
ตตถสฺส กมฺมฏฺฐานํ กเหตุวา ทิวาวิหารึ
นินฺนุสฺสาปิ สนฺติเก สากทาริกา คายมานา
ปณฺณํ อุจฺฉินฺนฺติโย วิสฺภาคสฺสทฺสงฺฆมฺภูฏเนน
กมฺมฏฺฐานนฺตรายํ กโรหนฺติ.

ในวิหารใด มีใบไม้คือฝักกานาชนิด,
ในวิหารนั้น พวกหญิงเก็บฝักทั้งหลายผู้เที่ยว
ร้องเพลง เลือกเก็บฝักอยู่ในที่ใกล้เธอผู้แม่
ถือเอากรรมฐานนั่งพักกลางวันอยู่ ย่อม
กระทำอันตรายแก่กรรมฐาน เพราะการ
รบกวนด้วยเสียงอันเป็นวิสภาคะ.

คุณวิเชียร แสงทอง

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ยตุถ ปน นานาวิชา มาลาจจจา
 สุปุผิตา โหนฺติ, ตตฺราปี ตาทีโสเยว
 อุปททโว.

ส่วนในวิหารใด กอไม้ดอกนानาชนิด
 ที่ผลิบานดีแล้ว มีอยู่, แม้ในวิหารนั้น ก็มี
 อันตรายเช่นนั้นนั่นแหละ.

ยตุถ นานาวิธ อมฺพขมฺพฺปนสาทิผลิ
 โหติ, ตตุถ ผลตฺติกา อากนฺตฺวา ยาจนฺติ,
 อเพนฺตสฺส กุชฺฌนฺติ พลกฺกาเรน วา
 กณฺหนฺติ, สายณฺทสมเย วิหารมชฺเณ
 จงฺกมนฺเตน เต ทิสฺวา "กึ อุปาสกา เอว
 กโรธา"ติ วุตฺตา ยถารุจิ อุกโกสนฺติ.
 อนาวาสายปิสฺส^๑ ปรกฺกมนฺติ.

ในวิหารใด ผลไม้นานาชนิด เป็นต้น-
 ว่ามะม่วง หว่า ขนุน มีอยู่, ณ วิหารนั้น
 พวกคนผู้มีความต้องการด้วยผลไม้ จะมาขอ,
 เมื่อเธอไม่ให้ ก็โกรธ หรือจะถือเอาโดย
 พลังการ, ในเวลาเย็น เธอกำลังจงกรมอยู่ที่
 กลางวิหาร เห็นคนเหล่านั้นเข้า พวกเขา
 พอลูกเธอว่าเออว่า "อุปาสกอุปาสิกาทั้ง-
 หลาย พวกท่านทำไมถึงทำอย่างงี้" ดังนี้
 ก็จะตำเอาตามชอบใจ. ย่อมพยายามแม้เพื่อ
 ความที่เธอจะอยู่ไม่ได้.

ปฏฺจนีเย ปน โลกสมฺมเต^๒ ทกฺขินา-
 คิริหตฺติกุจฺฉิเจตฺยคิริจิตฺตลปพฺพตสฺสทิสฺเส วิหาเร
 วิหรนฺติ อัย อรหาติ สมฺภาเวตฺวา

ส่วน ในวิหารที่คนทั้งหลายปรารภนา
 คือในวิหารที่ชาวโลกสมมติกัน เช่นอย่าง
 ทักขินาคิริวิหาร หัตถิกุจฉิวิหาร เจตฺยคิริ-

^๑ ม. อวาสาย, ฉ. อวาสายปิสฺส.

^๒ ฉ. เลณสมฺมเต.

วฑูติกามา มนุสสา สมณฑา โอสรรตติ, วิหาร และจิตตลบรรพตวิหาร คนทั้งหลาย
 เตนสัส ผาสุ น โหติ, ยสส ปน ตํ สปปายํ ผู้ยกย่องเธอ ผู้พักอยู่ ว่า ท่านผู้นี้เป็น
 โหติ, เตน ทิวา ฆณตฺร^๑ คนุตฺวา พระอรหันต์ดังนี้ แล้วใครจะกราบไหว้ ย่อม
 รตฺตี วสิตพฺพ. ชุมนุมกันอยู่โดยรอบ, เธอจะหาความผาสุก
 มิได้ ก็เพราะเหตุนั้น, แต่ว่าอันนั้น เป็น
 สปปายะแก่พระโยคีรูปใด, ในเวลากลางวัน
 พระโยคีรูปนั้น ควรไปเสียในที่อื่นแล้ว
 (กลับมา) อยู่ในเวลากลางคืน เด็ด.

นกรสนนิสฺสีเต วิสภาคารมณานิ ในวิหารอยู่ติดเมือง อารมณอันเป็น
 อาปาดิ อากจฺจนฺติ, กุมภทาสโยปิ สฎฺเฑหิ วิสภาคทั้งหลายย่อมมาสู่กลอง (ทวาร),
 นิฆันตโย คจฺจนฺติ, โอกกมิตฺวา มคฺคิ ึ่งพวกนางกุมภทาสี (นางทาสแบกหม้อน้ำ)
 น เทนฺติ, อิสฺสรมนุสฺสาปิ วิหารมชฺเฒ จะมีหม้อน้ำเดินเบียดเสียดกันไป, ก้าวลงสู่
 สานิ ปริกฺขิปิตฺวา นิสฺสนฺติ. (ท่าน้ำ) แล้วจะไม่หลีกทางให้, ึ่งพวก
 คนใหญ่คนโต จะกั้นมานั่งกันอยู่ ที่กลาง
 วิหาร.

ทารุสนนิสฺสีเต^๒ ปน ยตฺถ กฏฺฐานิ ส่วน ในวิหารอยู่ติดป่าไม้ อันเป็นที่มี
 จ ทพฺพุปกรณรูกฺขา จ สนฺติ, ตตฺถ ไม้แห้ง และต้นไม้อันเป็นอุปกรณ์สำหรับ

^๑ ส. อ. อณฺตตฺถ.

^๒ ฉ. ทารุสนนิสฺสเย.

กฏุหาริกา ปุพเพ วุตตสากปุพฺพหาริกา เครื่องเรือนอยู่, พวกหญิงหาไม้แห้ง ย่อม
 วย อผาสฺ กโรนฺติ, เย^๑ วิหาเร รุกฺขา กระทบความไม่ผาสฺกให้ได้ เช่นเดียวกับ
 สฺนฺติ, เต จินฺทิตฺวา ฆรานิ กริสฺสํมาตฺติ หญิงหาผักหาดอกไม้ ที่ได้กล่าวแล้ว ใน
 มนุสฺสา อากนฺตฺวา จินฺทนฺติ. สจ ๕
 สายณฺทสมเย ปธานฆรา นิกฺขมิตฺวา ต่อก่อน, คนทั้งหลายคิดว่า พวกเราจักตัด
 วิหารมชฺเฌ จงฺกมนฺโต เต ทิสฺวา "กั ๕
 อฺปาสกา เอวํ กโรถา"ติ วทฺติ, ยถารุจฺ ๕
 อุกโกสนฺติ, อนาวาสา ยปิสฺส ปรกฺกมนฺติ. ๕
 ตัดไม้ ซึ่งมีอยู่ใกล้วิหารมาสร้างเรือน ดังนี้
 แล้วมาตัดไป. ในเวลาเย็น ถ้าหากว่าเธอ
 ออกจากเรือนเป็นที่กระทบความเพียร ไป
 จงกรมอยู่กลางวิหาร เห็นคนเหล่านั้นเข้า
 แล้วกล่าวว่า "อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย
 พวกท่าน ทำไมถึงทำอย่างนี้" ดังนี้, พวก-
 เขาก็จะค่าเอาตามชอบใจ จะพยายามแม้
 เพื่อความที่เธอจะอยู่ไม่ได้.

โย ปน เขตฺตสนฺนิสฺสีโต โทติ ส่วนวิหารใด เป็นวิหารอยู่ติดที่นา คือ
 สมฺนฺตา เขตฺเตหิ ปรีวาริโต, ตตฺถ มนุสฺสา มีที่นาแวดล้อมอยู่โดยรอบ, ในวิหารนั้น
 วิหารมชฺเฌเยว ขลฺล กตฺวา ธณฺณํ มทฺทนฺติ, คนทั้งหลาย จะทำลานไว้ที่กลางวิหาร
 ปมุเช สฺสฺสนฺติ,^๒ อณฺณมฺปิ พหุ อผาสฺ ๕
 กโรนฺติ. ยตฺราปิ มหาสํมโหโค โทติ, หน้ามุข, ย่อมกระทบความไม่ผาสฺกแม้

^๑ ฉ. อโย ปาโล น ทิสฺสติ.

^๒ ฉ. ปมุเชสฺ สยฺนฺติ.

อารามิกา^๑ กุลาน์ คาโว รุณฺฑติ, อย่างอื่นมากมาย. แม้ในวิหารใดซึ่งเป็นที่ม
 อุทกธารี^๒ ปฐิสฺสเณติ, มนุสฺสา วิหิสฺสึ ของใช้ของสงฆ์อยู่มาก พวกคนวัดย่อมต้อน
 กเหตุวา "ปัสสธ ตุมหากิ อารามิกานิ ผุงโคขของสกุลทั้งหลาย ย่อมกันทางน้ำ, คน
 กมนฺนุ"ติ สัมมสฺส ทสฺเสณฺติ, เตน เตน ทั้งหลาย จะฉวยเอารวงข้าวแสงแดงแก่สงฆ์ว่า
 การณน ราชราชมหามตฺตทานิ มรทวาริ "ขอจงดูการกระทำของคนวัด ของพวกท่าน
 คนตพฺพิ โทติ, อยมฺปิ เขตฺตสนฺนิสฺสึเตเนว เกิด" ดังนี้, พระโยคีนั้น ก็จำต้องไปสู่ประตู
 สงฺกหิโต. พระราชวัง หรือประตูเรือนราชมหาอำมาตย์
 เพราะเหตุเช่นนั้น, วิหารแห่งนี้ ก็สงเคราะห์
 เข้าด้วยวิหารอยู่ติดที่นั่นเอง.

วิสภาคานิ ปุกฺกลานิ อุตฺถิตาติ ยตฺถ
 อณฺณมณฺณิ วิสภาคา เวรึ ภิกฺขุ วิหรนฺติ,
 เย กลหิ กโรนฺตา มา ภนฺเต เอว
 กโรธาติ นิวาริยมานา เอตสฺส ปัสฺกุสิสฺส
 อากตกาลโต ปฏฺฐาย นฏฺฐมหาติ วตฺตาโร
 ภวนฺติ.

คำว่า ความเป็นวิหารมีบุคคลเป็น
วิสภาคัน ความว่า ได้แก่ในวิหารอันเป็นที่
 พวกภิกษุเป็นวิสภาคะ คือ มีเวรกันและกัน
 อยู่, พอพวกภิกษุที่ทำการทะเลาะกัน ถูกเธอ
 ห้ามปรามอยู่ว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ขอ
 พวกท่านจงอย่าทำอย่างนี้เลย ดังนี้ ก็ย่อม
 จะเป็นผู้กล่าววว่า นับตั้งแต่กาลที่พระทรง

^๑ ก. อารามิกานิ.

^๒ ฉ. อุทกวาริ.

ผ้าบังสุกุลรูปนั้นมา พวกเราก็ (กลาย) เป็น
คนเสื่อมเสียไปเสียแล้ว ดังนี้.

โยปี อุทกปฏิกฐัน วา ถสพฏิกฐัน วา
นิสสิโต โทติ, ตตถ อภินัน นาวาหิ จ
สตเถหิ จ อากตมมุตสา โอกาสี เทถ,
ปานีโย เทถ, โลณิ เทถาคิ ขฎฎณต
อผาสึ กโรนติ.

ในวิหาร ซึ่งเป็นวิหารอยู่ติดทำน้ำ
ก็ตาม ทำบกก็ตาม, พวกคนทั้งหลายที่มา
ด้วยเรือหรือเกวียนอยู่เป็นประจำ เมื่อ
คอยรบกวนอยู่ว่า ท่านโปรดให้โอกาสที่ทาง
เกิด, โปรดให้นำน้ำดื่มเกิด, โปรดให้เกลือ
เกิด ดังนี้ ก็ย่อมสร้างความไม่พอใจให้.

ปัจจนตนิสสิเต ปน มุตสา พุทธาที่สุ
อบุสสนนา โทนติ.

ส่วน ในวิหารอยู่ติดชายแดน พวกคน
ทั้งหลายเป็นผู้ไม่เลื่อมใส ในวัตถุที่ควร
เลื่อมใสมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น.

ราชสิมมตรสนนิสสิเต^๑ ราชภยิ โทติ.
ตี หิ ปเทสิ เอโก ราชาน มยหิ วเส
วตตตีติ ปหริติ, อิตโรปี น มยหิ วเส
วตตตีติ. ตตฺรายิ ภิกขุ กทาจิ อิตรสสุ^๒

ในวิหารอยู่ติดระหว่างเขตแดน ก็มี
ราชภยิ. จริงอยู่ พระราชาฝ่ายหนึ่ง ทรง
ดำริว่า ยังไม่เป็นไปในอำนาจของเรา ดังนี้
จึงทรง (ยกทัพ) ตีเอาประเทศนั้น, แม้

^๑ ฉ. ม. ราชสิมมตรสนนิสสิเต.

^๒ ฉ. อิมสส.

คุณสมจิตต์ เพชรรัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

รณโณ วิชิตะ วิจรติ, กทาจิ เอคสฺส^๑ พระราชาฝ่ายนอกนี้ ทรงดำริว่า ยังไม่
 อด นั "จารปฺริโส อณฺ"ติ มณฺณมานา เป็นไปในอำนาจของเรา ดังนี้. ณ สถานที่นั้น
 อนนยพฺยสนั ปาเปนฺติ. ภิกษุรูปนี้ บางคราวก็ชื่อว่า เทียวไปในแคว้น
 ของพระราชา ฝ่ายนอกนี้, บางคราวก็ชื่อว่า
 เทียวไปในแคว้นของพระราชาฝ่ายนี้. เมื่อ
 เป็นเช่นนั้น คนของหลวง สำคัญเธอว่า "ผู้
 เป็นจารบุรุษ" ดังนี้ ก็ยอมทำให้ถึงความ
 ย่อยยับไป.

อสนฺปายตาติ วิสภาคฺรฺปาทีอารมฺมณ-
 สโมสฺรณฺน วา อมฺนุสฺสปรึคฺคหิตตาย วา
 อสนฺปายตา. ตฺตฺริทํ วัตฺถุ. เอโก กิร
 เถโร อรณฺณเว วสฺติ. อดสฺส เอกา ยกฺขินี
 ปณฺณสาลทฺวาเร จตฺวา คายิ. โส
 นิกฺขมิตฺวา ทฺวาเร อฏฺฐาสี, ส่า กนฺตฺวา
 จงฺกมฺนสีเส คายิ. เถโร จงฺกมฺนสีสี
 อคฺมาสี. ส่า สตโปริสฺปาเต^๒ จตฺวา คายิ.
 เถโร ปฏฺินิวตฺติ. อด นั ส่า เวเคน

คำว่า ความเป็นวิหารที่เป็นอสนฺปายะ
 คือ ความเป็นวิหารที่เป็นอสนฺปายะโดยเป็นที่
 ชุมนุมแห่งอารมณฺมีรูปเป็นต้น อันเป็นวิสภาคะ
 หรือโดยความเป็นวิหาร ที่อมนุษย์ทวงแทน.
ต่อไปนี้เป็นเรื่องราว ในความเป็นวิหาร
ที่อมนุษย์ทวงแทนนั้น. มีเรื่องว่า พระเถระ
 รูปหนึ่ง อาศัยอยู่ในป่า. ครั้งนั้น นางยักษ์ณี
 คนหนึ่ง ยืนร้องเพลงอยู่ที่ประตูบรรณศาลา
 ของพระเถระนั้น. พระเถระนั้นจึงออกไปยืน

^๑ ม. อี. เอกสฺส.

^๒ ฉ. สตโปริสเส ปปาเต.

คเหตฺวา^๑ "มยา ภนฺเต น เอโก น เทว
 ตุมฺหาทิสฺสา ขาทิตา"ติ อาท.

(ดู) ที่ประตู, นางยักษิณีนั่น จึงไปยืน
 ร้องเพลงอยู่ที่หัวที่จงกรม. พระเถระก็ได้
 ไปหัวที่จงกรม. นางยักษิณีนั่น จึงไปยืน
 ร้องเพลงอยู่ใกล้หัวที่จงกรม ๑๐๐ คน. พระ
 เถระจึงกลับเสีย. ลำดับนั้น นางยักษิณีนั่น
 จึงแล่นมาจับท่านโดยเร็ว กล่าวว่า "นี่แน่ะ
 ท่านเอ๋ย คนอย่างท่านนะ ถูกเราเกี่ยวกิน
 เสีย ไม่ใช่แค่คน ๒ คนหรอก" ดังนี้.

กัลยาณมิตรทาน อลาโกติ ยตฺถ น
 สกฺกา โทติ อจฺริยํ วา อจฺริยสมํ วา
 อฺปชฺฌายํ วา อฺปชฺฌายสมํ วา กัลยาณมิตรํ
 ลหฺตุํ. ตตฺถ โส กัลยาณมิตรทานํ อลาโก
 มหาโทโสเยวาทิ อิเมสํ อฏฺฐารสนุนํ
 โทसानํ อณฺตเรณ สมฺนาคโต อนนฺรุโปติ
 เวทิตฺโพ. วุตฺตมฺปิ เจตํ อฏฺฐกถาสฺ :

คำว่า วิหารที่หากัลยาณมิตรมิได้
 ความว่า ในวิหารใด พระโยคีไม่อาจที่จะได้
 อาจารย์ก็ดี บุคคลผู้เสมอด้วยอาจารย์ก็ดี
 อภิชาตย์ก็ดี บุคคลผู้เสมอด้วยอภิชาตย์ก็ดี
 ซึ่งเป็นกัลยาณมิตร. การไม่ได้กัลยาณมิตร
 ึ่งเหล่านั้น จัดเป็นโทษมหันต์ ในวิหารนั้น
 ที่เดียว วิหารที่ถึงพร้อมด้วยโทษ ๑๘ อย่าง
 เหล่านี้อย่างใดอย่างหนึ่ง ฟังทราบว่าเป็นชื่อว่า
 วิหารที่ไม่เหมาะสม. ข้อนี้ก็สมจริงตามที่ท่าน
 กล่าวไว้ในอรรถกถาทั้งหลาย ว่า :

^๑ ฉ. เวเคนาคนฺตฺวา คเหตฺวา.

คุณสุทธิ สุริยนแปลแสง

อุทิศส่วนกุศลให้ คุณแม่อิม แซ่เฮ้ง และคุณพ่อ เบ่งม่วย แซ่อึ้ง.

มหาวาสี นวาวาสี
 ชรวาสี จ ปนุณนี
 โสณที ปณณณจ ปุปฺพณจ
 ผลี ปฏฺฐิตเมว จ.

นครี ทารุณา เขตต์
 วิสภาคณ ปฏฺฐนํ
 ปจฺจนตสีมาสปายํ
 ยตฺถ มิตฺโต น สพฺภติ.

อฏฺฐารเสตานิ จานานิ
 อิติ วิณฺฌาย ปณฺสีโต
 อารกา ปรีวชฺเชยฺย
 มคฺคํ ปฏฺฐิภยํ^๑ ยถาติ.

บัดนี้ตรู้จักสถานที่ ๑๘ แห่ง คือ
 อาวาสใหญ่ ๑ อาวาสใหม่ ๑ อาวาส
 เก่า ๑ วิหารอยู่ติดทางเดิน ๑ วิหาร
 มีระฆังน้ำ ๑ วิหารมีใบไม้ (ผัก) ๑
 วิหารมีดอกไม้ ๑ วิหารมีผลไม้ ๑
 วิหารที่คนทั้งหลายปรารภณา ๑.

วิหารอยู่ติดนคร ๑ สถานที่อันเป็นไป
 กับวิหารอยู่ติดป่าไม้ ๑ วิหารอยู่ติด
 ทุ่งนา ๑ สถานที่อันเป็นไปกับวิหาร
 ที่เป็นวิสภาคะ ๑ วิหารอยู่ติดทำน้ำ ๑
 วิหารอยู่ติดชายแดน ๑ วิหารอยู่ใน
 ระหว่างเขตแดน ๑ วิหารอันเป็น
 อสัปปายะ ๑ สถานที่อันเป็นที่หา
 กัลยามิตรมิได้ ๑.

อย่างนี้แล้ว ก็พึงเว้นเสียให้ไกล คู่จ
 วนทางอันมีภัยเฉพาะหน้า ฉะนั้น
 ดังนี้.

^๑ ฉ. สปปฏฺฐิภยํ.

คุณสุทธิ สุริยน แปลงแสง

อุทิศส่วนกุศลให้ คุณแม่ฮิม แซ่เฮ็ง และคุณพ่อ เบ่งม่วย แซ่ฮึง

อนุรูปวิหาร

วิหารที่เหมาะสม

๕๓. โย ปน โจรคามโต นาคี-
 ทูรนาจจาสนุนตาที่หิ ปณฺหิ องฺเคหิ
 สมฺนาคโต, อยฺ อุนฺรุโป นาม. วุตฺตถเนหฺตํ
 ภควตา : "กถณฺจ ภิกฺขเว เสนาสนํ
 ปณฺจจฺจสมฺนาคํ โหติ. อธิ ภิกฺขเว
 เสนาสนํ นาคีหฺรู โหติ นาจฺจาสนฺนํ
 กมนาคมนสมฺปนฺนํ, ทิวา อปฺปภิกฺขณฺโณ^๑ รตฺตํ
 อปฺปสทฺทํ อปฺปนิกฺโขสฺสี, อปฺปทํสมกสฺวาตาทป-
 สิริสปฺสมฺผลฺลํ^๒ โข ปน โหติ"^๓ ตสฺมี โข ปน
 เสนาสเน วิหรนฺตสฺส อกฺสิเรเนว^๔
 อฺปฺปชฺชชฺชติ จิวฺรบิณฑปาทเสนาสนคิลาณปจฺจย-
 เกสชฺชปริกฺขาราท. ตสฺมี โข ปน เสนาสเน
 เถรา ภิกฺขุ วิหรนฺติ พุทฺธสฺสุตา อากตาคมา
 ธมฺมธรา วินยธรา มาติกาธรา, เต

๕๓. ส่วนว่า วิหารใด ถึงพร้อมด้วย
 องค์ ๕ มีความไม่ไกลเกินไป ไม่ใกล้เกินไป
 จากโจรคามเป็นต้น วิหารนี้ ชื่อว่า วิหาร
 ที่เหมาะสม. ข้อนี้สมจริงตามที่พระผู้มี
 พระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า : กุกรภิกษุทั้งหลายก็
 เสนาสนะที่ถึงพร้อมด้วยองค์ ๕ เป็นอย่างไร.
 กุกรภิกษุทั้งหลาย เสนาสนะในพระศาสนา
 เป็นเสนาสนะที่ไม่ไกลเกินไป ไม่ใกล้เกินไป
 สะดวกด้วยการไปการมา กลางวันไม่พลุก-
 พล่าน กลางคืนไม่มีเสียง ปราศจากเสียง
 อึกทึก, ไม่มีสัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดก
 และสัตว์เลื้อยคลาน, ก็แล เมื่อภิกษุอยู่ใน
 เสนาสนะนั้น จิวฺร บิณฑปาท เสนาสนะ
 และบริวาร ก็อย่าอันเป็นปัจจัยสำหรับคนไข้

^๑ ส. อ. ม. อปฺโปภิกฺขณฺโณ, ฉ. อปฺปภาภิกฺขณฺโณ.

^๒ ฉ. ...สริสป...

^๓ ฉ. โข ปน โหติติ อิมเ น ทิสฺสนฺติ.

^๔ ฉ. อปฺปอกฺสิเรเนว.

คุณสุทธิ สุริยน แปลงแสง

อุทิศส่วนกุศลให้ คุณแม่อิม แซ่เฮ้ง และคุณพ่อ เป็งม่วย แซ่อึ้ง

กาเลน กาลิ อุปสงกมิตฺวา ปรีปุจจติ
 ปรีปนฺหติ "อิท" ภาเต กถิ อิมสฺส โก
 อตุโถ'ติ, ตสฺส เต อายสฺมนฺโต อวิวฏฺ
 เจว วิวรนฺติ, อนุตฺตทานิกตฺตจ อุตฺตทานิ
 กโรนฺติ, อเนกวิหิตฺเตสุ จ กงฺขญฺจานีเยสุ
 ธมฺเมสุ กงฺขิ ปฏฺวิโนเทนฺติ. เอว โข
 ภิกฺขเว เสนาสนํ ปณฺจกฺสมนฺนาคตํ โหตี'ติ."

ย่อมเกิดขึ้นโดยไม่ยากเลย. ก็แล ใน
 เสนาสนะนั้น ภิกษุผู้เป็นพระเถระทั้งหลาย
 ผู้พหูสูต ผู้ถึงอาคม ทรงธรรม ทรงวินัย
 ทรงมาติกา ย่อมอยู่กัน, ภิกษุเข้าไปหา
 พระเถระเหล่านั้นตามกาลอันควร แล้ว
 ใตถาม แต่งปัญหา ว่า "ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
 บทนี้เป็นอย่างไร อะไรเป็นอรรถแห่งบทนี้"
 ดังนี้, ท่านผู้มีอายุเหล่านั้น ย่อมเปิดเผยอรรถ
 ที่ยังมีได้เปิดเผย, ย่อมกระทำให้ตน ซึ่ง
 อรรถที่ยังมิได้กระทำให้ตน, และย่อม
 บรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันตั้งอยู่
 ในฐานะน่าสงสัยได้หลาย ๆ อย่างแก่เธอ.
 กุกรภิกษุทั้งหลาย เสนาสนะที่ถึงพร้อมด้วย
 องค์ ๕ ย่อมมีโดยประการฉะนี้แล" ดังนี้.

อัย "สมาธิภาวนาย อนุรูป วิหาร
 ปทาย อนุรูป วิหาร วิหรนฺเตนา"ติ
 เขตฺต วิตุถาโร.

นี้เป็นความพิสดาร ในคำว่า "ละ
 วิหารที่ไม่เหมาะสม ต่อการเจริญสมาธิเสีย
 แล้วอยู่ในวิหารที่เหมาะสม" นี้.

วิสุทธิมรรค บ.พ. ๒-๒

^๑ ก. อธิ.
^๒ อง. ทสก. ๒๔/๑๗.

คุณสุทธิ สุริยน แปลงแสง
 อธิศส่วนกุศลให้ คุณแม่ฮีบ แซ่เฮ้ง และคุณพ่อเป็งมุย แซ่ฮึง

ขุททกปัลลิว

ปัลลิวเล็ก ๆ น้อย ๆ

๕๔. ขุททกปัลลิวปัจเจก กตฺวาติ

เอตถ^๑ เอว ปฏฐึเป วิหารเ วิทรนฺเตน
เยปิสฺส เต โทนฺติ ขุทฺทกา ปัลลิวธา,
เตปิ อุกฺกฉินฺทิตฺตพฺพา. เสยฺยถิทฺถิ, ทีฆานิ
เกสนชโลมานิ ฉินฺทิตฺตพฺพานิ. ชินฺนจิวเรสุ
ทฺพิทกมฺมึ วา ตุนฺนกมฺมึ วา กาทพฺพิ.
กิลฺยฺจานิ วา รชิตพฺพานิ. สเจ ปตฺเต
มลฺ ฺโทติ, ปตฺโต ปจิตฺตพฺโพ. มนฺจปฺราทีนิ
โสเชตพฺพานตี. อยิ "ขุทฺทกปัลลิวปัจเจก
กตฺวา"ติ เอตถ วิตฺถาโร.

๕๕. ในคำว่า กระทำการตัดปัลลิว

เล็ก ๆ น้อย ๆ นี้ มีวินิจฉัยว่า ภิกษุมิปัลลิว
เล็ก ๆ น้อย ๆ เหล่านั้น แม้อันใดอยู่ เธอ
ผู้อยู่ในวิหารที่เหมาะสมอย่างนี้ ควรตัด
ปัลลิวแม้เหล่านั้นเสีย. ข้อที่ว่าเป็นฉันใด,
คือควรตัดผมเส้นและขนที่ยาว. ในจีวรที่เก่า
แล้วควรทำทัฬหกรรม (ทำให้แข็งแรง) บ้าง
ควรทำการชุนบ้าง. ควรย้อมจีวรที่หมองแล้ว
บ้าง. ถ้าในบาตรมีสนิม, ก็ควรระบมาตร.
ควรชำระเครื่องใช้มีเตียงและตั้งเป็นต้น ให้
สะอาด ฉะนั้นแล. นี้เป็นความพิสดารในคำว่า
"กระทำการตัดปัลลิวเล็ก ๆ น้อย ๆ" นี้.

^๑ ฉ. เอตถาติ ปาโล น ทิสฺสตี.

คุณสุทธิ สุริยน แปลงแสง
อุทิศส่วนกุศลให้ คุณแม่อิม แซ่เฮ้ง และคุณพ่อเป็งม่วย แซ่ฮึ้ง

ภาวนาวิธาน

วิธีเจริญ

๕๕. อิทานิ สัพพี ภาวนาวิธาน
อปรีหา เบเนเตน ภาเวตพโพติ เอตถ อัย
ปจวิกสิณิ อาที กตฺวา สพฺพกมฺมฏฺฐานวเสน
วิตุถารกถา โทติ.

๕๕. บัดนี้ ในคำว่า ไม่ยั้งวิธีเจริญ
ทั้งปวงให้เสื่อมไป เจริญไปเถิด นี้ จะมี
คำพูดโดยพิสดาร เกี่ยวกับกรรมฐานทั้งปวง
จับตั้งแต่ปฐมวิกสิณเป็นต้นดังต่อไปนี้.

เอวํ อุพฺจุฉินฺนชฺชทฺทกปฺลิวฺโชน ทิ
ภิกฺขุณา ปจฺจมาตฺตํ ปิณฺศปาตปฏิกฺกนฺเตน
ภตฺตสมฺมทํ ปฏฺวีโนเตตฺวา ปวีวิตฺเต
โอกาเส สุขนิสินฺเนน กตาย วา อกตาย
วา ปจฺวิยา นิमितฺตํ กณฺหิตพฺพํ. วุตฺตญฺเฑทํ :

ก็ภิกษุผู้ตัดปลิวโชนเล็ก ๆ น้อย ๆ แล้ว
อย่างนี้ กลับจากบิณฑบาต ภายหลังภัตพึง
บรรเทาความมันเมาในภัต นิ่งเป็นสุข ใน
โอกาสที่สงบ ถือเอานิมิตแห่งปฐมวิกสิณที่สร้างขึ้น
ก็ได้ ที่มีได้ทำขึ้นก็ได้. ข้อนี้สมจริงตามที่ท่าน
โบราณจารย์กล่าวไว้ ว่า :

"ปจวิกสิณิ อุกฺกณฺหนฺโต ปจฺวิยํ
นิमितฺตํ กณฺหติ กเต วา อกเต วา
सानฺตเก, โน อนนฺตเก, สโกฏฺเเย,
โน อโกฏฺเเย, สวฏฺฏเม, โน
อวฏฺฏเม, สปฺริยนฺเต, โน
อปฺริยนฺเต, สุปฺมตฺเต วา
สรวามตฺเต วา. โส ตํ นิमितฺตํ

"พระโยคาวจร เมื่อจะถือนี้อา
ปฐมวิกสิณ ย่อมถือนิมิตในปฐมวิ
ทำขึ้นก็ได้ ที่มีได้ทำขึ้นก็ได้, อันมีที่สุด,
ไม่ใช่ไม่มีที่สุด, อันมีปลายสุดเท่านั้น,
ไม่ใช่ไม่มีปลายสุด, อันมีวงรอบ
เท่านั้น, ไม่ใช่ไม่มีวงรอบ, อันมี
ที่สุดรอบเท่านั้น, ไม่ใช่ไม่มีที่สุดรอบ,

คุณสุทธิ สุริยน แปลงแสง

อุทิศส่วนกุศลให้ คุณแม่อิม แซ่เฮ้ง และคุณพ่อเบ่งม่วย แซ่อึ้ง

สุกฺกหิตํ กโรติ, สุปฺถาริตํ
 อฺปฺธาเรติ, สุวํญฺจิตํ ววญฺจเปติ. โส
 ตํ นิमितฺตํ สุกฺกหิตํ กตฺวา สุปฺถาริตํ
 อฺปฺธาเรตฺวา สุวํญฺจิตํ ววญฺจเปตฺวา
 อานิสฺสทสฺสาวี รตนสฺสณฺเฑี หุตฺวา
 จิตฺตํการํ อฺปฺญฺจเปตฺวา สมฺปิยาเยมาโน
 ตสฺมี อารมฺมเณ จิตฺตํ อฺปนฺนิพนฺธติ
 ‘อหฺธา อิมาย ปฏฺิพทาย ชรามรณฺมหา
 มุจฺจิสฺสามี’ติ. โส วิวิจฺเจว กาเมหิ
 ๆเปฯ ปจฺมํ ฌานํ อฺปสมฺมุชฺช
 วิหฺรตี”ติ.

ขนาดกระตัง หรือขนาดขามอ่าง.
 พระโยคาวจรนั้น ย่อมกระทำนิมิตนั้น
 ให้เป็นอันถือเอาได้คือ, ย่อมทรงจำไว้
 มันด้วยดี, ย่อมกำหนดไว้ได้ด้วยดี.
 พระโยคาวจรนั้น ครั้นกระทำนิมิตนั้น
 ให้เป็นอันถือเอาได้คือแล้ว ครั้นทรงจำ
 ไว้มันด้วยดีแล้ว ครั้นกำหนดไว้ได้
 ด้วยดีแล้ว ก็เป็นผู้เล็งเห็นอานิสงส์
 มีความสำคัญว่าเป็นตั้งแก้ว เข้าไป
 ตั้งความยำเกรงไว้ ประพฤติรักใคร่
 อยู่ เข้าไปผูกจิตไว้ในอารมณ์นั้น
 ด้วยคิดว่า ‘เราจักพ้นจากชราและ
 มรณะด้วยปฏิบัตินี้ได้เป็นแน่แท้’ ดังนี้.
 พระโยคาวจรนั้นสังต์จากกามทั้งหลาย
 แล้วแน่เทียว ฯลฯ เข้าถึงซึ่งปฐมฌาน
 อยู่” ดังนี้.

ตตฺถ เยน อตฺตมเวปี สาสเน วา
 อสิปพฺพชฺชาย วา ปพฺพชิตฺวา ปฐวิภังคเณ
 จตฺตูกปณฺจกชฺชานานิ นิพฺพตฺตติปฺพพานิ,

ในปาฐะอรรถกถานั้น พระโยคาวจร
 รูปใด แม้ในอติตภพ เคยบวชในพระศาสนา
 หรือเคยบวชเป็นฤาษี แล้วทำฌาน ๔ ฌาน ๕

คุณสุทธิ สุริยน แปลงแสง
 อุตฺตสวณฺกุสลให้ คุณแม่อภัย แซ่เฮ้ง และคุณพ่อ เป้งม่วย แซ่ฮึง

เอวรูปสัส พุณฺหวโต อุปนิสฺสยสมฺปนฺนสฺส
 อกตาย ปจฺวิยา กสิทฺฐจฺานเน วา ขลมฺมฺหฺเล
 วา นิมิตฺตํ อุปฺปชฺชติ, มลฺลกตฺเถรสฺส วย.
 ตสฺส กิรายสมฺโต กสิทฺฐจฺานํ โอลิเกนฺตสฺส
 ตณฺฺจฺานปฺปมาณเมว นิมิตฺตํ อุทฺปาติ. โส ตํ
 วทฺเขตฺวา พฺยจกฺชฺฎานานิ นิพฺพตฺเตตฺวา
 ฌานปทฺฐจฺานํ วิปสฺสนํ ปฏฺจเปตฺวา อรหฺตฺตํ
 ปาปุณฺิ.

ในปฐมวิภังค์ให้บังเกิดได้, สำหรับพระ-
 โยคาวจรผู้มีบุญถึงพร้อมด้วยอุปนิสฺยเห็นปาน-
 ฉะนั้น นิमितในปฐมวิภังค์ให้ทำขึ้น ก็ในสถานที่
 ที่เขาไถหรือในลานนวดข้าว ย่อมเกิดขึ้น,
 เหมือนอย่างที่เกิดขึ้น แก่พระมัลลกเถระ
 ฉะนั้น. ทราบมาว่า เมื่อท่านผู้มีอายุนี้กำลัง
 แลดูสถานที่ที่เขาไถไว้ นิमितมีขนาดเท่า
 สถานที่นั้นนั่นเอง เกิดขึ้นแล้ว. ท่านพระเถระ
 นั้นจึงเจริญนิमितนั้น ทำฉาน ๕ ให้บังเกิดแล้ว
 ก็ตั้งวิปัสสนาอันมีฉานเป็นปทัฏฐาน ใต้บรรลุ
 แล้วซึ่งพระอรหัต.

โย ปน เอวํ อกตาทิการโ ทฺหิติ,
 เตน อจฺริยสฺส สนฺติเก อุกฺกหิตํ
 กมฺมฏฺจฺานวิธานํ อวิราเชตฺวา จตฺตารโ
 กสิณฺโทเส ปรีทรนฺเตน กสิณํ กาทพฺพ์.
 นีสปีตฺโหลทิตฺทาทสมฺภทฺวเสน ทิ จตฺตารโ
 ปจฺวิกสิณฺโทสา. ตสฺมา นีสาทิวณฺฺมํ มตฺติกํ
 อุกฺกเหตฺวา กงฺกาวเห มตฺติกาสทิสาย
 อรุณวณฺฺณาย มตฺติกาย กสิณํ กาทพฺพ์.

ส่วนพระโยคาวจรรูปใด เป็นผู้มิได้
 กระทำอธิการไว้อย่างนี้, พระโยคาวจรรูป
 นั้น อย่าทำวัฏกรรมฐานที่ได้เรียนในสำนัก
 ของอาจารย์ ให้ผิดพลาดไป ควรทำกสิณชั้น
 หลีกเสียงโทษในกสิณ ๔ อย่างเสีย. จริงอยู่
 โทษในปฐมวิภังค์มี ๔ อย่าง โดยเกี่ยวกับ
 ความปะปนด้วยสีเขียว สีเหลือง สีแดง
 และสีขาว. เพราะฉะนั้น อย่าใช้ดินที่มี

คุณสุทธิ สุริยน แปลงแสง

อุทิศส่วนกุศลให้ คุณแม่ฮิม แซ่เฮ้ง และคุณพ่อ เบ่งม่วย แซ่ฮึ้ง

วสุทธรค บ.ท.๒-๒

ตณฺจ โข วิหารมชฺเฌ สามเณราทึน สึเขียวเป็นตัน ควรทำกสิณด้วยดินที่มีสี่ตั้งอรุณ
 สณฺจรณฺฐาเน น กาทพฺพ. วิหารปจฺจนฺเต เหมือนอย่างดินใต้กระแสดงคาเถก. ก็กสิณ
 ปน ปฏิจฺจนฺฐาเน ปพฺภาเร วา นั้นแล ไม่ควรทำขึ้นที่กลางวิหาร อันเป็นที่
 ปณฺณสาลา ย วา สํหาริมิ วา ตตรฺฐากํ วา สันญจรแห่งคนทั้งหลาย มีสามเณรเป็นต้น.
 กาทพฺพ. ตตร สํหาริมิ จตุสฺส ทนฺตเกสฺส แต่ว่า ควรทำกสิณชนิดเคลื่อนที่ได้ หรือชนิด
 ปิโลตักํ วา จมฺมํ วา กฏสาธกํ วา ตั้งติดที่ขึ้น ที่ชายสกุวิหารอันเป็นที่ปิดบัง ที่
 พนฺธิตฺวา ตตร^๑ อปนีตคิณฺมุลสกุชรวาลิกาย เงามเขา หรือที่บรรณศาลา. ในกสิณ
 สุมฺพทิตาย มตฺติกาย วุตฺตปฺปมาณํ วฏฺฐํ ๒ ชนิดนั้น พระโยคาวจรควรทำกสิณชนิด
 ลิมฺปิตฺวา กาทพฺพ. ตํ ปริกมฺมกาเล ฐุมิยฺม เคลื่อนที่ได้ โดยขึงผ้า หรือแผ่นหนังหรือ
 อตฺถริตฺวา โอลิเกตพฺพ. ตตรฺฐากํ ฐุมิยฺม เลือลําแพน เข้าที่ไม้ ๔ ท่อน แล้วใช้ดิน
 ปทุมกณฺฐิกากาเรน ชาณฺเฏ อาโกเกฏฺตฺวา ที่ขจัดรากหญ้า ก้อนกรวด และทรายออกไป
 วลฺลึทึ วินฺทิตฺวา กาทพฺพ. ยทึ สว แล้ว ที่ขยําคีแล้ว ฉาบเป็นวงกลม มีขนาด
 มตฺติกา นปฺปโหติ, อโธ อดฺธํ ปกฺขิปิตฺวา เท่าที่กล่าวแล้ว เข้าที่ผืนผ้าเป็นต้นนั้น. ใน
 อฺปริกาเค สฺปริโสธิตาย อรุณวณฺณาย เวลาบริกรรม กสิณชนิดเคลื่อนที่ได้นั้น ควร
 มตฺติกาย วิทฺตฺถิจตฺรํคฺคฺลวิทฺถารวฏฺฐํ กางคู้ที่พื้นดิน. พระโยคี ควรทำกสิณชนิด
 กาทพฺพ. เอตเทว ทิ ปมาณํ สนฺธาย ตั้งติดที่ โดยตอกหลักเข้าที่พื้นดิน โดยอาการ
 "สฺบฺปมตฺตํ วา สรราวมตฺตํ วา"ติ วุตฺตํ. ตั้งปักบัว แล้วตรึงด้วยเถาวัลย์ เถิด.

^๑ ฉ. ตตถ.

"सानุคเก โน ฆนุตเก"คิอาทิ ปนุสสุ
ปริจเจตตถาย^๑ วุตตัม.

ถ้าหากว่าคตินั้นไม่พอ, ก็ควรสอดสิ่งอื่นเข้า
ข้างล่าง แล้วใช้คินที่มีสี่คั้งอรุณอันชำระให้
บริสุทธิ์ดีแล้ว ทำวงกลมกว้าง ๑ คืบ ๔ นิ้ว
ชั้นที่ส่วนเบื้องบน. ก็ขนาดกว้าง ๑ คืบ
๔ นิ้ว นั้นนี้เทียว ที่ท่านหมายเอากล่าวว่า
"ขนาดกระดิ่ง หรือขนาดชามอ่าง" คั้งนี้.
ส่วนคำว่า "มีที่สุก ไม่ใช่ไม่มีที่สุก" เป็นต้น
ท่านกล่าวไว้ เพื่อประโยชน์คือการแสดง
ขอบเขตแห่งกลีณน.

๕๖. ตสฺมา เอวํ วุตตปฺปมาณํ
ปริจเจทํ กตฺวา รุกฺขปาณิกา^๒ วิสฺภาควณฺณํ
สมฺภูสาเปติ. ตสฺมา ตํ อคฺคเหตฺวา
ปาสาณปาณิกา ยํสีตฺวา สมํ เภริตลสฺทิสฺ
กตฺวา ตํ ฌานํ สมฺมุชฺชิตฺวา นุหาคฺวา
อาคณฺตฺวา กลีณมฺมุตฺลโต อหฺมเตยฺยหฺตถนฺตเร
ปเทเส ปณฺตเต วิทฺถุติจฺตฺรํกุสฺปาทเก
สุตฺตเต ปิเฐ นิสฺสิทิตฺพํ. ตโต ทูรตเร

๕๖. เพราะเหตุที่พระโยคีใช้เกรียงไม้
ทำขอบเขต มีขนาดเท่าที่ได้กล่าวไว้อย่างนี้
จะทำให้สัณนิษิตแปลกให้ตั้งขึ้นได้. เพราะฉะนั้น
อย่าใช้เกรียงไม้ นั้น ควรใช้เกรียงหินดูใด
ทำให้เรียบเหมือนหน้ากลอง ปัดกวาดสถานที่
นั้น แล้ว(ไป)อาบน้ำ กลับมานั่งบนที่ตั้งที่
ปูลาดไว้ดีแล้ว ซึ่งมีขาสูง ๑ คืบ ๔ นิ้ว
อันตั้งไว้ตรงตำแหน่งที่มีระยะ ๒ ศอกครึ่ง

^๑ ส. ปริจเจตตสฺสนตฺถาย.
^๒ ฉ. รุกฺขปาณิกา.

คุณจำเนียร-คุณยุทิน แซ่มนิล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา.

วิสุทธิธรรมรังค บ.พ.๒-๒

นิสินุสฺส ๑ ๓ กสิณ น อุฏฺฐาติ, อาสนุนฺตเร จากดวงกสิณ. จริงอยู่ เมื่อพระโยคีนั่งอยู่
 กสิณโทสา ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐
 กสิณโทสา ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐
 จ^๒ คีว โอนมิตฺวา^๓ โอโลเกตพฺพ โทติ, นั้น กสิณโทษก็จะปรากฏ (ให้เห็น) ได้.
 นิจฺตเร ชนฺนุทานิ รุชฺชนฺติ. ตสฺมา ส่วนว่านั่งในที่สูงเกินไป ก็เป็นอันต้อง
 วุตฺตนเยเนว นิสิตฺตวา "อฺปฺสฺสาทา ก้มคอก, นั่งในที่ต่ำเกินไป ก็จะปวดเข่า.
 กามา"ติอาทินา นเยน กามเสฏฺฐ อาทินว เพราะฉะนั้น ก็พึงนั่ง โดยนัยอันได้กล่าวแล้ว
 ปจฺจเวกฺขิตฺวา กามนิสฺสรณฺเต สพฺพทุกฺข- เท่านั้น แล้วพิจารณาโทษในกามทั้งหลาย
 สมฺติกุกมสฺส อฺปายญฺเต เนกฺขมฺเม โดยนัยว่า "กามทั้งหลายมีคุณน้อย
 ชาตาทิลลาเสน พุทฺธมฺมสํสฺสกฺวานุสฺสรณฺเต คังนี้เป็นต้น (จน) มีความรักใคร่เกิดขึ้น
 ปิตฺติปาโมชฺชํ ชนฺยิตฺวา "อฺยฺนฺทานิ สํ ในธรรมเครื่องสลัดออกจากกาม คือ
 สพฺพพุทฺธปจฺเจกพุทฺธอริยสํวาทเกหิ ปฏิปนฺนา เนกขัมมะ อันเป็นอุบายก้าวล่วงทุกข์ทั้งปวง
 เนกฺขมฺมปฏิปทา"ติ ปฏิปฺตฺติยา ทำปิติและปราโมทย์ให้เกิดขึ้น โดยการ
 สยฺชาตการเวน "อฺทฺธา อิมาย ปฏิปฺตฺติยา" ระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และ
 ปวีเวกฺสฺขรสฺส กาคี ภวิสฺสามี"ติ พระสังฆคุณเนื่อง ๆ มีความเคารพเกิดขึ้น
 อฺสฺสาหิ ชนฺยิตฺวา สเมน อากาเรน จกฺขุณี ในข้อปฏิบัติว่า "จนบัดนี้ เนกขัมมะปฏิปทานี้
 อุมฺมิลิตฺวา^๕ นิมิตฺตํ คณฺหนฺเตน ภาเวตพฺพ. นั้น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และ

^๑ ส. กสิณโทโส ปญฺญาติ.

^๒ ฉ. จ-สทฺโท น ทิสฺสติ.

^๓ ม. โอนมิตฺวา.

^๔ ฉ. ปฏิปทา.

^๕ ฉ. อุมฺมิลิตฺวา, เอมฺปฺริปี.

คุณจำเนียร-คุณยุพิน แซ่มนิล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

พระอรียสาวกทั้งปวง ก็ยังปฏิบัติกันอยู่" ดังนี้
ทำอุตสาหะให้เกิดขึ้น ด้วยคิดว่า "เราจัก
เป็นผู้มีส่วนแห่งรสของปวีเวกสุข (สุขอัน
เกิดแต่ความสงบ) ด้วยปฏิบัติเช่นนี้เป็นแน่แท้"
ดังนี้ ล้มตาคูโดยอาการพอดี ถือเอานิมิต
เจริญไปเกิด.

อติอุมมิลยโต หิ จกขุ กิลมตี,
มณฑลจ อติวิภูตํ โหติ, เทนสฺส นิมิตฺตํ
นุบุปฺชชติ. อติมนุํ อุมมิลยโต มณฑลํ
อวิภูตํ โหติ, จิตฺตจ สันนิ โหติ, เอวมฺปิ
นิมิตฺตํ นุบุปฺชชติ. ตสฺมา อาทาสตเล
มุขนิมิตฺตํ ทสฺสินา วีย สเมน อากาเรน
จกฺขุณี อุมมิลิตฺวา นิมิตฺตํ คณฺหนฺเตน
ภาเวตพฺพํ, น วณฺโณ ปจฺจเวกฺขิตพฺโพ,
น ลกฺขณํ มนสิกาตพฺพํ. อปิจ วณฺณํ
อมุญฺจิตฺวา นิสฺสยสวณฺณํ กตฺวา อุตฺตทวเสน
ปณฺณตฺตฺติธฺมฺเม จิตฺตํ ฐเปตฺวา มนสิกาตพฺพํ.
ปจฺวี, มหิ, เมทนี, ภูมิ, วสุธา,

จริงอยู่ เมื่อพระโยคีล้มตาคูเกินไป
ตาจะปวด, และดวงกสิณก็จะเป็นอันชักเกิน
ไป, เพราะเหตุที่ดวงกสิณชักเกินไปนั้น นิมิต
ของดวงกสิณนั้น จะไม่เกิดขึ้น. เมื่อล้มตาคู
น้อยเกินไป (หรีตา) ดวงกสิณก็จะมีอัน
ไม่ชัก, และจิตก็จะมีอันห้อยถอยได้, แม้อย่างนี้
นิมิตก็ไม่เกิดขึ้น. เพราะฉะนั้น ควรล้มตาคู
โดยอาการพอดี เหมือนคนดูเงาหน้าทีพิน-
กระจก ถือเอานิมิตเจริญไปเกิด, ไม่ควร
พิจารณาถี่, ไม่ควรใส่ใจลักษณะ. แต่ว่า
ไม่ละเลยสี ทำให้เสมอกับที่อาศัย แล้วพึง
ตั้งจิตไว้ในบัญญัติธรรม โดยเกี่ยวกับเป็นชื่อ

๑ ฉ. เมทินี.

วสุนฺธราตีกาที่สุ ปฐวีนาเมสุ ยํ อิจฺจติ, ที่แพร่หลาย มนสิการไปเกิด. ในบรรดาชื่อ
 ยหฺสฺส สณฺณานุกุลํ โทติ, ตํ วัตตพฺพํ. แห่งปฐวีเป็นต้นว่า ปฐวี, มหี, เมทนี,
 อปิจ ปฐวีติ เอตเทว นามํ ปากฏํ, ภูมิ, วสุธา, วสุนฺธรา ดังนี้ เธอประสงค์
 ตสฺมา ปากฏวเสเนว ปฐวี ปฐวีติ ชื่อใด, ชื่อใด เป็นชื่อที่เหมาะสมแก่ความ
 ภาเวตพฺพํ. กาเสณ อุมฺมิลิตฺวา กาเสณ จคจํของเธอ, ควรกล่าวชื่อนั้น. แต่ทว่า
 นิมฺมิลิตฺวา อาวชฺชิตพฺพํ. ยาว อุกฺกหนิมิตฺตํ ชื่อว่า ปฐวี นั้นนึ่งเดียว ปรากฏชฺค, เพราะ
 นุบฺปชฺชติ, ตาว กาลสฺตมฺปิ กาลสฺหฺสฺมฺปิ ฉะนั้น ฟังเจริญไปว่า ปฐวี ปฐวี โดย
 ตโต ภิโยโยปี เอเตเนว นเยน ภาเวตพฺพํ. เกี่ยวกับเป็นชื่อที่ปรากฏชื่อนั้นเดียว. ฟัง
 ลมฺตาคูตามกาลอันควร ฟังหลับตานี้ก็ถึง
 ตามกาลอันควร. トラบใด ที่อุกฺกหนิมิต ยังไม่
 เกิดขึ้น, トラบนั้น เธอควรเจริญไป ตามนัย
 นี้แหละ แม้อัยคราว แม้อันคราว แม้
 ยิ่งกว่านั้น.

๕๖. ตสฺเสวํ ภาวยโต ยทา
 นิมฺมิลิตฺวา อาวชฺชนตสฺส อุมฺมิลิตกาเล วย
 อาปาถิ อากจฺจติ, ตทา อุกฺกหนิมิตฺตํ ชาตํ
 นาม โทติ. ตสฺส ชาตกาลโต ปฏฺจาย
 น ตสฺมี จาเน นิสฺสิตพฺพํ. อตฺตโน
 วสนฺภูจํานํ ปวิสิตฺวา ตตฺถ นิสฺสินฺเนน

๕๖. เมื่อพระโยคีนั้น เจริญไปอย่างนี้
 ในเวลาใด หลับตานี้ก็ถึงอยู่ นิมิตก็มาสู่คลอง
 (แห่งมโนทวาร) เหมือนอย่างในเวลา
 ลมฺตาคู, ในเวลานั้น อุกฺกหนิมิต ชื่อว่าเป็นอัน
 เกิดแล้ว. นับแต่กาลที่อุกฺกหนิมิตนั้นเกิดแล้ว
 พระโยคีไม่ควรนั่งอยู่ ณ สถานนั้น. ควร

ภาเวตพุทฺ. ปาทโธวณปณฺจปฺริหารตุถํ ปนสฺส
 เอกปญฺญลิกุปาหนา จ กตฺตฺรทฺมฺโท จ
 อิจฺฉิตฺพุทฺ. อถาเนน สเจ ตฺรฺโณ สฺมาธิ
 เกนจิทฺเว อสฺปายการณฺน นสฺสติ,
 อุปาหนา อารุหฺ๑ กตฺตฺรทฺมฺทํ คเหตุวา
 ตํ ฌานํ กนฺตฺวา นิमितฺตํ อาทาย อากนฺตฺวา
 สฺขนิสินฺเนน ภาเวตพุทฺ, ปุณฺปนฺนํ
 สมนฺนาหริตพุทฺ, ตกฺกาหตฺ วิตกฺกาหตฺ
 กาทพุทฺ. ตสฺส เอวํ กโรนฺตสฺส ออนุกฺกเม
 นีวรณานิ วิภฺขมฺภนฺติ, กิเลสํ สนฺนีสึทฺนฺติ,
 อุปจารสฺมาธินา จิตฺตํ สฺมาธิยฺติ, ปฏฺิภาค-
 นิमितฺตํ อุปฺปชฺชติ.

เข้าไปสู่สถานที่ที่อยู่ของตน แล้วนั่งเจริญอยู่ในที่นั้นเถิด. อนึ่ง เพื่อหลีกเลี่ยงความชักช้าในการล้างเท้า รองเท้าชั้นเดียว และไม่เท้าก็เป็นของที่น่าต้องการ สำหรับเธอ. เพราะว่า ถ้าหากว่าสมาธิที่ยังอ่อนอยู่เสมอไป เพราะอสังขยา บางอย่างเป็นเหตุ, เธอก็อาจสวมรองเท้า ถัดไม่เท้า ไปสู่สถานที่นั้น ถัดเอานิมิตกลับมา นั่งเป็นสุข เจริญได้อีก, ฟังนี้กหนดวงนิมิตบ่อย ๆ, ฟังกระทำให้ความตรึกจคได้ ให้ความตรึกวิเศษจคได้. เมื่อพระโยคินั้น กระทำอยู่อย่างนี้ นีวรณทั้งหลายก็ราบคาบไปตามลำดับ, กิเลสทั้งหลายก็สงบนิ่งไป, จิตย่อมตั้งมั่นเสมอ ด้วยอุปจารสมาธิ, ปฏิภาคนิมิตย่อมเกิดขึ้น.

ตฺตรายํ ปุริมสฺส จ อุกฺกหนิมิตฺตสฺส
 อิมสฺส จ วิเสโส, อุกฺกหนิมิตฺเต กสิณฺโทโส
 ปณฺฑายติ, ปฏิภาคนิมิตฺตํ ถวิกโต
 นีหฺวาทาสมฺมทลํ วย สฺโธตสฺงฺขถาลํ วย

ในนิมิตทั้งสองนั้น ต่อไปนี้ เป็นความแตกต่างกันแห่งอุคหนิมิตที่มีก่อนกับปฏิภาคนิมิตนี้, ในอุคหนิมิต กสิณโทษ ยังปรากฏได้, ปฏิภาคนิมิต ย่อมปรากฏ คุจขำแรกอุคหนิมิต

๑ ม. อุปาหนมารุห.

พลาหกนุตรา นิกุขนุคจนุทมณฺโหล วิย ออกมา เป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ดีกว่าอุคหนิมิต
 เมฆมุเข พลาภา^๑ วิย อุคคหนิมิตต์ นั้น สักร้อยเท่า สักพันเท่า เหมือนวงแว่น
 ปทาลยิตฺวา^๒ นิกุขนุคมิว ตโต สตกุณฺ ที่เขาเอาออกจากถุง เหมือนเปลือกสังข์
 สหสฺสกุณฺ สุปริสุทฺธํ หุตฺวา อุปฺภูจฺจาติ. ตถจ ที่ล้างดีแล้ว เหมือนดวงจันทร์ที่โผล่ออกมาใน
 โข^๓ เนว วณฺณวตฺตํ, น สณฺจฺจนาถวตฺตํ. ยทิ ระหว่างก้อนเมฆ เหมือนนกกยาง(ขาว)ที่
 หิ ตํ เอทิสฺส^๔ ภเวยฺย, จกฺขุวิญญฺเวยฺยํ สียา หน้าเมฆ ฉะนั้น. ก็ปฏิภาคนิมิต นั้นแล ไม่มีสี
 โอฟาริกํ สมนุสนฺปกํ ติลกฺขณพฺพาหตํ, น เลยเทียว, ไม่มีสีฐานเลยเทียว. ก็ถ้าหาก
 ปเนตฺ ตาทิสฺ. เกวลํ หิ สสมาธิลาภิโน ว่าปฏิภาคนิมิตนั้น ฟังเป็นเช่นนั้น, ก็ฟังเป็นสิ่ง
 อุปฺภูจฺจนาถวตฺตํ สณฺจฺจเมตฺตฺตํ. ที่รู้ได้ด้วยจักขุวิญญานหยาบ เข้าถึงการ
 พิจารณา (แห่งวิปัสสนา) มีไตรลักษณ์
 ตามติด, แต่ว่า ปฏิภาคนิมิต นี้ หาเป็น
 เช่นนั้นไม่. เพราะปฏิภาคนิมิตนี้ เป็นเพียง
 อาการปรากฏที่เกิดจากสัญญา แห่งพระโยคี
 ผู้ได้สมาธิ แต่อย่างเดียวแล.

๕๘. อุปฺปนฺนกาลโต จ ปนฺสฺส ปฺภูจฺจาย
 นีวรณานิ วิกฺขมฺภิตาเนว โทหนฺติ, กิเลสา

๕๘. ก็แต่ว่านับแต่กาลที่ปฏิภาคนิมิตนั้น
 เกิดขึ้นแล้ว นีวรณทั้งหลายก็เป็นอันราบคาบ

^๑ ม. พกา.

^๒ ฉ. ปทาลยิตฺวา.

^๓ อี. ม. ตถจ โข ปน.

^๔ ฉ. อีทิสฺ.

คุณจำเนียร-คุณยุพิน แซ่มนิล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สนุนิสินฺนาว, อุปจารสมาธินา จิตฺตํ ไปแล้วที่เดียว, กิเลสทั้งหลาย ก็เป็นอัน
 สมาทิตเมวาทิ. สงบนิ่งแล้วที่เดียว, จิตย่อมตั้งมั่นเสมอ ด้วย
 อุปจารสมาธิแล้วที่เดียวแล.

ทฺวิโร หิ สมาธิ อุปจารสมาธิ จ. จริงอยู่ สมาธิมี ๒ อย่าง คืออุปจาร-
 อุปปนาสมาธิ จ. ทฺวิหากาเรหิ จิตฺตํ สมาธิ และอัปปนาสมาธิ. จิตย่อมตั้งมั่นเสมอ
 สมานิตฺติ อุปจารภุมิยํ วา ปฏิลาภภุมิยํ วา. ด้วยอาการ ๒ คือ ในอุปจารภุมิอย่างหนึ่ง
 ตตฺถ อุปจารภุมิยํ นีวรณฺนปหาเนน จิตฺตํ ในปฏิลาภภุมิอย่างหนึ่ง. ในภุมิ ๒ นั้น ใน
 สมาทิตํ โทติ. ปฏิลาภภุมิยํ อํกุปาทุกาเวเน. อุปจารภุมิ จิตย่อมเป็นอันตั้งมั่นเสมอได้ ด้วย
 การละนิวรณ์. ในปฏิลาภภุมิ จิตย่อมเป็นอัน
 ตั้งมั่นเสมอได้ ด้วยความปราภฏแห่งองค์.

ทฺวินนํ ปน สมานินํ อิทํ นานาภรณํ, ส่วนต่อไปนี้เป็นข้อที่ทำความแตกต่าง
 อุปจาเร อํกานินํ น ฅามชาตานิ โทนฺติ, กัน แห่งสมาธิทั้งสอง, คือในอุปจารสมาธิ
 อํกานินํ อฅามชาตตฺตา, ยถา นาม ททโร อํกํานันทั้งหลาย ไม่เป็นธรรมชาติที่เกิด
 กุมารโก อุกุชิปิตฺวา ฅปิยมาโน ปุณฺนุหนํ กําลัง, เพราะความที่อํกํานันทั้งหลายไม่
 ภุมิยํ ปตฺติ, เอเวเมว อุปจาเร อุปปนฺเนน เกิดกําลัง เมื่ออุปจารสมาธิเกิดขึ้นแล้ว
 จิตฺตํ กาเสณ นิมิตฺตํ อารมฺมณํ กโรติ, บางคราว จิตกระทำนิมิตให้เป็นอารมณ์,
 กาเสณ ภวํกํ โอตฺรติ. อุปปนายํ ปน บางคราวก็หยั่งลงสู่ภวังค์เสีย เหมือนอย่าง
 อํกานินํ ฅามชาตานิ โทนฺติ, เตสํ เด็กอ่อน ที่พอเขายกให้ยืนขึ้นได้ ก็ยอมล้มลง

คุณจำเนียร-คุณยุพิน แซ่มณีล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ถามชาตตฺตา, ยถา นาม พลิกฺปุริโส^๑
 อาสนา อุกฺุราย ทิวสมฺปิ ติฏฺเญยฺย,
 เอวเมว อปฺปนาสมาธิมฺหิ อฺุปฺปนฺเน จิตฺตํ
 สกึ ภวํกวารํ ฉินฺทิตฺวา เกวลมฺปิ รตฺตํ
 เกวลมฺปิ ทิวสํ ติฏฺฐติ, กุสลชวณปฏฺิปาฏฺิ-
 วเสเนว ปวตฺตตฺติ.

บนพื้นบ่อย ๆ ฉะนั้น. ส่วนในอัปปนาสมาธิ
 องค์มานทั้งหลาย เป็นธรรมชาติที่เกิดกำลัง,
 เพราะความที่องค์มานเหล่านั้นเป็นธรรมชาติ
 เกิดกำลัง เมื่ออัปปนาสมาธิเกิดขึ้นแล้ว จิต
 ย่อมตัดวาระแห่งภวังค์คราวหนึ่งแล้ว ก็ย่อม
 ตั้งอยู่ได้ตลอดคืนแม้ทั้งคืน ตลอดวันแม้ทั้งวัน,
 ย่อมเป็นไป ด้วยอำนาจความสืบทอดกันแห่ง
 กุศลชวณะนั้นเทียว เหมือนอย่างบุรุษผู้มีกำลัง
 ลุกขึ้นจากอาสนะแล้ว ก็พึงยืนอยู่ได้ แม้
 ตลอดวันฉะนั้น ฉะนั้นแล.

ตตฺร ยเทตฺถ อฺุปจารสมาธินา สทฺธิ
 ปฏฺิภาคนิมิตฺตํ อฺุปฺปนฺนํ, ตสฺส อฺุปฺปาหนํ
 นาม อติทฺกฺกรํ. ตสฺมา สเจ เตเนว
 ปลลฺลฺเกน ตํ นิมิตฺตํ วทฺเตตฺถวา อฺุปฺปนํ
 อธิคฺนฺตุํ สกฺโกติ, สฺนฺหํ. โน เจ สกฺโกติ,
 อถาเนน ตํ นิมิตฺตํ อฺุปฺปมตฺเตน
 จกฺกาวตฺตคฺคพฺุโก วยิ รกฺขิตพฺุฬิ. เอวํ หิ :

ในสมาธิ ๒ อย่างนั้น ปฏิภาคนิมิตต์
 เกิดขึ้นพร้อมกับอุปจารสมาธิ นี้ใด, ชื่อว่า
 การทำปฏิภาคนิมิตต์นั้นให้เกิดขึ้น เป็นสิ่งที่
 กระทำได้ยากยิ่ง. เพราะฉะนั้น ถ้าหากว่า
 พระโยคีสามารถเจริญนิมิตต์นั้น บรรลุอัปปนา
 ด้วยการนั่งคู้บัลลังก์ (เดียว) นั้นเท่านั้นได้
 ก็เป็นการดี. ถ้าหากว่าไม่สามารถ, เมื่อ
 เป็นเช่นนั้น เธอควรเป็นผู้ไม่ประมาท รักษา

^๑ ฉ. พลวา ปุริโส.

นิมิตนั้นไว้ ครอบพระมหาลักษณกรรมสำหรับ
ผู้จะเกิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิเกิด. ด้วย-
ว่า :

นิมิตต์ รกฺขโต ลหฺธ-
ปริหานิ น วิชฺชติ
อารกฺขมฺหิ อสนฺตมฺหิ
ลหฺธํ ลหฺธํ วินสฺสติ.

เมื่อรักษานิมิตอยู่อย่างนี้ ก็จะไม่ม
ความเสื่อมแห่งฉานที่ได้ เมื่อไม่มีการ
รักษา ฉานที่ได้แล้วได้แล้ว ย่อม
เสื่อมไป.

สตตสัปปาย

สัปปายะ ๗

๕๘. ตตฺตฺราญํ รกฺขณวธิํ :
อาวาโส โคจโร ภสฺสํ
บุคฺคโล โภชนํ อุตฺตํ
อิริยาบถติ สฺตฺเตเตเต
อสัปปายเย วิวชฺชเย.

สัปปายเย สฺตฺต สเสเวถ
เอวณฺหิ ปฏฺฐิพชฺชโต

๕๘. ต่อไปนี้ เป็นวิธีรักษา ในนิมิตนั้น.
พระโยคี ฟังเว้นสิ่งที่เป็นอสัปปายะ
๗ อย่าง เหล่านี้คือ อาวาส ๑
โคจรคาม ๑ คำพูดคุย ๑ บุคคล ๑
โภชนะ ๑ อุตฺต ๑ อิริยาบถ ๑.

ฟังเสพแต่สิ่งที่เป็นสัปปายะ ๗ อย่าง
เกิด เพราะว่า เมื่อพระโยคีบางรูป

คุณจำเนียร-คุณยุพิน แซ่มนิล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา.

นจิเรเนว กาสเน

โหติ กัสสจึ อูปฺปนาคี?

ตตฺรสุส ยสฺมี อาวาเส วสนตฺสสุ
 อูปฺปนฺนํ วา นิมิตฺตํ นุปฺปชฺชติ, อูปฺปนฺนํ
 วา วินสฺสติ, อุนฺนุจฺจิตฺตา จ สติ น อุนฺนุจฺจติ,
 อสฺมาหิตฺตญฺจ จิตฺตํ น สฺมาธิยติ, อยํ
 อสฺปฺปาโย. ยตฺถ นิมิตฺตํ อูปฺปชฺชติ เจว
 ฅาวรณฺจ โหติ, สติ อุนฺนุจฺจติ, จิตฺตํ
 สฺมาธิยติ นาคปพฺพทวาสิปธานิยติสฺสเถรสุส
 วย, อยํ สฺปฺปาโย. ตสฺมา ยสฺมี วิหาเร
 พหุ อาวาสา โหนฺติ, ตตฺถ เอกเมกฺกยสฺมี
 ตีณิ ตีณิ ทิวสานิ วสิตฺวา ยตฺถสุส จิตฺตํ
 เอกกฺกํ โหติ, ตตฺถ วสิตพฺพํ. อาวาส-
 สฺปฺปายตาย ทิ ตมฺพปณฺณิทีปมฺหิ จุฬฺนาคเลณ
 วสนฺตฺตา ตตฺถเวว กมฺมญฺจฺจํ คเหตุวา
 ฆณฺจสฺตา ภิกฺขุ อรหฺตฺตํ ปาณฺณิสฺสุ.
 โสตาปนฺนาทึนํ ปน ฅณฺณตฺถ อริยมฺมึ

ปฏิบัติอยู่อย่างนี้ อัปฺปนาคีจะเกิดขึ้น
 โดยกาลไม่นานเลย.

ในสิ่งที่เป็นสัปปายะ และที่เป็น
 สัปปายะเหล่านั้น เมื่อพระโยคีนั้น อยู่ใน
 อาวาสใด นิมิตที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้
 ก็คือ, นิมิตที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเสื่อมไป ก็คือ,
 สติที่ยังมิได้เข้าไปตั้งไว้ ย่อมเข้าไปตั้งไว้
 ไม่ได้ด้วย, จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นเสมอ ย่อมตั้งมั่น
 เสมอไม่ได้ด้วย, อาวาสนี้จัดเป็นสัปปายะ.
 ในอาวาสใด นิมิต (ที่ยังไม่เกิดขึ้น) ย่อม
 เกิดขึ้นได้ด้วย(นิมิต ที่เกิดขึ้นแล้ว) ย่อม
 เป็นธรรมชาติมั่นคงด้วย, สติย่อมเข้าไป
 ตั้งไว้ได้, จิตย่อมตั้งมั่นเสมอได้ เหมือนอย่าง
 จิตที่ตั้งมั่นเสมอ ของพระปธานิยติสฺสเถระ
 ผู้อยู่ ณ นาคบรรพต, อาวาสนี้ จัดเป็น
 สัปปายะ. เพราะฉะนั้น ในวิหารใดมีอาวาส
 อยู่เป็นจำนวนมาก, พระโยคี อยู่ในอาวาส

๑. ฉ. อิติ-สทฺโท น ทิสฺสติ.

คุณจำเนียร-คุณยุพิน แซ่มนิล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ปตฺวา ตตฺถ อรหตฺตํ ปตฺตานญจ คณฺหา เหล่านั้น แต่ละแห่ง แห่งละ ๓ วัน จิตของ
 นตฺถิ. เอวํ อณฺเณสุปิ จิตฺตลปฺพตฺตวิหาราทีสุ. เธอ เป็นธรรมชาติมีอารมณ์เดียวได้ ใน
 อวาสาใด, เธอก็ควรอยู่ในอาวาสนั้น.
 จริงอยู่ ภิกษุ ๕๐๐ รูป ผู้อยู่ที่ถ้ำชื่อ จุฬนาคะ
 ไกลตัมพปณฺธิทวีป โดยความเป็นอาวาส-
 สัปปายะ ถือเอากรรมฐานในอาวาสนั้นนั้น-
 แหละ ก็ได้บรรลุแล้ว ซึ่งพระอรหันต์. อนึ่ง
 สำหรับพระอริยมุคคฺลทั้งหลาย มีพระโสดาบัน
 เป็นต้น ผู้ถึงอริยมุขในอาวาสอื่นแล้ว และ
 (มา)บรรลุพระอรหันต์ในถ้ำชื่อจุฬนาคะนั้น นับ
 จำนวนมิได้. แม้ในอาวาสอื่น ๆ ทั้งหลาย
 มีจิตตสปรพตฺตวิหาราเป็นต้น ก็อย่างนี้.

โคจรคามโม ปน โย เสนาสนโต ส่วนโคจรคาม (ละแวกบ้านที่เกี่ยว
 อุตฺตเรน วา ทกฺขิณฺเณ วา นาติทุเร บิดตบาต) โคจรคามใด มีอยู่ในระหว่าง
 นาจฺจาสนฺเน^๑ ทิยทฺฆโกสพฺภนฺตฺเร โหติ โกสะครึ่ง (๑ โกสะ เท่ากับ ๕๐๐ กัณธู).
 สุลาสมฺปนฺนภิกฺโข, โส สปฺปาโย. วิปริโต ทางทิศเหนือก็ตาม ทางทิศใต้ก็ตาม ไม่ไกล
 อสปฺปาโย. เกินไป ไม่ไกลเกินไป จากเสนาสนะ

^๑ ฉ. อยํ ปาโง น ทิสฺสตี.

คุณจำเนียร-คุณยุพิน แซ่มนิล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

มีภิกษาสมบูรณ์หาได้ง่าย, โจรกรรมนั้น
จัดเป็นสัปปายะ. ที่ตรงข้ามก็เป็นอัสัปปายะ.

ภัสสนุติ ทิวตีสติระจวนกถาปริยาปนัน
อัสปายั, คณหิสฺส นิมิตฺตบุตรธานาย
สัวตฺตติ. ทสฺกถาวตฺตุนิสฺสิตํ สปฺปายั,
ตมฺปิ มตฺตตาย ภาสิตพฺพิ.

คำว่า คำพูด ความว่า คำพูด
ที่นับเนื่องในเครื่องจวนกถา ๓๒ ประการ
จัดเป็นอัสัปปายะ, จริงอยู่ คำพูดที่เป็น
อัสัปปายะนั้น ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความ
เลือนหายแห่งนิमितของพระโยคินั้น. คำพูด
ที่อาศัยกถาวัตถุ ๑๐ จัดเป็นสัปปายะ, คำพูด-
ที่อาศัยกถาวัตถุ ๑๐ แม้นั้น ก็พึงพูดพอ
ประมาณ.

บุคคล โสปี อติระจวนกถิโก สี่ลาทีคุณ-
สมฺปนฺโน, ยํ นิสฺสาย อสมาทิตํ วา จิตฺตํ
สมาธิยติ, สมาทิตํ วา จิตฺตํ ธิรตฺรํ โหติ,
เอวรูโป สปฺปาโย. กายทพฺพิทฺทโล ปน
ติระจวนกถิโก อสปฺปาโย. โส หิ ตํ
กทฺทโมทกมิมว อจฺฉํ อุทกํ มลีนเมว กโรติ,
ตาทิสฺสจ อากมฺม โภฏิปพฺพทวาลิทรสฺเสว
สมาปตฺติ^๑ วินิสฺสติ, ปเกว นิมิตฺตํ.

แม้บุคคล ผู้ไม่กล่าวเครื่องจวนกถา
ถึงพร้อมด้วยคุณมีศีลเป็นต้น, ซึ่งเป็นผู้ที่เธอ
อาศัยแล้ว จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นเสมอ ย่อมตั้งมั่น
เสมอได้ก็ดี, จิตที่ตั้งมั่นเสมอได้แล้ว ย่อม
เป็นธรรมชาติมั่นคงยิ่งขึ้นก็ดี, บุคคลเห็น
ปานฉะนี้ จัดว่าเป็นสัปปายะ. ส่วนบุคคล
ผู้มากด้วยการทำกายให้แข็งแรง กล่าว
เครื่องจวนกถา จัดเป็นอัสัปปายะ. จริงอยู่

^๑ ฉ. สมาปตฺติปี.

บุคคลผู้เป็นอัสปายะนั้น ย่อมทำจิตนั้นให้
 ชุ่มมัวได้ทีเดียว คัจฉาโคณ ทำน้ำใสให้
 ชุ่มมัวไป ฉะนั้น, ก็เพราะอาศัยบุคคลผู้เป็น
 เช่นนั้น สมบัติของภิกษุหนุ่มผู้อาศัยอยู่ที่
 โภฏีบรรพต จึงเสื่อมไป, จะป่วยกล่าวไปใย
 ถึงนิमित.

โกชน ปน กสฺสจฺจ มรฺร, กสฺสจฺจ
 อมฺพิลฺล สบฺปาเย โทติ. อุตุ ปิ กสฺสจฺจ สีโต,
 กสฺสจฺจ อุโณทฺท สบฺปาโย โทติ. ตสฺมา ยํ
 โกชนํ วา อุตุํ วา เสวณฺตสฺส ผาสฺสุ โทติ,
 อสมฺมาหิตํ วา จิตฺตํ สฺมาธิยติ, สฺมาหิตํ วา
 ธิรตฺรํ โทติ, ตํ โกชนํ โส จ อุตุ
 สบฺปาโย. อิตฺรํ โกชนํ อิตโร จ อุตุ
 อสบฺปาโย.

ส่วนโกชณะ (ของกิน) พระโยคี
 บางรูป มีโกชณะที่มีรสหวานเป็นสัปายะ,
 พระโยคีบางรูป มีโกชณะที่มีรสเปรี้ยวเป็น
 สัปายะ. แม้อุตุ พระโยคีบางรูปมีอุตุเย็น
 เป็นสัปายะ, พระโยคีบางรูป มีอุตุร้อน
 เป็นสัปายะ. เพราะฉะนั้น เมื่อเธอเสพ
 โกชณะก็ดี อุตุก็ดี อันใด ความผาสุกย่อม
 มีได้, จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นเสมอ ย่อมตั้งมั่นเสมอ
 ใต้งี้ดี, จิตที่ตั้งมั่นเสมอได้แล้ว เป็นธรรม-
 ชาติมั่นคงยิ่งขึ้น ก็ดี, โกชณะนั้น และอุตุนั้น
 จัดเป็นสัปายะ. โกชณะนอกนั้นและอุตุนอกนั้น
 จัดเป็นอัสปายะ.

วสุทธรวรรค บ.ท.๒-๓

คุณจำเนียร-คุณยุพิน แซ่มนิล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อิริยาบถสุปี กสฺสจฺจิ จงฺกโม สฺปฺปาโย แม้ในอิริยาบถทั้งหลาย พระโยคี
 โหติ, กสฺสจฺจิ สยณฺณฺจฺานนีสขุชานํ อดฺดตโร. บางรูป มีการจงกรมเป็นสัปปายะ, พระโยคี
 ตสฺมา ตํ อวาสํ วิย ตฺถิ ทิวสานิ บางรูป มีการนอน การยืน การนั่ง อย่างใด
 อุปริกฺขิตฺวา ยสฺมึ อิริยาบถ อสฺมาหิตํ วา อย่างหนึ่งเป็นสัปปายะ. เพราะฉะนั้น เธอ
 จิตฺตํ สฺมาธิยติ, สฺมาหิตํ วา ธิรตฺรํ โหติ, ควรตรวจสอบอิริยาบถนั้นสัก ๓ วัน เหมือน-
 โส สฺปฺปาโย. อิตโร อสฺปฺปาโยติ อย่างอवास จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นเสมอ ย่อม
 เวทิตพฺโพ. อิตโร อสฺปฺปาโยติ ตั้งมั่นเสมอได้ก็ดี, จิตที่ตั้งมั่นเสมอได้แล้ว
 เป็นธรรมชาติมั่นคงยิ่งขึ้น ก็ดี ในอิริยาบถ
 ใด, อิริยาบถนั้น จัดเป็นสัปปายะ. อิริยาบถ
 นอกนั้น ฟังทราบว่าเป็นอัสัปปายะ.

อิตฺติ อิมํ สตฺตฺตฺวิธํ อสฺปฺปายํ วชฺเชตฺตฺวา เธอพึงเว้นสิ่งที่เป็นอัสัปปายะ ๑ อย่าง
 สฺปฺปายํ เสวิตพฺพํ. เอวํ ปฏฺภิพฺนฺนสฺส หิ นี้ ตามประการที่กล่าวแล้วนี้ แล้วเสพแต่สิ่งที่
 นิमितฺตาเสวนพฺพฺลสฺส นจฺิเรเนว กาเสน เป็นสัปปายะเกิด. เพราะว่า อับปนา ย่อม
 โหติ กสฺสจฺจิ อฺบฺปนา. เกิดขึ้น แก่พระโยคีบางรูปผู้ปฏิบัติอย่างนี้
 ผู้มากด้วยการช่องเสพนิมิตได้ โดยกาล
 ไม่นานเลย.

คุณจำเนียร-คุณยุพิน แซ่มนิล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ทสวิธอปปนาโกศล

อัปปนาโกศล ๑๐ อย่าง

๖๐. ยสฺส ฺบน เวมฺปิ ฺปฏิปชฺชโต
 ฺน โหติ, ฺเตน ทสฺวิธํ อฺปปนาโกสฺสลํ
 สฺมฺปาเทตฺตพฺพํ. ตตฺตฺราຍํ ฺนโย, ทสฺหากาเรหิ
 อฺปปนาโกสฺสลํ อิจฺฉิตฺตพฺพํ, ฺวตฺถุวิสทฺทิกฺริยโต,
 อินฺทฺริยสมฺมตฺตปฏิปาหนโต, ฺนิมิตฺตกุสฺลโต,
 ยสฺมี สฺมเย จิตฺตํ ฺปกฺกเหตุพฺพํ ตสฺมี สฺมเย
 จิตฺตํ ฺปกฺกณฺหาติ, ยสฺมี สฺมเย จิตฺตํ
 ฺนิกฺกเหตุพฺพํ ตสฺมี สฺมเย จิตฺตํ ฺนิกฺกณฺหาติ,
 ยสฺมี สฺมเย จิตฺตํ สฺมฺปหิสิตฺตพฺพํ ตสฺมี สฺมเย
 จิตฺตํ สฺมฺปหิเสตฺติ, ยสฺมี สฺมเย จิตฺตํ
 อชฺฌเบกฺกชิตฺตพฺพํ ตสฺมี สฺมเย จิตฺตํ
 อชฺฌเบกฺกชติ, อสมฺมาหิตฺตฺตฺกฺลปฺริวชฺชนโต,
 สฺมาหิตฺตฺตฺกฺลเสวนโต, ตทฺธิมฺมุตฺติโตติ.

๖๐. ส่วนว่า เมื่อพระโยคีรูปใด
 ปฏิบัติไป แม้อย่างนี้ อัปปนาก็ไม่เกิดขึ้น,
 พระโยคีรูปนั้น พึงทำอัปปนาโกศล ๑๐ อย่าง
 ให้ถึงพร้อม. ต่อไปนี้เป็นนัยในการทำ
 อัปปนาโกศล ๑๐ อย่าง ให้ถึงพร้อมนั้น,
 พระโยคี พึงปรารถนาอัปปนาโกศลได้โดย
 อาการ ๑๐ คือ โดยการทำวัตรให้มีความ
 สละสลวย ๑, โดยการปรับอินทรีย์ให้มีความ
 เท่าเทียมกัน ๑, โดยความเป็นผู้ฉลาดใน
 นิमित ๑, ยกจิตในสมัยที่ควรยกจิต ๑, ช่มจิต
 ในสมัยที่ควรช่มจิต ๑, ทำจิตให้รื่นเรียง
 ในสมัยที่ควรทำจิตให้รื่นเรียง ๑, พังกุจิต
 เฉย ๆ ในสมัยที่ควร พังกุจิตเฉย ๆ ๑, โดย
 การละเว้นบุคคลผู้มีจิตไม่ตั้งมั่นเสมอ ๑, โดย
 การเสพบุคคลผู้มีจิตตั้งมั่นเสมอ ๑, โดย
 ความน้อมใจไปในสมาธินั้น ๑ ดังนี้แล.

๖๑. ตตฺถ วตฺถุวิสทฺทิกฺริยา นาม
 อชฺฌตฺตฺกิพาทิหรานํ ฺวตฺถุณํ ฺวิสทฺทาวกฺรณํ. ยทา

๖๑. ในบรรดาอัปปนาโกศล ๑๐ อย่าง
 นั้น ชื่อว่า การทำวัตรให้มีความสละสลวย

วิสุทธิมรรค บ.พ. ๒-๓

คุณจำเนียร-คุณยุพิน แซ่มณี
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

หิสฺส เกสนขโลมานิ ที่ฆานิ โทนฺติ, สรีริ ไ้แก่ การทำวัตถุทั้งหลายทั้งภายใน ทั้ง
 วา. เสทมลคฺคหิตฺ, ตทา อชฺฌตฺติกวตฺต ภายนอก ให้มีความสละสลวย. จริงอยู่
 อวิสํ โทติ อปริสฺสุทฺ. ยทา ปนสฺส จีวรํ ในเวลาใด ผม เส็บ และขนของพระโยคี
 ชินฺณํ กิลฺลิจฺ ทุคฺคณฺธํ โทติ, เสนาสนํ วนั้นยาวไป, หรือว่าร่างกายหมักหมมด้วย
 อุกฺกุลาปํ, ตทา พาหิรวตฺต อวิสํ โทติ เหงื่อไคล, ในเวลานั้นวัตถุภายในชื่อว่า
 อปริสฺสุทฺ. อชฺฌตฺติกพาหิเร จ วตฺตุมฺหิ เป็นธรรมชาติ ไม่สละสลวย คือไม่สะอาด.
 อวิสเท อูปฺปนฺเนสฺ จิตฺตเจตฺตสิเกสฺ ฌาณมฺปิ ส่วนในเวลาใด จีวรของเธอเก่า เศร้า-
 อปริสฺสุทฺ โทติ, อปริสฺสุทฺธานี ที่ปกปลุกลิก- หมอง มีกลิ่นเหม็น, หรือว่าเสนาสนะ
 วฏฺฏิตฺเตลาณี นิสฺสําย อูปฺปนฺนํที่ปสีชาย รกเรื้อ, ในเวลานั้น วัตถุภายนอก ชื่อว่า
 โสภาโส วิย. อปริสฺสุทฺธเณ จ^๑ ฌาณเณ เป็นธรรมชาติ ไม่สละสลวยคือไม่สะอาด.
 สงฺขารเ สมนฺสโต สงฺขาราบิ อวิฏฺฏา เมื่อวัตถุทั้งภายในทั้งภายนอก ไม่สละสลวย
 โทนฺติ, กมฺมฏฺฏานมฺนุญฺชโต กมฺมฏฺฏานมฺปิ แม้ญาณในจิตและเจตสิกที่เกิดขึ้น ก็ย่อมเป็น
 วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ เวปุลฺลํ น กจฺจติ. วิสเท ปน ธรรมชาติที่ไม่บริสุทธิ์, เหมือนแสงสว่างแห่ง
 อชฺฌตฺติกพาหิเร วตฺตุมฺหิ อูปฺปนฺเนสฺ เปลวประทีป ที่อาศัยตัวโคมประทีป
 จิตฺตเจตฺตสิเกสฺ ฌาณมฺปิ วิสํ โทติ ปริสฺสุทฺ, เกลี้ยวไส้ และน้ำมันที่ไม่บริสุทธิ์เกิดขึ้น
 ปริสฺสุทฺธานี ที่ปกปลุกลิกวฏฺฏิตฺเตลาณี นิสฺสําย ฉะนั้น. และเมื่อเธอพิจารณาสังขารทั้งหลาย
 อูปฺปนฺนํที่ปสีชาย โสภาโส วิย. ปริสฺสุทฺธเณ ด้วยญาณที่ไม่บริสุทธิ์ แม้สังขารทั้งหลายก็จะ
 จ ฌาณเณ สงฺขารเ สมนฺสโต สงฺขาราบิ เป็นอันไม่ปรากฏชัด, เมื่อประกอบกรรมฐาน

^๑ ฉ. จ-สทฺโท น หิสฺสตี.

คุณจำเนียร-คุณยุพิน. แซ่มนัส

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วิภูตา โทหนฺติ, กมฺมฏฺฐานมฺนุชฺชโต ไปเนื่อง ๆ แม้กรรมฐานก็ย่อมไม่ถึง
 กมฺมฏฺฐานมฺปิ วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ เวปุลฺล ความเจริญ ความงอกงาม ความไพบูลย์ได้.
 กจฺจติ. (๑) แต่เมื่อวัตถุ ทั้งภายในทั้งภายนอกมีความ
 สละสลวย แม้นิยามในจิตและเจตสิกที่เกิดขึ้น
 ย่อมเป็นธรรมชาติสละสลวย คือบริสุทธิ์,
 เหมือนแสงสว่างแห่งเปลวประทีป ที่อาศัย
 ตัวโคมประทีป เปลี่ยวไส้ และน้ำมัน
 ที่บริสุทธิ์เกิดขึ้นฉะนั้น. และเมื่อเธอพิจารณา
 สังขารทั้งหลายด้วยญาณที่บริสุทธิ์ แม้สังขาร
 ทั้งหลาย ก็จะเป็นอันปรากฏชัด, เมื่อ
 ประกอบกรรมฐานไปเนื่อง ๆ แม้กรรมฐาน
 ก็ย่อมถึงความเจริญ ความงอกงาม ความ
 ไพบูลย์ (๑).

๖๒. อินฺทริยสมตฺตปฏฺิปาหนิ นาม
 สหฺธาทํ อินฺทฺริยานํ สมภาวกรณิ. สจ
 หิสฺส สหฺตฺธิทฺธิยํ พลวํ โทติ อิตฺรานิ
 มนฺทานิ, ตโต วิริยฺนฺทฺธิยํ ปคฺคหฺกิจฺจํ,
 สหฺตฺธิทฺธิยํ อุกฺกุฏฺฐานกิจฺจํ, สหฺมาธฺนฺทฺธิยํ
 อวิกฺเขปกิจฺจํ, ปณฺณินฺทฺธิยํ ทสฺสนกิจฺจํ

๖๒. ชื่อว่า การปรับอินทรีย์ ให้มีความ
เท่ากัน ได้แก่ การกระทำอินทรีย์ทั้งหลาย
 มีศรัทธาเป็นต้น ให้มีความเท่าเทียมกัน.
 จริงอยู่ ถ้าหากว่า สหฺตฺธิทฺธิยฺของ เธอ เป็น
 ธรรมชาติมีกำลัง อินทรีย์อื่นอัน อ่อนไป,
 เพราะเหตุฉะนั้น วิริยฺนฺทฺธิยฺไม่อาจทำปັคคหฺกิจ

คุณจำเนียร-คุณยุพิน แซ่มนิล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

กาตุํ น สกุกโถติ, ตสฺมา ตํ ฐมฺมสฺภาว-
 ปจฺจเวกฺขณฺณ วา ยถา วา มนสิกโรโต
 พลวํ ชาตํ, ตถา อมฺมสิกาเรน หาเปตพฺพํ.
 วกฺกฺกฺลิตฺตฺเถรวตฺตฺถุ เจตฺถถ นิตฺตฺสนฺนิ. สเจ ปน
 วิริยฺนฺทฺริยํ พลวํ โทติ, อถ เหนว สทฺธินฺทฺริยํ
 อธิโมกฺขกิจฺจํ กาตุํ สกุกโถติ, น อิตฺราณี
 อิตฺรกิจฺจเกทํ, ตสฺมา ตํ ปสฺสทฺธาธิกาเวนา
 หาเปตพฺพํ. ตตฺตราปี โสณตฺถเถรวตฺตฺถุ
 ทสฺสเสตพฺพํ. เอวํ เสเสสฺสปี เอกสฺส
 พลวภาเว สติ อิตฺเรสํ อตฺตโน กิจฺจเจสฺส
 อสมตฺตตฺตา เวทิตพฺพา. วิเสสโต ปเนตฺถ
 สทฺธาปณฺณานิ สฺมาธิวิริยานณฺจ สมตํ
 ปสฺสฺสนฺติ. พลวสทฺโธ หิ มนุสฺสญฺโณ
 มุทฺธบฺปสนฺโน โทติ, อวตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 พลวปณฺโณ มนุสฺสทฺโธ เกราฎฺกปกฺขํ ภาชฺติ,
 เกสชฺชสฺมฺมุจฺจิตฺโต วิย โรโค อเตกฺจฺจโ
 โทติ. อุกฺกนฺนํ สมตฺตาย วตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 พลวสฺมาธิ ปน มนุสฺสทฺริยํ สฺมาธิสฺส
 โกสชฺชปกฺขตฺตฺตา โกสชฺชํ อภิภาวติ. พลววิริยํ
 มนุสฺสสฺมาธิ วิริยสฺส อุตฺตฺจฺจปกฺขตฺตฺตา

(กิจคือการยกขึ้น), สตินทริย ไม่อาจทำ
 อุปฏิฐานกิจ (กิจคือ การเข้าไปตั้งไว้ที่
 อารมณ์), สมาธินทริย ไม่อาจทำอวิกเขปกิจ
 (กิจคือ เป็นปฏิปักษ์ต่อความฟุ้งซ่าน),
 ปัญญินทริย ไม่อาจทำทสสนกิจ (กิจคือ
 การเห็น), เพราะฉะนั้น พระโยคีควรทำ
 สทฺธินทฺริยนั้นให้ลดลง ด้วยการพิจารณา
 สภาวธรรม หรือเมื่อมนสิการโดยอาการใด
 สทฺธินทฺริยเกิดมีกำลังขึ้น, ก็ควรทำให้ลดลง
 ไป โดยไม่มนสิการโดยอาการนั้น. ก็เรื่อง
 ของพระวักกฺลิตฺเถระ จัดเป็นอุทาหรณ์
 (ตัวอย่าง) ในความข้อนี้. ก็ ถ้าหากว่า
 วิริยฺนฺทฺริยเป็นธรรมชาติมีกำลัง, เมื่อเป็น
 เช่นนั้นสทฺธินทฺริยไม่อาจทำอธิโมกขกิจ (กิจ
 คือการน้อมใจเชื่อ) ได้เลย, อินทริย
 ทั้งหลายนอกนี้ ก็ไม่อาจทำประเภทแห่งกิจ
 นอกนี้ได้, เพราะเหตุนี้ พระโยคีควรทำ
 วิริยฺนฺทฺริยนั้น ให้ลดลง ด้วยการเจริญ
 ปสฺสทฺธิสํโพชฌงคํเป็นต้น. บัณฑิตควรแสดง
 เรื่องของพระโสณเถระ (เป็นตัวอย่าง)

คุณจำเนียร-คุณยุพิน แซ่มนิล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อุทฺธจฺจํ อภิวาทิ. สมาธิ ปน วีริเยน แม้ในความซื่อมั่น. บัณฑิตพึงทราบถึงความที่
 สโยชิตโต โกสชฺเช ปตฺติํ น ลภติ. วีริย เมื่ออินทรีย์อย่างหนึ่ง ในบรรดาอินทรีย์แม้
 สมาธินา สโยชิตํ อุทฺธจฺเจ ปตฺติํ น ลภติ, ที่เหลือ มีกำลัง อินทรีย์นอกนี้ ก็ไม่สามารถ
 ตสฺมา ตพฺภํ สมิ กาทพฺพํ. อุภยสมตาย ในกิจทั้งหลายของตน ตามประการที่กล่าว
 หิ อปฺปนา โหติ. อปฺจ สมาธิกมุทิสฺส มานี้เกิด. แต่ว่า โดยเฉพาะ ในอินทรีย์ ๕
 พลวตีปิ สหฺธา วฏฺฏติ. เอวํ สหฺทหนฺโต เหล่านี้ ท่านสรรเสริญความเท่าเทียมกันแห่ง
 โอบกฺเบเนโต อปฺปนํ ปาปฺณิสฺสติ. ศรัทธากับปัญญา และแห่งสมาธิกับวิริยะ.
 สมาธิปณฺณาสฺ ปน สมาธิกมุทิสฺส เอกกุกฺตา จริงอยู่ บุคคลผู้มีศรัทธามีกำลัง มีปัญญาอ่อน
 พลวตี วฏฺฏติ. เอวํ หิ โส อปฺปนํ ย่อมเป็นผู้เลื่อมใสมงาย, ย่อมเลื่อมใสใน
 ปาปฺณาติ. วิสฺสนากมุทิสฺส ปณฺณา วัตถุอันไม่สมควร. บุคคลผู้มีปัญญามีกำลัง
 พลวตี วฏฺฏติ. เอวํ หิ โส ลกฺขณฺปฏิเวธํ มีศรัทธาอ่อน ย่อมคบกะฝ่ายเกเร, ย่อมเป็น
 ปาปฺณาติ. อุภินฺนํ ปน สมตายปิ อปฺปนา ผู้ที่ใคร ๆ เยี้ยยามิได้ เหมือนโรคที่
 โหติเยว. สติ ปน สหฺพตฺถ พลวตี วฏฺฏติ. เกิดขึ้น เพราะยา ฉะนั้น. เพราะความ
 สติ หิ จิตฺตํ อุทฺธจฺจปฺกฺขิกานํ สหฺธาวิริย- เท่าเทียมกันแห่งอินทรีย์ทั้งสอง เขาย่อม
 ปณฺณานํ วเสน อุทฺธจฺจปาทโต เลื่อมใสในวัตถุที่สมควรทีเดียว. ส่วน
 โกสชฺชปฺกฺเขน จ สมาธินา โกสชฺชปาทโต โกลฺลชฺชะ (ความเกียจคร้าน) ย่อมครอบงำ
 รกฺขติ, ตสฺมา ส่า โสณฺฐปนํ วิย บุคคลผู้มีสมาธิมีกำลัง มีวิริยะอ่อน เพราะ
 สหฺพพฺพญฺชเนสุ สหฺพกมุทิมจฺโจ วิย จ สมาธิเป็นฝักฝ่าย แห่งความเกียจคร้าน.
 สหฺพพฺราชกฺิจฺเจสุ สหฺพตฺถ อิจฺฉิตฺพฺพา. อุทฺธจฺจะ (ความฟุ้งซ่าน) ย่อมครอบงำ
 เตนานห : "สติ จ ปน สหฺพตฺถิกานา วุตฺตา บุคคลผู้มีวิริยะมีกำลัง มีสมาธิอ่อน เพราะ

คุณจำเนียร-คุณยุพิน แซ่มนิล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ภควตา. กิการณา, จิตฺตํ ทิ สติปฏิสรณํ วิริยะเป็นฝักฝ่ายแห่งอุทัจจะ. แต่ว่า สมาธิ
 อารกฺขปจฺจุปฺภูจํ จ สติ, น วินา ที่ประกอบไว้กับวิริยะ ย่อมไม่ได้เพื่ออันตกไป
 สติยา จิตฺตสฺส ปคฺคหนิกฺคโห โหตีติ. (๒) ในโกสัชชะ. วิริยะที่ประกอบไว้กับสมาธิ
 ย่อมไม่ได้เพื่ออันตกไปในอุทัจจะ, เพราะ
 ฉะนั้น พระโยคีควรทำอินทรีย์ทั้งสองนั้น ให้
 เท่าเทียมกัน. เพราะว่า อับบนาจะมีได้
 เพราะความเท่าเทียมกันแห่งอินทรีย์ทั้งสอง.
 อีกนัยหนึ่ง ศรัทธามีกำลังไปข้าง ก็ยังใช้ได้
 สำหรับพระโยคีผู้เป็นสมาธิกัมมิกะ(ทำสมาธิ).
 เมื่อเป็นอย่างนี้ เธอผู้เชื่ออยู่ ปลงใจอยู่ จัก
 บรรลุอับบนาได้. ส่วนในสมาธิกับปัญญา
 เอกกตาที่มีกำลัง ย่อมใช้ได้ สำหรับพระโยคี
 ผู้เป็นสมาธิกัมมิกะ. ด้วยว่า เมื่อเป็น
 อย่างนี้ เธอ ย่อมบรรลุอับบนาได้. ปัญญา
 ที่มีกำลังย่อมใช้ได้ สำหรับพระโยคีผู้เป็น
 วิปัสสนากัมมิกะ (ทำวิปัสสนา). ด้วยว่า
 เมื่อเป็นอย่างนี้ เธอ ย่อมบรรลุการ
 แห่งตลอดลักษณะได้. แต่แม้เพราะความที่
 อินทรีย์ทั้งสองเท่าเทียมกัน อับบนาย่อมมีได้
 ที่เดียว. ส่วนสติที่มีกำลัง ย่อมควรใน

คุณจำเนียร-คุณยุพิน แซ่มนิล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อินทรีย์ทั้งปวง. ด้วยว่า สติ จะรักษาจิตไว้
 จากความตกไปในอุทัจจะ เพราะอำนาจ
 แห่งศรัทธา วิริยะและปัญญา อันมีในฝ่ายแห่ง
 อุทัจจะ และจากความตกไปในโกสัชชะ
 เพราะสมาธิ อันเป็นฝักฝ่ายแห่งโกสัชชะ,
 เพราะฉะนั้น สตินั้นจึงเป็นของควรปรารถนา
 ในอินทรีย์ทั้งปวง คุจเกลือสะตุเป็นของควร
 ปรารถนาในกัปปชาวทั้งปวง และคุจอำมาตย์
 ผู้สามารถในการทำงานทั้งปวง เป็นผู้ควร
 ปรารถนาในพระราชกิจทั้งปวง ฉะนั้น.
 เพราะเหตุนี้ พระอรรถกถาจารย์จึงกล่าว
 ไว้ว่า : "ก็แล พระผู้มีพระภาคตรัสถึงสติว่า
 จำปรารถนาในที่ทั้งปวง. เพราะเหตุไร,
 เพราะว่า จิตมีสติเป็นเครื่องป้องกัน และสติ
 ก็มีการรักษาไว้ได้เป็นผลปรากฏ, เว้นสติ
 เสีย การยกและการข่มซึ่งจิตย่อมมีไม่ได้"
 ดังนี้. (๒)

๖๓. นิมิตตโกศล นาม ประวี- ๖๓. ชื่อว่า ความฉลาดในนิมิต ได้แก่
 กสิณาทิกัสส จิตฺเตกกุกตานิมิตฺตสฺส อกตสฺส ความฉลาดในการกระทำนิมิตแห่งจิตเตกักตา

คุณจำเนียร-คุณยุพิน แซ่มนิล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กรณโกสลล, กตสส^๑ ภาวนาโกสลล, ภาวนาย ลทสส รกขณโกสลล, อธิ อธิปเปต. (๓)

มีปฐวิภังคเป็นต้น ซึ่งยังมีได้ทำ, ความฉลาดในการเจริญนิมิตที่ได้ทำแล้ว, และความฉลาดในการรักษานิมิต ที่ได้ด้วยการเจริญ, ในที่นี้ ประสงค์เอาความฉลาดในการรักษานิมิตที่ได้ด้วยการเจริญนั้น. (๓)

๖๔. กณจ ยสมี สมเย จิตตํ บุคคลเหตุพบ, ตสมี สมเย จิตตํ บุคคลหาติ ? ยทาสส อติลิลวีริยตาทีหิ สันนิ จิตตํ โหติ, ตทา ปสสทฐิสสมโพชฌงคาทโย ตโย อภาเวตวา ธมมวิจยสมโพชฌงคาทโย ภาเวติ. วุตตถเอหํ ภควตา :

๖๔. ก็ชื่อว่า ยกจิตในสมัยที่ควรยกจิต เป็นอย่างไร ? เฉลยว่า ในเวลาใดเธอมีจิตที่ถอยไป เพราะเหตุมีความเพียรย่อหย่อนเกินไป เป็นต้น, ในเวลานั้น เธออย่าเจริญโพชฌงค์ ๓ มีปัสสทฐิสสมโพชฌงค์ เป็นต้น (แต่) เจริญโพชฌงค์ ๓ มีธมมวิจยสมโพชฌงค์ เป็นต้น เกิด. ข้อนี้ สมจริงตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า :

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส
ปริตฺตํ อคฺคิ อชฺชาเลตฺตกาโม อสฺส,
โส ตตฺถ อลฺลานิ เจว ตินานิ
ปกฺขิเปยฺย, อลฺลานิ จ โคมยานิ

คฺกูรภิกฺษุทั้งหลาย เปรียบ-
เหมือนว่า บุรุษเป็นผู้ใคร่จะทำไฟ
กองเล็กให้ลุกโพล่งขึ้น, บุรุษนั้นพึงใส่
หญ้าสดเข้าไปในกองไฟนั้นด้วย, พึง

^๑ ฉ. กตสส จ.

ปกฺขิเปยฺย, อลฺลานิ จ กฺกุจฺจานิ
 ปกฺขิเปยฺย, อุกฺกาวตฺตมฺ จ ทฺทเยยฺย,
 ปัสสฺสเกน จ โอกิเรยฺย, ภพฺโพ นฺนุ โข
 โส ภิกฺขเว ปุริโส ปริตฺตํ อคฺคิ
 อชฺชลาเลตฺตุนฺติ. โน เหนฺติ ภนฺเตติ.^๑
 เอวเมว โข ภิกฺขเว ยสฺมี สมเย
 สันนํ จิตฺตํ โทติ, อกาโล ตสฺมี สมเย
 ปัสสฺสทฺธิสฺสมฺโพชฺฌนฺกสฺส ภาวนาถ,
 อกาโล สฺมาธิสฺสมฺโพชฺฌนฺกสฺส
 ภาวนาถ, อกาโล อุกฺเบกฺขา-
 สฺมฺโพชฺฌนฺกสฺส ภาวนาถ. ตํ กิสฺส
 เหตุ. สันนํ ภิกฺขเว จิตฺตํ, ตํ เอเตหิ
 ธมฺเมหิ ทุสฺสมฺกุจฺจาปยฺยํ โทติ. ยสฺมिณฺจ
 โข ภิกฺขเว สมเย^๒ สันนํ จิตฺตํ โทติ,
 อกาโล ตสฺมี สมเย ธมฺมวิจย-
 สฺมฺโพชฺฌนฺกสฺส ภาวนาถ, อกาโล
 วิริยสฺมฺโพชฺฌนฺกสฺส ภาวนาถ, อกาโล

ใส่โคมัยสคเข้าไปด้วย, ฟังใส่พื้นสค
 เข้าไปด้วย, ฟังให้ลมเจื่อน้ำด้วย,
 ฟังโปรยฝุ่นลงไปด้วย, กูกรภิกษุ
 ทั้งหลาย บุรุษนั้น อาจที่จะทำไฟ
 กองเล็ก ให้ลุกโพล่งขึ้นได้หรือหนอแล.
 ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า ข้าแต่พระองค์
 ผู้เจริญ ชื่อนี้ ห้ามได้ไม่ พระเจ้าข้า.
 กูกรภิกษุทั้งหลาย อุบัติมาก็ฉนั้น
 เหมือนกันแล ในสมัยใดจิตห่อถอย
 ไป, ในสมัยนั้น ไม่ใช่เวลาสำหรับ
 การเจริญปัสสัทธิสฺมฺโพชฌนฺก, ไม่ใช่
 เวลา สำหรับการเจริญสมาธิ-
 สฺมฺโพชฌนฺก, ไม่ใช่เวลาสำหรับการ
 เจริญอุเบกขาสฺมฺโพชฌนฺก. ชื่อนั้นเป็น
 เพราะเหตุไร. กูกรภิกษุทั้งหลาย
 จิตที่ห่อถอยนั้น เป็นธรรมชาติที่ภิกษุพึง
 ทำให้ตั้งขึ้นได้ยาก ด้วยธรรมเหล่านี้.

^๑ ฉ. อิติ-สทฺโท น ทิสฺสติ.

^๒ ฉ. อยฺ ปาโร น ทิสฺสติ.

ปีติสัมโพชฌงคสุส ภาวนาย. ตํ กิสุส
 เหตุ, ลีนํ ภิกฺขเว จิตฺตํ, ตํ เอเตหิ
 ธมฺเมหิ สฺสมฺภูจฺจาปยํ โหติ. เสยฺยถาปิ
 ภิกฺขเว ปุริโส ปริตฺตํ อุกฺกิ
 อฺชฺชาเลตฺตกาโม อสุส, โส ตตฺถ
 สุกฺขานิ เจว ทิณฺยานิ ปกฺขิเปยฺย,
 สุกฺขานิ จ โคมยานิ ปกฺขิเปยฺย,
 สุกฺขานิ จ กฺกุจฺจานิ ปกฺขิเปยฺย,
 มุขฺวาตํ^๑ จ ทฺเหยย, น จ ปิสฺสเกน
 โอกิเรยฺย, ภพฺโพ นุ โข โส
 ภิกฺขเว ปุริโส ปริตฺตํ อุกฺกิ
 อฺชฺชาเลตฺตุนฺติ. เอวํ ฆนฺเตติ^๒

กุรภิกษุทั้งหลาย ก็ในสมัยใดแล จิต
 ที่ทอดออกไป, ในสมัยนั้น เป็นเวลา
 สำหรับการเจริญธรรมวิจยสัมโพชฌงค์,
 เป็นเวลา สำหรับการเจริญวิริย-
 สัมโพชฌงค์, เป็นเวลาสำหรับการ
 เจริญปีติสัมโพชฌงค์. ข้อนั้นเป็น
 เพราะเหตุไร, กุรภิกษุทั้งหลาย จิต
 ที่ทอดออกนั้น เป็นธรรมชาติที่ภิกษุพึงทำ
 ให้ตั้งขึ้นได้ง่าย ด้วยธรรมเหล่านี้.
 กุรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนว่า
 บุรุษเป็นผู้ใคร่จะทำไฟกองเล็กให้ลุก-
 โพล่งขึ้น, บุรุษนั้น พึงใส่หญ้าแห้ง
 เข้าไปในกองไฟนั้นด้วย, พึงใส่ไค้ม
 แห้งเข้าไปด้วย, พึงใส่ฟืนแห้งเข้าไป
 ด้วย, พึงให้การเป่าลมด้วย, ไม่
 ไปรยผ่นลงไปด้วย, กุรภิกษุทั้งหลาย
 บุรุษนั้น อาจที่จะทำไฟกองเล็กให้ลุก-
 โพล่งขึ้นได้หรือหนอแล. ภิกษุทั้งหลาย

^๑ ม. สุกกาวาตญจ.

^๒ ล. มทา. ๑๔/๑๕๗.

คุณจำเนียร-คุณยุพิน แซ่มนิล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ทูลตอบว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เป็น
อย่างนั้น พระเจ้าข้า ดังนี้.

เอตถ จ ยถาสกั อหารวเสน
ธมฺมวิจยสมฺโพชฌงฺกาทึนั ภาวนา เวทิตพฺพา.
วุตฺตณฺเฑหฺตึ ภควตา :

ก็ในอธิการนี้ พึงทราบถึงการเจริญ
โพชฌงค์ทั้งหลาย มีธัมมวิจยสัมโพชฌงค์
เป็นต้น โดยเกี่ยวกับอาหารของตน ของตน.
ข้อนี้ สมจริงตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้
ว่า :

"อตุถิ ภิกฺขเว กุสลากุสล
ธมฺมา สวชฺชานวชฺชา ธมฺมา
ทึนปฺปณีตา ธมฺมา กณฺหสุกฺกสฺสปฺปฏิภาตา
ธมฺมา. ตตฺถ โยนิโส มนสิการ-
พหุลีกาโร, อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส
วา ธมฺมวิจยสมฺโพชฌงฺกสฺส อุปฺปาทาย
อุปฺปนฺนสฺส วา ธมฺมวิจยสมฺโพชฌงฺกสฺส
ภิกฺขโยภาวาย เวปุลฺลายน ภาวนาย
ปาริปุริยา"^๑ติ^๒

"กุรภิกฺษุทั้งหลาย ธรรม
ทั้งหลายที่เป็นกุศลและอกุศล ธรรม
ทั้งหลายที่มีโทษและไม่มีโทษ ธรรม
ทั้งหลายที่เลวและประณีต ธรรม
ทั้งหลายที่มีส่วน เปรียบด้วยคำและขาว
มีอยู่. การกระทำให้มากซึ่งโยนิโส-
มนสิการในธรรมเหล่านั้น, นี้เป็น
อาหาร เพื่อความเกิดขึ้นแห่งธัม-
มวิจยสัมโพชฌงค์ ที่ยังไม่เกิดขึ้นบ้าง
เพื่อความยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพื่อความ

^๑ ฉ. ปาริปุริยา สํวตฺตตติติ.

^๒ ส. มหา. ๑๘/๑๔๕, ๑๔๖.

ไพบุลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความ
บริบูรณ์แห่งธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ที่
เกิดขึ้นแล้วบ้าง" ดังนี้.

ตถา "อตุถิ ภิกขเว
อารมฺภธาตุ นิกฺกมธาตุ ปรกฺกมธาตุ.
ตตฺถ โยนิโส มนสิการพหุลีกาโร,
อยมหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา
วิริยสมฺโพชฌงฺคสฺส อุปปาทาย
อุปปนฺนสฺส วา วิริยสมฺโพชฌงฺคสฺส
ภิกฺขุโยภาวาย เวปฺปุลลาเย ภาวนาย
ปาริปุริยา"^๑ติ^๒.

ตรัสไว้อย่างนั้น เหมือนกันว่า
"คุณภิกษุทั้งหลาย อารัมภธาตุ
นิกกมธาตุ ปรักกมธาตุ มีอยู่. การ
กระทำให้มาก ซึ่งโยนิโสมนสิการ
ในธาตุเหล่านั้น, นี้เป็นอาหาร เพื่อ
ความเกิดขึ้น แห่งวิริยสัมโพชฌงค์ที่ยัง
ไม่เกิดขึ้นบ้าง เพื่อความยิ่ง ๆ ขึ้นไป
เพื่อความไพบุลย์ เพื่อความเจริญ
เพื่อความบริบูรณ์ แห่งวิริยสัมโพชฌงค์
ที่เกิดขึ้นแล้วบ้าง" ดังนี้.

ตถา "อตุถิ ภิกขเว ปิตฺติ-
สมฺโพชฌงฺกภูจฺจานิยา ธมฺมา. ตตฺถ
โยนิโส มนสิการพหุลีกาโร,
อยมหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา

ตรัสไว้อย่างนั้น เหมือนกันว่า
"คุณภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลาย
อันเป็นที่ตั้ง แห่งปิตติสัมโพชฌงค์
มีอยู่. การกระทำให้มากซึ่งโยนิโส-

^๑ ฉ. ปาริปุริยา ส่วตตตตีติ.

^๒ ส. มหา. ๑๘/๑๔๔, ๑๔๖.

ปิติสัมโพชฌงกสูตร อุปปาทาย
 อุปปนฺนสฺส วา ปิติสัมโพชฌงกสูตร
 ภิกฺขุโยภาวาย เวปุลฺลทาย ภาวนาย
 ปาริปุริยา"^๑ติ."

มนสิการในธรรมเหล่านั้น, นี้เป็น
 อาหาร เพื่อความเกิดขึ้นแห่งปิติ-
 สัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดขึ้นบ้าง เพื่อ
 ความยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบุลย์
 เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์
 แห่งปิติสัมโพชฌงค์ ที่เกิดขึ้นแล้วบ้าง"^๑
 ดังนี้.

ตตฺถ สภาวสามณฺณลกฺขณปฏิเวทวเสน
 ปวตฺตมนสิกาโร กุสลาทิสฺส โยนิโส มนสิกาโร
 นาม. อารมฺมาธาตุาทินิ อุปปาทนฺวเสน
 ปวตฺตมนสิกาโร อารมฺมาธาตุาทิสฺส โยนิโส
 มนสิกาโร นาม. ตตฺถ อารมฺมาธาตุติ
 ปจฺมวีริยํ วุจฺจติ. นิกฺกมธาตุติ โกสชฺชโต
 นิกฺขนตตฺตา ตโต พลวตรํ. ปรกฺกมธาตุติ
 ปรี ปรี จานํ อกฺกมฺนโต ตโตปิ พลวตรํ.
ปิติสัมโพชฌงกฺกุจฺจานิยา ธมฺมาติ ปน ปิติยา

ในพระบาลีนั้น มนสิการที่เป็นไปโดย
 เกี่ยวกับการแทงตลอดสภาวลักษณะ และ
 สามัญลักษณะ ชื่อว่า โยนิโสมนสิการ
 ในธรรมทั้งหลายมีกุศลเป็นต้น. มนสิการ
 ที่เป็นไปโดยเกี่ยวกับการทำธาตุทั้งหลาย มี
 อารมฺมาธาตุเป็นต้น ให้เกิดขึ้น ชื่อว่า โยนิโส
 มนสิการในธาตุทั้งหลายมีอารมฺมาธาตุเป็นต้น.
 ในธาตุเหล่านั้น ความเพียรเริ่มแรก ตรัส
 เรียกว่า อารมฺมาธาตุ. ความเพียรที่มีกำลัง

^๑ ฉ. ปาริปุริยา สํวตฺตตฺติ.

^๒ ส. มหา. ๑๔/๑๔๕, ๑๔๖.

เอว เอตํ นามํ. ตสฺสาปิ อุปาทก-
มนสิกาโรว โยนิโส มนสิกาโร นาม.

ยิ่งกว่าอารมณ์ชานั้น ตรัสเรียกว่า นิกกมชาน
เพราะก้าวออกไป จากความเกียจคร้านได้.
ความเพียรที่มีกำลังยิ่งกว่า แม้กว่านิกกมชาน
นั้น ตรัสเรียกว่า ปรักกมชาน เพราะ
เหยียบย่างลงสู่ฐานะถัดไป ถัดไปได้. ส่วน
คำว่า ธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งปีติ-
สัมโพชฃงค์ นี้ ก็เป็นชื่อของปีตินั้นเอง.
มนสิการที่ทำปีติแม้ขึ้นให้เกิดขึ้นนั้นเอง ชื่อว่า
โยนิโสมนสิการ.

อปีจ สตุต ฐมา ฐมฺมวิจย-
สมฺโพชฃงค์สฺส อุปาทาย สํวตฺตุนฺติ
ปรีปฺจุจกตา, วตฺตวิสทกิริยา^๑, อินฺทริย-
สมตฺตปฏีปาทนา, ทฺตฺตปณฺณปฺกฺกสฺสปริวชฺชนา,
ปณฺณวตฺตปฺกฺกสฺสเสวนา, คมฺภีรณฺณจริย-
ปจฺจเวกฺขณา, ตทฺธิมฺตฺตตาทิ.

อีกนัยหนึ่ง ธรรม ๑ อย่าง ย่อม
เป็นไปพร้อมเพื่อความเกิดขึ้นแห่งฉัมมวิจย-
สัมโพชฃงค์ ได้แก่ ความเป็นผู้สอบถาม,
การทำวัตรให้มีความสละสลวย, การปรับ
อินทรีย์ให้มีความเท่าเทียมกัน, การงดเว้น
บุคคลผู้ทราบบัญญา, การเสพบุคคลผู้มีปัญญา,
การพิจารณาธรรมที่ญาณอันลึกซึ้ง ฟังเที่ยว-
ไป, ความน้อมใจไปในฉัมมวิจยนั้น.

^๑ ฉ. วตฺตวิสทกิริยา.

เอกาทส ฐมา วิริยสัมโพชฌงคสุส ธรรม ๑๑ อย่าง ย่อมเป็นไปพร้อม
 อุปาทาย สิวตตุนฺติ อปายาทิ- เพื่อความเกิดขึ้นแห่งวิริยสัมโพชฌงค์ ได้แก่
 ภยปัจจเวกฺขณตา, วิริยายตฺตโลภียโลภุตฺตร- การพิจารณาภัยมีอบายเป็นต้น, ความเป็นผู้มี
 วิเสสํธิกมานิสฺสทสฺสีตา, "พุทฺธปัจเจก- ปกติเล็งเห็นอนิสงส์ ในการบรรลุคุณวิเศษ
 พุทฺธมหาสาวเกหิ คตมคฺโค มยา กนฺตพุโพ, ที่เป็นโลภียและที่เป็นโลภุตระ อันเนื่องด้วย
 โส จ น สกฺกา กุสีเตน กนฺตุนฺติ เอว ความเพียร, การพิจารณาทางดำเนิน
 คมนวธิปัจจเวกฺขณตา, ทายกานํ อย่างนี้ว่า "ทางที่พระพุทธเจ้า พระปัจเจก-
 มหปุผลการกรณณ^๑ ปิตฺทปาจาณตา, พุทธเจ้า และพระมหาสาวกทั้งหลายดำเนิน
 "วิริยารมฺภสุส วณฺณวาที เม สตฺถา, โส แล้ว เราก็ต้องดำเนิน, ก็ทางนั้น คน
 จ อนตฺติกมฺนียสาสนโน อมฺหากํ จ พฺหุภาโร เกียจคร้านไม่อาจที่จะดำเนินไปได้" ดังนี้,
 ปฏฺิปปตฺติยา จ บุชฺชียมาโน บุชฺชิตฺโต โทติ, น ความนอบน้อมต่อบิณฑบาต โดยการกระทำ
 อิตฺรธา"ติ เอว สตฺถุมหตฺตปัจจเวกฺขณตา, ความมีผลมากแก่ทายกทั้งหลาย, การ
 "สทฺธมฺมสงฺฆาตํ เม มหาทายชฺชํ คเหตุพฺพํ, พิจารณาความยิ่งใหญ่แห่งพระศาสดา อย่างนี้
 ตถจ น สกฺกา กุสีเตน คเหตุนฺติ เอว ว่า "พระศาสดาของเราทรงเป็นผู้มีปกติตรัส
 ทายชฺชมฺหตฺตปัจจเวกฺขณตา, อาโลกสฺสณฺณา- สรรเสริญบุคคลผู้ปรารภความเพียร, พระ-
 มนสิการอิริยาบถปรีวตฺตนอพุโภาสเสวนาที่หิ ศาสดานั้นทรงมีคำสอนที่ใคร ๆ ไม่อาจ
 ถินมิทฺฐวโนทนา, กุสีตฺตปุกฺคสปรีวชฺชนตา, ล่วงเกินได้ ทรงมีอุปการะมากมายแก่พวก-

^๑ ฉ. มหปุผลภาวกรณณ.

คุณจำเนียร-คุณยุพิน แซ่มนิล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อรรถวิริยบุคคลเสวนตา, สมมุขปธาน-
ปัจจุเวกขณตา, ตถธิมุตตาคติ.

เรา และเมื่อเราบูชาอยู่ด้วยการปฏิบัติ(ตาม
คำสอน)จึงจะชื่อว่า เป็นอันเราบูชาแล้ว,
ไม่ใช่โดยประการนอกนี้" ดังนี้, การ
พิจารณาความยิ่งใหญ่แห่งมรคก อย่างนี้ว่า
"เราควรรับเอามรคกที่ยิ่งใหญ่ กล่าวคือ
พระสังฆธรรม, ก็มรคกที่ยิ่งใหญ่นั้น คน
เกียจคร้านไม่อาจที่จะรับเอาได้" ดังนี้,
การบรรเทาถิ่นมิทธะ ด้วยข้อปฏิบัติทั้งหลาย
มีการใส่ใจอาโลกสัญญา การเปลี่ยนอิริยาบถ
การเสพที่โล่งแจ้งเป็นต้น, การงดเว้นบุคคล
ผู้เกียจคร้าน, การเสพบุคคลผู้ปรารภความ
เพียร, การพิจารณาสัมมปธาน, ความ
น้อมใจไปในวิริยสัมโพชฌงค์นั้น ดังนี้.

เอกาทส ฐมา ปิติสัมโพชฌงคสุส
อุปาทาย สิวตตุนติ พุทธานุสสติ, ฐมม-
สัมสัจจากเทวตานุสสติ, อุปสมานุสสติ,
ลูขบุคคลปริวชชนตา, สนิทอุปบุคคลเสวนตา,
ปสาทนียสุตตุนตปัจจุเวกขณตา, ตถธิ-
มุตตาคติ. อิติ อิมหิ อากาเรหิ เอเต

ธรรม ๑๑ อย่าง ย่อมเป็นไปพร้อม
เพื่อความเกิดขึ้น แห่งปิติสัมโพชฌงค์ ได้แก่
พุทธานุสสติ, ฐมมานุสสติ, สังฆานุสสติ,
สีลานุสสติ, จาคานุสสติ, เทวตานุสสติ,
อุปสมานุสสติ, การงดเว้นบุคคลผู้เศร้าหมอง,
การเสพบุคคลผู้แจ่มใส, การพิจารณา

คุณจำเนียร-คุณยุพิน เข้มนิล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ธมฺเม อุปฺปาเทนฺโต ธมฺมวิจย-
 สมฺโพชฺฌงฺกาทโย ภาเวติ นาม. เอว
 ยสมฺมี สมเย จิตฺตํ ปกฺกเหตุพฺพํ, ตสมฺมี
 สมเย จิตฺตํ ปกฺกณฺหาติ. (๔)

พระสูตรที่น่าเลื่อมใส, ความน้อมใจไปใน
 ปิตีสมโพชฌงค์นั้น. พระโยคีเมื่อยัง
 ธรรมเหล่านี้ให้เกิดขึ้น โดยอาการเหล่านี้
 ดังกล่าวมานี้ ชื่อว่า ย่อมเจริญโพชฌงค์
 ทั้งหลายมีธัมมวิจยสมโพชฌงค์เป็นต้น. ตาม
 ประการที่กล่าวมานี้ ชื่อว่ายกจิตในสมัยที่ควร
 ยกจิต. (๔)

๖๕. กถํ ยสมฺมี สมเย จิตฺตํ
 นิกฺกเหตุพฺพํ, ตสมฺมี สมเย จิตฺตํ นิกฺกณฺหาติ ?
 ยทาสฺส อจฺจารทฺธวรีรียตาทีหิ อุทฺธฺวํ จิตฺตํ
 โทติ, ตทา ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺกาทโย ตโย
 อภาเวตฺวา ปสฺสทฺธธสมฺโพชฺฌงฺกาทโย
 ภาเวติ. วุตฺตณฺเฑหฺตํ ภควตา :

๖๕. ชื่อว่า ข่มจิตในสมัยที่ควรข่มจิต
 เป็นอย่างไร ? เฉลยว่า ในเวลาใดจิตของ
 เธอเป็นอันฟุ้งซ่านไป เพราะความเพียรที่
 พรารภเกินไปเป็นต้น, ในเวลานั้น เธออย่า
 เจริญโพชฌงค์ ๓ มีธัมมวิจยสมโพชฌงค์
 เป็นต้น (แต่) เจริญโพชฌงค์ ๓ มีปัสสัทธิ-
 สมโพชฌงค์เป็นต้น เกิด. ข้อนี้สมจริง ตามที่
 พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า :

"เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส
 มหนฺตํ อคฺคิกฺกขนฺธํ นิพฺพาเปตฺกามา
 อสฺส, โส ตตฺถ สฺกฺขานิ เจว
 ตินฺยานิ ปกฺขิเปยฺย ๗เปฯ น จ

"คฺกูรภิกฺษุทั้งหลาย เปรียบ-
 เหมือนว่า บุรุษเป็นผู้ใคร่จะดับกองไฟ
 ใหญ่, บุรุษนั้น ฟิงใส่หญ้าแห้งเข้าไป
 ในกองไฟนั้นด้วย ฯลฯ ไม่ฟิงไปรยฝุ่น

คุณจำเนียร-คุณยุพิน แซ่มนัส

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ปัสเสน โอกิเรยฺย, ภพฺโพ นุ โข
 โส ภิกฺขเว ปุริโส มหนตฺ อคฺคิกฺขนฺธ
 นิพฺพาเปตฺตุนฺติ. โน เหนฺตํ ภาเนตฺติ?^๑
 เอวเมว โข ภิกฺขเว ยสฺมี สมเย
 อุทฺธฺมํ จิตฺตํ โหติ, อกาโล ตสฺมี
 สมเย ธรรมวิจยสฺมโฆชฺฌงฺคสฺส
 ภาวนาย, อกาโล วิริยสฺมโฆชฺฌงฺคสฺส
 ภาวนาย, อกาโล ปิตฺติสฺมโฆชฺฌงฺคสฺส
 ภาวนาย. ตํ กิสฺส เหตุ, อุทฺธฺมํ
 ภิกฺขเว จิตฺตํ, ตํ ทิ^๒ เอเตหิ
 ธมฺเมหิ ทฺวูปสมยํ โหติ. ยสฺมี จ
 โข ภิกฺขเว สมเย อุทฺธฺมํ จิตฺตํ
 โหติ, กาลो ตสฺมี สมเย ปสฺสทฺธิ-
 สฺมโฆชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย, กาลो
 สมาริสมฺโฆชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย, กาลो
 อุเปกฺขาสฺมโฆชฺฌงฺคสฺส ภาวนาย.
 ตํ กิสฺส เหตุ, อุทฺธฺมํ ภิกฺขเว จิตฺตํ,

ลงไปด้วย, กุกรภิกษุทั้งหลาย บุรุษนั้น
 อาจที่จะดับกองไฟใหญ่ได้หรือหนอแล.
 ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า ข้าแต่พระองค์
 ผู้เจริญชื่อนั้นหาไม่ได้ไม่ พระเจ้าข้า.
 กุกรภิกษุทั้งหลาย อุปไมยก็ฉนั้น
 เหมือนกันแล ในสมัยใดจิตฟุ้งซ่าน,
 ในสมัยนั้นไม่ใช่เวลาสำหรับการเจริญ
 ธรรมวิจยสัสมโฆชฌงค์, ไม่ใช่เวลา
 สำหรับ การเจริญวิริยสัสมโฆชฌงค์,
 ไม่ใช่เวลา สำหรับการเจริญปิต-
 สัสมโฆชฌงค์. ชื่อนั้นเป็นเพราะ
 เหตุไร, กุกรภิกษุทั้งหลาย ก็จิตที่
 ฟุ้งซ่านนั้น เป็นธรรมชาติที่ภิกษุทำให้
 สงบได้ยากด้วยธรรมเหล่านี้. กุกร
 ภิกษุทั้งหลาย ก็ในสมัยใดแล จิต
 ฟุ้งซ่าน, ในสมัยนั้น เป็นเวลาสำหรับ
 การเจริญปัสสัทธิสัสมโฆชฌงค์, เป็น

^๑ ฉ. อติ-สทฺโท น ทิสฺสติ.

^๒ ฉ. ทิ-สทฺโท น ทิสฺสติ.

คุณจำเนียร-คุณยุพิน แซ่มนิล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

คัม ^๑ เอเตหิ- ธมฺเมหิ สฺวูปสมยํ
 โหติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส
 มหนฺตํ อคฺคิกฺขนฺธํ นิพฺพาเปตฺกาโม
 อสฺส, โส ตตฺถ อลฺลานิ เจว ทิณฺยานิ
 ปกฺขิเปยฺย ๗เปฯ ปัสฺสเกน จ
 โอกิเรยฺย, ภพฺโพ นุโข โส ภิกฺขเว
 ปุริโส มหนฺตํ อคฺคิกฺขนฺธํ
 นิพฺพาเปตฺนฺติ. เอวํ ภนฺเต"ติ^๒

เวลา สำหรับการเจริญสมาธิ-
 สัมโพชฌงค์, เป็นเวลาสำหรับการ
 เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์. ซ่อนั้นเป็น
 เพราะเหตุไร, กุกรภิกษุทั้งหลาย
 กิจที่พึงชำนนั้น เป็นธรรมชาติที่ภิกษุ
 ทำให้สงบได้ง่าย ด้วยธรรมเหล่านี้.
 กุกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนว่า
 บุรุษเป็นผู้ใคร่จะดับกองไฟใหญ่, บุรุษ
 นั้น พึงใส่หญ้าสดเข้าไปในกองไฟใหญ่
 นั้นด้วย ฯลฯ พึงโปรยฝุ่นลงไปด้วย,
 กุกรภิกษุทั้งหลาย บุรุษนั้น อาจที่จะดับ
 กองไฟใหญ่ได้หรือหนอแล. ภิกษุ
 ะทั้งหลายทูลตอบว่า ข้าแต่พระองค์
 ผู้เจริญ เป็นอย่างนั้นได้ พระเจ้าข้า"
 ดังนี้.

เอตฺถาปิ ยถาสกํ อาหารวเสน แม้ในอธิการนี้ ก็ควรทราบการเจริญ
 ปสฺสทุตฺถิสฺมฺโพชฌงฺกาหิํ ภาวนา เวทิตฺพฺพา. โพชฌงค์ ๓ มีปัสสทุตฺถิสฺมฺโพชฌงค์เป็นต้น โดย

^๑ ฉ. ทิ-สทฺโท น ทิสฺสติ.
^๒ ส. มหา. ๑๔/๑๕๘.

คุณจำ เนียร-คุณยุพิน แซ่มนิต
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา.

วสุทฺถมรรค บ.พ.๒-๕

วุตตณฺเฑหฺตํ ภควตา :

"อตุถิ ภิกฺขเว กายปัสสฺสทฺธิ
จิตฺตปัสสฺสทฺธิ. ตตฺถ โยนิโส มนสิการ-
พหุลีกาโร, อยมาหาโร อนุบฺพนฺนสฺส
วา ปัสสฺสทฺธิสมฺโพชนฺงคฺสฺส อุปฺปาทาย
อุบฺพนฺนสฺส วา ปัสสฺสทฺธิสมฺโพชนฺงคฺสฺส
ภิกฺขโณภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย
ปาริปุริยา"^๑ติ^๒

ตถา "อตุถิ ภิกฺขเว สมณนิมิตฺตํ
อพฺยคฺคณิมนิตฺตํ. ตตฺถ โยนิโส
มนสิการพหุลีกาโร, อยมาหาโร
อนุบฺพนฺนสฺส วา สมานิสมฺโพชนฺงคฺสฺส
อุปฺปาทาย อุบฺพนฺนสฺส วา สมานิ-

เกี่ยวกับอาหารของตน ของตน. ข้อนี้สมจริง
ตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ ว่า :

"คฺุกรภิกฺษุทฺงหลาย กายปัสสฺสทฺธิ
(ความระงับแห่งกาย) จิตฺตปัสสฺสทฺธิ
(ความระงับแห่งจิต) มีอยู่. การ
กระทำให้มาก ซึ่งโยนิโสมนสิการใน
ปัสสฺสทฺธิทฺง ๒ นั้น, นี้ เป็นอาหารเพื่อ
ความเกิดขึ้น แห่งปัสสฺสทฺธิสมฺโพชนฺงคฺที่
ยังไม่เกิดขึ้นบ้าง เพื่อความยิ่ง ๆ
ขึ้นไป เพื่อความไพบุลย์ เพื่อความ-
เจริญ เพื่อความบริบูรณ์แห่งปัสสฺสทฺธิ-
สมฺโพชนฺงคฺที่เกิดขึ้นแล้วบ้าง" ดังนี้.

ตรัสไว้เช่นนั้น เหมือนกันว่า
"คฺุกรภิกฺษุทฺงหลาย สมณนิมิต อพฺยคฺค-
นิมิต มีอยู่. การกระทำให้มากซึ่ง
โยนิโสมนสิการ ในนิมิตทฺง ๒ นั้น, นี้
เป็นอาหารเพื่อความเกิดขึ้น แห่ง

^๑ ฉ. ปาริปุริยา สํวตฺตตฺติ.

^๒ ส. มหา. ๑๔/๑๔๕, ๑๔๖.

สมุโพชฌงคสุต ภิโยภาวาย
เวปุลลายุ ภาวนาย ปาริปุริยา"^๑ติ^๒

สมาธิสัมโพชฌงค ที่ยังไม่เกิดขึ้นบ้าง
เพื่อความยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพื่อความ
ไพบุลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความ
บริบูรณ์ แห่งสมาธิสัมโพชฌงคที่เกิดขึ้น
แล้วบ้าง" ดังนี้.

ตถา "อตุถิ ภิกขเว อุเปกขา-
สมุโพชฌงคกุญานินยา ธมมา. ตตุถ
โยนิโส มนสิการพหุลีกาโร,
อยมหาโร อนุปนฺนสุส วา
อุเปกขาสมุโพชฌงคสุต อุปาทาย
อุปนฺนสุส วา อุเปกขาสมุโพชฌงคสุต
ภิโยภาวาย เวปุลลายุ ภาวนาย
ปาริปุริยา"^๓ติ^๔

ตรัสไว้อย่างนั้น เหมือนกันว่า
"คุณภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลาย
อันเป็นที่ตั้ง แห่งอุเบกขาสัมโพชฌงค
มีอยู่. การกระทำให้มากซึ่งโยนิโส-
มนสิการ ในธรรมเหล่านั้น, นี้เป็น
อาหาร เพื่อความเกิดขึ้นแห่ง
อุเบกขาสัมโพชฌงคที่ยังไม่เกิดขึ้นบ้าง
เพื่อความยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพื่อความ
ไพบุลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความ
บริบูรณ์ แห่งอุเบกขาสัมโพชฌงคที่
เกิดขึ้นแล้ว บ้าง" ดังนี้.

^๑ ฉ. ปาริปุริยา สิวตตตติติ.

^๒ ส. มหา. ๑๘/๑๔๕, ๑๔๖.

^๓ ฉ. ปาริปุริยา สิวตตตติติ.

^๔ ส. มหา. ๑๘/๑๔๘.

คุณจำเนียร-คุณยุพิน แซ่มนิล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตตฺถ ยถาสฺส ปสฺสทุธิอาทโย
 อุบุบฺนุบุพฺพา, ตํ^๑ อากาโร สลฺลกุเขตุวา
 เตสํ อุบุปาทวเสน ปวตฺตมนสิกาโร เอว^๒
 คีสุปิ ปเทสุ โยนิโส มนสิกาโร นาม.
สมณนิมิตฺตฺติ จ สมถสุเสเวตํ อธิวณฺเณ.
 อวิกฺเขปฺภูเจเน จ ตสฺเสว อพฺยัคคณิมนิตฺตฺติ
 อธิวณฺเณ.

ในพระบาลีนั้น โภชฌงค์ ๓ มีปัสสัทธิ-
 สัมโพชฌงค์เป็นต้น เคยเกิดแก่พระโยคีนั้น
 ได้โดยอาการใด, มนสิการที่เป็นไป ด้วย
 อำนาจการทำโพชฌงค์เหล่านั้น ให้เกิดขึ้น
 เพราะกำหนดอาการนั้นได้นั้นเอง ชื่อว่า
 โยนิโสมนสิการ ในบททั้ง ๓. อนึ่ง คำว่า
สมณนิมิต นี้ เป็นชื่อของสมณะนั่นเอง. และ
 คำว่า อพฺยัคคณิมนิต ก็เป็นชื่อของสมณะนั้น
 นั่นแหละ โดยความหมายว่าไม่พึงชาน.

อปิจ สตฺต ฐมา ปสฺสทุธิสมฺโพชฌงฺกสุส
 อุบุปาทาย สํวตฺตฺติ ปณีตโกชนเสวนตา,
 อุตฺตฺสุขเสวนตา, อิริยาปถสุขเสวนตา,
 มชฺฌตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต, สารทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 ปรีวชฺชนตา, ปสฺสทุทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตเสวนตา,
 ตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต.

อีกนัยหนึ่ง ธรรม ๑ อย่าง ย่อม
 เป็นไปพร้อม เพื่อความเกิดขึ้นแห่งปัสสัทธิ-
 สัมโพชฌงค์ ได้แก่ การเสพโภชนะอัน
 ประณีต, การเสพอตุอันเป็นสุข, การเสพ
 อิริยาบถอันเป็นสุข, การประกอบความเพียร
 ปานกลาง, การงดเว้นบุคคลผู้มีกายกระสับ
 กระส่าย; การเสพบุคคลผู้มีกายระงับแล้ว,
 ความน้อมใจไปในปัสสัทธิสัมโพชฌงค์นั้น.

^๑ ส. ตํ ตํ.

^๒ ส. อ. ปวตฺติตมนสิกาโร.

เอกาทส ฐมฺมา สมาธิสมุโพชฌงฺกสฺส
 อุปาทาย สํวตฺตุนฺติ วัตถุวิสฺสทา, นิमितฺต-
 กุสลทา, อิบฺบิรียสมตฺตปฏิปาทนา, สมเย
 จิตฺตสฺส นิกฺกหนฺตา, สมเย จิตฺตสฺส
 ปกฺกหนฺตา, นิสฺสาทสฺส จิตฺตสฺส
 สทฺธาสํเวกวเสน สมฺปหํสนฺตา, สมฺมา-
 ปวตฺตสฺส อชฺฌเปกฺขนฺตา, อสมฺมาหิตฺตปุกฺก-
 ปริวชฺชนฺตา, สมฺมาหิตฺตปุกฺกเสวนฺตา,
 ฌานวิโมกฺขปจฺจเวกฺขณฺตา, ตทฺธิมุตฺตตฺตาติ.

ธรรม ๑๑ อย่าง ย่อมเป็นไปพร้อม
 เพื่อความเกิดขึ้นแห่งสมาธิสมุโพชฌงค์ ได้แก่
 ความสละสลวยแห่งวัตถุ, ความฉลาดใน
 นิมิต, การปรับอินทรีย์ให้มีความเท่าเทียม
 กัน, การข่มจิตในสมัยที่ควร, การยกจิต
 ในสมัยที่ควร, การทำจิตที่ปราศจากความ
 ยินดี ให้รื่นเรียง ทั่วอำนาจศรัทธาและ
 สิ่งเวคะ, การวางเฉยซึ่งภavanaจิตที่เป็นไป
 โดยชอบแล้ว, การงดเว้นบุคคลผู้มีจิตไม่
 ตั้งมั่นเสมอ, การเสพบุคคลผู้มีจิตตั้งมั่น
 เสมอ, การพิจารณาฌานวิโมกข์, ความ
 น้อมใจไปในสมาธินั้น.

ปณฺจ ฐมฺมา อุเปกฺขาสฺมโพชฌงฺกสฺส
 อุปาทาย สํวตฺตุนฺติ สตฺตมชฺฌตฺตนา,
 สงฺขารมชฺฌตฺตนา, สตฺตสงฺขารเกลายน-
 ปุกฺกปริวชฺชนฺตา, สตฺตสงฺขารมชฺฌต-
 ปุกฺกเสวนฺตา, ตทฺธิมุตฺตตฺตาติ. อิติ อิเมหิ
 อากาเรหิ เอเต ฐมฺเม อุปาเทนฺโต
 ปสฺสทฺธิสมุโพชฌงฺกาทโย ภาเวติ นาม.

ธรรม ๕ อย่าง ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อ
 ความเกิดขึ้น แห่งอุเบกขาสมุโพชฌงค์ ได้แก่
 ความเป็นกลางในสัตว์, ความเป็นกลาง
 ในสังขาร, การงดเว้นบุคคลผู้ติดในสัตว์และ
 สังขาร, การเสพบุคคลผู้ เป็นกลางในสัตว์
 และสังขาร, ความน้อมใจไปในอุเบกขา-
 สมุโพชฌงคินั้น. พระโยคี เมื่อยังธรรม

คุณจำเนียร-คุณยุพิน แซ่มนิล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

เอวํ ยสฺมี สมเย จิตฺตํ นิกฺกเหตุพฺพํ ตสฺมี
สมเย จิตฺตํ นิกฺกคฺคฺหาติ. (๕)

เหล่านี้ให้เกิดขึ้น โดยอาการเหล่านี้
ตั้งกล่าวมานี้ ชื่อว่า ย่อมเจริญโพชฌงค์
ทั้งหลายมีปัสสัทธิสัมโพชฌงค์เป็นต้น. ตาม
ประการที่กล่าวมานี้ ชื่อว่า ช่มจิตในสมัยที่
ควรช่มจิต. (๕)

๖๖. กถํ ยสฺมี สมเย จิตฺตํ
สมฺปทํสึตพฺพํ, ตสฺมี สมเย จิตฺตํ สมฺปทํเสติ ?
ยทาสุส ปณฺณายโยคมนฺทตฺตาย วา อุปสม-
สุขานธิคฺคเม วา นิสฺสาทํ จิตฺตํ โหติ,
ตทา นํ อฏฺฐสํเวทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
สํเวเชติ. อฏฺฐ สํเวทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
พฺยาธิมรณานิ จตฺตาริ, อปายทฺทขํ ฆมฺมํ,
อํตีเต วฏฺฏมฺมฺลกํ ทฺทขํ, อนาคเต วฏฺฏมฺมฺลกํ
ทฺทขํ, ปจฺจุปฺปนฺเน ออาหารปริเยฏฺฐิมฺมฺลกํ
ทฺทขฺนติ. พุทฺธมฺมสํมคฺคฺคานุสฺสรณฺเนปิสฺส
ปสาทํ ชเนติ. เอวํ ยสฺมี สมเย จิตฺตํ
สมฺปทํสึตพฺพํ, ตสฺมี สมเย จิตฺตํ สมฺปทํเสติ.
(๖)

๖๖. ชื่อว่า ทำจิตให้รื่นเริง ในสมัยที่
ควรทำจิตให้รื่นเริง เป็นอย่างไร? เฉลยว่า
ในเวลาใด พระโยคินนั้นมีจิตปราศจากความ
ยินดี เพราะความพยายามของปัญญาอ่อนไป
หรือเพราะไม่บรรลุความสงบสุข, ในเวลานั้น
เธอควรทำจิตนั้นให้สลก ด้วยการพิจารณา
สังเวกวัตถุ ๘. ชื่อว่า สังเวกวัตถุ ๘ ได้แก่
วัตถุ ๘ คือ ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ,
อภัยทุกข์เป็นที่ ๕, ทุกข์มีวิภวณะเป็นมูล
ในอดีต, ทุกข์มีวิภวณะเป็นมูลในอนาคต, ทุกข์
มีการแสวงหาอาหารเป็นมูล ในปัจจุบัน.
ย่อมทำความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นแก่จิตนั้น แม้

๑ ฉ. ... จสฺส.

โดยการระลึกเนื่อง ๆ ซึ่งคุณของพระพุทธรูป
คุณของพระธรรม และคุณของพระสงฆ์.
ตามประการที่กล่าวมานี้ ชื่อว่า ทำจิตให้
รื่นเริง ในสมัยที่ควรทำจิตให้รื่นเริง. (๖)

กถิ ยสฺมี สมเย จิตฺตํ อชฺฌเปกฺกชิตฺตพฺพํ,
ตสฺมี สมเย จิตฺตํ อชฺฌเปกฺกชิตฺติ ? ยทาสุส
เอวํ ปฏิปชฺชโต อสีนํ อนฺนุทฺตํ อนิรสุสทา
อารมฺมเณ สมฺปวัตตํ สมถวธิปฏิปนฺนํ จิตฺตํ
โทติ, ททาสุส ปคฺคหนิกฺกทสมฺบหิสเนสุ น
พฺยาปารี อาปชฺชติ, สารถิ วิย สมฺปวัตตเตสุ
อสุเสสุ. เอวํ ยสฺมี สมเย จิตฺตํ
อชฺฌเปกฺกชิตฺตพฺพํ, ตสฺมี สมเย จิตฺตํ
อชฺฌเปกฺกชิตฺติ. (๗)

ชื่อว่า เพ่งกุจิตเฉย ๆ ในสมัยที่ควร
เพ่งกุจิตเฉย ๆ เป็นอย่างไร ? เฉลยว่า
ในเวลาใด พระโยคีนั้น ผู้ปฏิบัติไปอย่างนี้ มี
จิตไม่ทอดลอย ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ปราศจากความ
ยินดี เป็นไปสม่าเสมอในอารมณ์ ดำเนินตรง
ตามสมถวิธได้, ในเวลานั้น เธอย่อมไม่ถึง
ความพยายามในการยก การข้าม และการ
ทำจิตนั้นให้รื่นเริง, เหมือนอย่างนายสารถิ
ไม่ถึงความพยายามในม้าทั้งหลาย ที่วิ่งไป
สม่าเสมอดีแล้ว ฉะนั้น. ตามประการที่กล่าว
มานี้ ชื่อว่า เพ่งกุจิตเฉย ๆ ในสมัยที่ควร
เพ่งกุจิตเฉย ๆ. (๗)

<u>อสมานิตบุคคลปริวชชนา^๑</u>	นาม	ชื่อว่า	<u>การละเว้นบุคคลผู้มีจิตไม่</u>
เนกขมมปฏิบัติ	อนารุพทพฺพทานิ	อเนก-	<u>ตั้งมั่นเสมอ</u> ได้แก่ การละเสียให้ไกล ซึ่ง

^๑ ฉ. ...ปริวชชนตา.

กิจจบุปสุตานิ วิกุชิตตทหยานัน ปุกุกลานัน บุคคลทั้งหลาย ผู้ไม่เคยย่างขึ้นสู่เนกขัมม-
 อารกา ปริจจาโก. (๘)

ปฏิปทา ขวนขวายในกิจเป็นอเนก มีจิต
 ฟุ้งซ่าน. (๘)

สมาหิตบุคคลเสวนา^๑ นาม เนกขัมม-
 ปฏิปทํ ปฏิปนฺนานัน สมာธิลานัน ปุกุกลานัน
 กาเสนา กาลํ อุปสงฺกมณัน. (๙)

ชื่อว่า การเสพบุคคลผู้มีจิตตั้งมั่นเสมอ
 ได้แก่ การเข้าไปหาตามกาลอันควรซึ่งบุคคล
 ทั้งหลาย ผู้ปฏิบัติเนกขัมมะปฏิปทา ผู้ได้
 สมาธิ. (๙)

ตถิมุตตตา นาม สมာธิตถิมุตตตา
 สมာธิกฤษฺมาธินินฺนสมာธิโปณสมာธิปพฺการตาติ
 อตุโถ. (๑๐)

ชื่อว่า ตถิมุตตตา ได้แก่ความน้อมใจ
 ไปในสมาธิ ความว่า หนักไปในสมาธิ
 หนักไปในสมาธิ โอนไปในสมาธิ เจื่อมไปใน
 ในสมาธิ. (๑๐)

เอวเมตํ ทสฺวิธํ อปฺปนาโกสลลํ
 สมฺปาเทตพฺพํ.

พระโยคี ฟังทำอัปนาโกสล ๑๐ อย่าง
 นี้ ให้ถึงพร้อม ตามประการที่กล่าวมานี้เถิด.

๖๗. เอวํ ทิ สมฺปาทยโต
 อปฺปนาโกสลยฺ^๒ อิมํ

๖๗. ก็เมื่อพระโยคีทำอัปนาโกสลนี้ ให้ถึง
 พร้อมได้ ในนิमितที่ได้แล้ว ตาม

^๑ ฉ. ...เสวนตา.

^๒ ฉ. อปฺปนาโกสลลํ.

ปฏิลทุเท นิมิตตสัมม
 อปฺปนา สมฺปวตฺตติ.

ประการที่กล่าวมานี้ อัปปนาก็ย่อม
 เป็นไป.

เอวมฺปิ ปฏิปนฺนสฺส
 สเจ สา นปฺปวตฺตติ
 ตถาปิ น ชเท โยคํ
 วายเมถว นหฺนฺติโต.

ถ้าหากว่า เมื่อเธอปฏิบัติแม้อย่างนี้
 แล้ว อัปปนานั้น ก็ยังไม่เป็นไปอีก
 ถึงอย่างนั้น เธอผู้เป็นบัณฑิต ไม่ควร
 ละความพยายาม ควรพยายามอยู่
 นั้นเอง.

หิตฺวา หิ สมฺมาวายามํ
 วิเสสํ นาม มาณโว^๑
 อธิคฺจฺเจ ปริตฺตมฺปิ
 จานเมตํ น วิชฺชติ.

เพราะว่า บุคคลละความพยายามชอบ
 แล้วก็ยังบรรลุคุณวิเศษได้ ฐานะนี้แม้
 สักเล็กน้อย ห้ามมิได้ไม่. เพราะฉะนั้น
 เธอผู้รู้ เมื่อกำหนดอาการที่เป็นไป
 ของจิตได้อยู่ ก็พึงประกอบความพอดี
 แห่งความเพียรนั้นเอง เรื่อย ๆ ไป.
 พึงยกจิตที่เป็นไปย่อหย่อน แม้เพียง
 นิดหน่อยนั้นเทียว พึงห้ามความเพียร
 ที่ปรารภเกินไป แล้วทำให้เป็นไปพอดี
 อย่างเดียว. พึงเปลื้องจิตจากความ

จิตฺตปฺปวตฺตติอาการํ
 ตสฺมา สลฺลภฺขยํ พุโธ
 สมตํ วีริยสฺเสว
 โยชเยถ ปุณฺปุณฺนี.
 อีสกมฺปิ ลยํ ญนฺตํ
 ปกฺกณฺเหถว มาณสิ

^๑ ก. มานโวติย.

อจุจาทุชฺฐิ นิสเสเชตฺวา

สมเมว ปวตฺตเย.

เรณฺุมฺหิ อุปลทฺล

สฺสฺสฺสฺส นาวาย นาฬิยา

ยถา มธฺกฺราทฺธิ

ปวตฺติ สมฺปวณฺณิตา?

สินฺธุทฺตฺตฺตฺตฺตฺต

โมจยิตฺวาน สทฺทฺโส

เอวํ นิมิตฺตํ

มานสมฺปฺปฺปาทเยติ.

ทอดย และความฟุ้งซ่านโดยประการ

ทั้งปวง แล้วทำจิตอันมุ่งหน้าตรงต่อ

นิमितให้ดำเนินไป เหมือนอย่างความ

เป็นไปของสัตว์ทั้งหลาย มีฝั่งเป็นต้น

ในเกสรดอกไม้ ในใบอุบล ใน

ใยแมงมุม ในเรือ ในกระโหลกน้ำมัน

ที่ท่านพรรณนาไว้ ฉะนั้นเถิด.

นิमितฺตํ

วิธีทำจิตอันมุ่งหน้าตรงต่อนิมิตให้ดำเนินไป

๖๘. ตตฺตฺตฺต อตฺตทฺทฺท : ยถา ทิ
อจฺเจโก^๑ มธฺกฺโร อสฺกฺสฺมิ รุกฺเข ปุปฺผิ
ปุปฺผิตฺตฺติ ฌตฺวา ติกฺขเณ เวเคน ปกฺขนฺโต^๓

๖๘. ต่อไปนี้ เป็นคำเปิดเผยความใน
กาลานั้น : เหมือนอย่างว่า ฝั่งตัวที่ไม่ฉลาด
รู้ว่า มีดอกไม้บานอยู่ที่ต้นไม้มัน ต้นนั้น เมื่อบิน

^๑ ฉ. สมฺมวณฺณิตา.

^๒ ส. อติเจโก.

^๓ ฉ. ปกฺขนฺโต.

คุณเพราพรรณ สภานนท์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ต่ อติกุกมิตฺวา ปฏินิวตฺตุนฺโต ชีเณ เรณฺมุหิ ไปโดยกำลังแรง ก็ล่วงเลยดอกไม้นั้นไป
 สมฺปาปฺณาติ. อปโร อจฺเจโก มนฺเทน พอบินกลับมากกว่าจะถึงก็เมื่อเกสรสิ้น (ความ
 ชเวน ปกฺขนฺโต^๑ ชีเณเยว สมฺปาปฺณาติ. ชุ่มน้ำ) แล้ว. อีกตัวหนึ่งก็ไม่ฉลาด เมื่อ
 เจโก ปน สเมน ชเวน ปกฺขนฺโต^๑ สุเชน บินไปโดยความเร็วดำ กว่าที่จะถึงได้ ก็เมื่อ
 ปุปฺพราสี สมฺปตฺวา ยาวติจฺจกั^๒ เรณฺ อติ เกสรสิ้นไปแล้วเหมือนกัน. ส่วนตัวที่ฉลาด
 อาทาย มธฺ สมฺปาเทตฺวา มธฺรสี อนุภาติ. เมื่อบินไปด้วยความเร็วพอดี ก็จะถึงช่อ-
 ดอกไม้ได้โดยง่าย ถือเอาเกสร เท่าที่
 ต้องการมาทำให้เป็นน้ำผึ้ง ก็ได้เสวยมธุรส
 ไป จันใด.

ยถา จ สลฺลทฺตฺตอนฺเตวาสีเกสุ หนึ่ง เปรียบเหมือนว่า เมื่อพวกศิษย์
 อุทกกาลคเต อุปลปตฺเต สตุถมฺม ของช่างสลัก กำลังใช้มีดสลักบนใบบัวที่
 ลิกฺขนฺเตสุ เอโก อติจฺเจโก^๓ เวเคน ลอยอยู่ในอ่างน้ำ ศิษย์คนหนึ่งฉลาดเกินไป
 สตุถํ ปาเตนฺโต อุปลปตฺตํ ทฺวิธา วา จมีดไปโดยเร็ว ก็ตัดเอาใบอุบลขาดเป็น
 ฉินฺหติ, อุทเก วา ปเวเสติ. อปโร ๒ ส่วน, หรือทำให้จมน้ำไป. อีกคนหนึ่ง
 อจฺเจโก ฉิขฺชนปเวสนภยา สตุถเกน ไม่ฉลาด ไม่กล้า แม้แต่จะใช้มีดตะต้อง
 ผุสิตุมฺปิ น วิสฺหติ. เจโก ปน สเมน เพราะกลัวจะทำให้ขาด ทำให้จม. ส่วนศิษย์

^๑ ฉ. ปกฺขนฺโต.

^๒ ฉ. ยาวติจฺจกั.

^๓ ฉ. อเจโก.

ปโยเคน ตตถ สตุถปท^๑ สเสตฺวา คนที่ฉลาด แสดงรอยมือให้ปรากฏบนใบอบล
 ปรีโยทาสิปโป หุตฺวา ตถารุเปสฺสุ จาเนสฺสุ นั้นได้ โดยความพยายามที่พอดี จึงจัดเป็น
 กมฺมํ กตฺวา ลภํ ฌตฺติ. ผู้สำเร็จวิชาศิลปะแล้ว ย่อมได้ลาภ เพราะ
 ทำการงาน ในฐานะทั้งหลายเห็นเช่นนั้นได้
 ฉนฺได.

ยถา จ โย จตฺตฺยยามบฺปมาณํ อนึ่ง เปรียบเหมือนว่า เมื่อพระราชา
 มกฺกฏกสฺตุต^๒ อahrti, โส จตฺตาริ รับสั่งว่า ผู้คนนำไยแมงมุมมาประมาณ ๔ วา
 สหสฺसानิ ฌตฺตีติ รณฺฆา วุตฺเต เอโก มาได้, ผู้นั้นจะได้รับเงิน ๔ พัน ทั้งนี้ บุรุษ
 อติจฺเจโก ปุริโส^๓ เวเคน มกฺกฏกสฺตุตฺ คนหนึ่งฉลาดเกินไป เมื่อถึงไยแมงมุมมา
 อากทฺตฺนโต ทฺทํ ทฺทํ จินฺนฺตฺติเยว. อปโร โดยเร็ว ก็ทำให้ขาดไปตรงนั้น ตรงนี้
 อจฺเจโก เจทฺตฺนยา ทตฺเตน สฺสิคฺคฺมฺปิ นั้นเทียว. อีกคนหนึ่งไม่ฉลาด ไม่กล้าแม้แต่
 น วิสฺหติ. เจโก ปน โกฏฺโต ปฏฺจาย จะใช้มือแตะต้องเพราะกลัวขาด. ส่วนคน
 สเมน ปโยเคน ทตฺเตเก เวเจตฺวา ที่ฉลาด พันมันเข้าที่ท่อนไม้ เริ่มตั้งแต่ปลาย
 อahrti วา ลภํ ฌตฺติ. แล้วสาวมาด้วยความพยายามที่พอดี ก็ได้รับ
 ลาภไป ฉนฺได.

^๑ ฉ. สตุถปทาร์.

^๒ ฉ. มกฺกฏกสฺตุตมาทฺรติ.

^๓ ฉ. อ เจกปุริโส.

พัน เอกทองรัชช อยู่พูล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ยถา จ อติจฺเจโก^๑ นียฺยามโก^๒
 พลววาเต ลการิ^๓ ปุเรฺนฺโต นาวํ วิเทสึ
 ปกฺขนฺทาเปติ. อปโร อจฺเจโก มนฺทวาเต
 ลการิ^๓ โอรฺเษฺนฺโต นาวํ ตตฺถเว จเปติ.
 เจโก ปน มนฺทวาเต ลการิ^๓ ปุเรฺตฺวา
 พลววาเต อหฺมฺลการิ กตฺวา^๔ โสฺตฺถินา
 อิจฺฉิตฺฏฺฐานํ ปาปฺณาติ.

อนึ่ง เปรียบเหมือนว่า ต้นหนผู้ฉลาด
 เกินไป เมื่อมีลมแรงก็กางใบเต็มที่ จึงทำให้
 เรือแล่นไปผิวน้ำ. อีกคนหนึ่งไม่ฉลาด เมื่อมี
 ลมอ่อนก็ลดใบลง ก็ยอมทำให้เรือหยุดอยู่
 ที่ตรงนั้นนั่นเอง. ส่วนคนที่ฉลาด เมื่อมี
 ลมอ่อนก็กางใบเต็มที่ เมื่อมีลมแรงก็ลดใบ
 เสียครึ่งหนึ่ง จึงไปถึงสถานที่ที่ต้องการได้
 โดยสวัสดิ์ จันใด.

ยถา จ โย เตลฺล^๕ อจฺจฺพนฺโต
 นาฬิ ปุเรติ, โส ลามํ ลมตฺตี อจฺริเยน
 อนฺเตวาสิกาณํ วุตฺเต เอโก อติจฺเจโก
 ลามลฺหุโร เวเคน ปุเรฺนฺโต เตลฺล จฺจฺเพติ.
 अपरो अज्जेको तेल्लं ज्जत्तण्णया^๖

อนึ่ง เปรียบเหมือนว่า เมื่ออาจารย์
 กล่าวแก่พวกศิษย์ว่า ผู้ใดเติมกระโหลก
 ให้เต็ม ไม่ทำน้ำมันให้หก, ผู้นั้นจะได้ลาภ
 ดังนี้ ศิษย์คนหนึ่ง ฉลาดเกินไป อยากได้ลาภ
 จึงเติมน้ำมันให้เต็มโดยเร็ว ก็ทำน้ำมัน

๑ ฉ. อเจโก.

๒ ฉ. นียามโก, ส. นียยามโก.

๓ ฉ. ลงการิ.

๔ อ. ม. ปุเรตฺวา.

๕ ฉ. เตเลน.

๖ ฉ. เตลจจฺตณฺณยา.

พัน เอกทองรัชช อัญชล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อาสัจจิตุมปิ น วิสทธิ. เจโก ปน สเมน
ปโยเคน ปุเรตฺวา ลภํ ฌติ.

ให้หกไป. อีกคนหนึ่ง ไม่ฉลาดไม่กล้าแม้แต่
จะเหน້ามัน เพราะกลัวหก. ส่วนคนที่ฉลาด
เต็มกะโหลกโดยความพยายามที่พอดี ก็ยอม
ได้รับลาภไป ฉนใด.

เอวเมว เอโก ภิกฺขุ อุปฺปนฺเน
นิมิตฺเต สีมฺเมว อปฺปนํ ปาปฺณิสฺสามีติ
กาฬํ วัริยํ กโรติ, ตสฺส จิตฺตํ อจฺจารทฺธ-
วัริยตฺตา อุทฺทจฺเจ ปตฺติ, โส น สกฺโกติ
อปฺปนํ ปาปฺณิตฺตํ. เอโก อจฺจารทฺธวัริยตฺตฺว
โทสํ ทิสฺวา กิณฑานี^๑ เม อปฺปนายาติ
วัริยํ ทาเปติ, ตสฺส จิตฺตํ อตฺถินวัริยตฺตา
โกสชฺเช ปตฺติ, โสปี น สกฺโกติ อปฺปนํ
ปาปฺณิตฺตํ. โย ปน อีสกฺมฺปิ สีนํ จิตฺตํ^๒
สีนภาวโต อุทฺธมฺ ฺ อุทฺทจฺจโต โมเจตฺวา
สเมน ปโยเคน นิมิตฺตาทิมุขํ ปวตฺเตติ,
โส อปฺปนํ ปาปฺณาติ, ตาทิเสน ภวิตฺพุ.
อิมมตฺถํ สนฺธาเยตํ วุตฺตํ :

อุปไมยก็ฉนนั้นเหมือนกันเทียว ภิกษุ
รูปหนึ่ง เมื่อนิมิตเกิดขึ้นแล้วคิดว่า เราจัก
บรรลุปภานาให้ได้โดยเร็วที่เดียว ดังนี้ แล้ว
ก็กระทำความเพียรอย่างหนัก, จิตของภิกษุ
รูปนั้น ก็ตกไปในอุทฺธจจะ เพราะความเพียร
ที่ปรารภจนเกินไป, ภิกษุรูปนั้น ย่อมไม่อาจ
บรรลุปภานาได้. รูปหนึ่ง เห็นโทษในความ-
เพียรที่ปรารภจนเกินไปแล้ว ก็คิดว่า
ประโยชน์อะไรแก่เรา ด้วยอุปภานาในเวลานี้
เล่า ดังนี้ แล้วก็ลดความเพียรเสีย, จิตของ
ภิกษุรูปนั้น ก็ตกไปในโกสชชะ เพราะ
ความเพียรที่ย่อหย่อนเกินไป, ภิกษุแม้รูปนั้น
ย่อมไม่อาจบรรลุปภานาได้. ส่วนภิกษุรูปใด

^๑ ฉ. กิ ทานี.

^๒ ฉ. อยํ ปาโร น ทิสฺสติ.

คุณเบญจางค์ แก้วเปรมกุศล อุทิศส่วนกุศลให้
เจ้ากรรมนายเวร ญาติพี่น้อง ผู้ล่วงลับไปแล้ว.

เปลื้องจิตที่ห่อถอยแม้หนักหน่อยออกจากความ-
ห่อถอย เปลื้องจิตที่ฟุ้งซ่าน ออกจากความ
ฟุ้งซ่าน แล้วทำจิตอันมุ่งหน้าตรงต่อนิมิตให้
เป็นไปโดยความพยายามที่พอดี, ฝึกหัด
รูปร่างย่อมนรลอุปนาได้, อันพระโยคีควร
เป็นเช่นนั้น. เพราะหมายเอาความที่ว่า
ท่านโบราณจารย์จึงได้กล่าวกันว่า :

เรณุมุทิต อุบลพลทเล
 สุตเต นาวาย นาพียา
 ยถา มธกราทินิ
 ปวตติ สมฺปวณฺณิตา^๑
 ลินฺนุทฺตภาเวหิ^๒
 โมจยิตฺวาน สพฺพโส
 เอว นิมิตฺตาทิมุขิ
 มานสมฺปฏฺิปาทเยติ^๓

พระโยคีพึงเปลื้องจิตจากความห่อถอย
และความฟุ้งซ่าน โดยประการทั้งปวง
แล้วทำจิตอันมุ่งหน้าตรงต่อนิมิต ให้
ดำเนินไป. เหมือนอย่างความเป็นไป
ของสัตว์ทั้งหลายมีผึ้งเป็นต้น ในเกสร
ดอกไม้ ในใบอุบล ในใยแมงมุม ใน
เรือ ในกระทะโหลกน้ำมัน ที่ท่าน
พรรณนาไว้ ฉะนั้น เกิด ดังนี้.

^๑ ฉ. สมฺปวณฺณิตา.

^๒ ฉ. ลินฺนุทฺตภาเวหิ.

^๓ ฉ. มานสมฺปฏฺิปาทเย.

คุณพ่อหสีหวัน-คุณแม่แช่เย็น และครอบครัว ธรรมบูรณะวงษ์

น.ส.นิสากร มณีฉาย และครอบครัว

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปฐมชฌานกถา

กถาว่าด้วยปฐมชฌาน

๖๙. อิติ เอวํ นิมิตฺตาทิมุขํ
 มาณสมฺภูปิปาทยโต ปนสฺส อิทานิ อปฺปนา
 อธิมุขิสฺสตีติ ภวํกํ อฺปฺจฺฉินฺทิตฺวา ปฐวี ปฐวีติ
 อนุโยควเสณ อฺปฺภูจฺฉิตํ ตทฺเหว ปฐวีกสิณํ
 อารมฺมณํ กตฺวา มโนทวาราวชฺชนํ
 อฺปฺปชฺชติ. ตโต ตสฺมีเยวารมฺมณฺเ จตฺตาริ
 ปญฺจ วา ชวนานิ ชวนฺติ. เตสฺส อวสาเน
 เอกํ รูปาวจรํ, เสสานิ กามาวจรานิ,
 ปกฺติจิตฺเตหิ พลวตฺรวิตกฺกวิจาร์ปิติสฺสข-
 จิตฺเตกฺกคฺคตานิ ยานิ อปฺปนาย ปริกมฺมตฺตา
ปริกมฺมานีติปิ, ยถา คามาทีนํ
 อาสนฺนบฺบเทโส คามฺฺปจาโร นครฺปฺจาโรติ
 วุจฺจติ, เอวํ อปฺปนาย อาสนฺนตฺตา
 สมีปฺจาริตฺตา วา อฺปฺจาร์านีติปิ, อิตฺโต
 ปุพฺเพ ปริกมฺมานํ อฺปฺริ อปฺปนาย จ
 อนุโลมโต อนุโลมานีติปิ วุจฺจนฺติ. ฌญฺเจตฺถ
 สพฺพนฺติมํ, ตํ ปฺริตฺตโคตฺตาทิภาวนโต
 มหคฺคตโคตฺตภาวนโต จ โคตฺตรภูติปิ วุจฺจติ.

๖๙. ก็เมื่อพระโยคีนั้น ยังจิตอัน
 มุ่งหน้าตรงต่อนิมิตให้ดำเนินไป ตาม
 ประการที่กล่าวแล้วอย่างนี้ มโนทวาร-
 วัชชณะย่อมเกิดขึ้น ตักมวังค์ในขณะที่จะพึง
 กล่าวว่ อปฺปนาจักสำเร็จในบัดนี้ กระทำ
 ปฐวีกสิณนั้นนั่นแหละที่ตั้งขึ้น ด้วยอำนาจการ
 ประกอบเนื่อง ๆ ว่า ปฐวี ปฐวี ให้เป็น
 อารมณฺ. ต่อจากนั้น ชวณะ ๔ หรือ ๕ ดวง
 ย่อมแล่นไปในอารมณฺนั้นนั่นแหละ. ในบรรดา
 ชวณะเหล่านั้น ชวณะสุดท้ายดวงเดียวเป็น
 รูปาวจร, ชวณะที่เหลือเป็นกามาวจร ซึ่ง
 เป็นชวณะที่มีวิตก วิจาร์ ปิติ สุข และ
 จิตเตกคคตา มีกำลังยิ่งกว่าจิตปกฺติทั้งหลาย
 ที่ท่านเรียกว่า ปริกกรรม บ้าง เพราะความที่
 ตกแต่งอปฺปนา, เรียกว่า อฺปฺจาระ บ้าง
 เพราะความที่อยู่ใกล้ หรือเพราะความ
 ที่เที่ยวไปใกล้อปฺปนา เหมือนอย่าง สถานที่
 ใกล้บ้านเป็นต้น เขาก็เรียกกันว่า คามฺฺปจาระ

คุณพ่อท้าวหวั่น-คุณแม่แช่เย็น และครอบครัว ธรรมบูรณะวงษ์

น.ส.นิสากร มณีฉาย และครอบครัว

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อกุททิตกุกทณณ ปเนตถ ปรมํ ปริกมฺม, (อุปะจารบ้าน) นครูปจาระ (อุปะจาระเมือง)
 ทุคฺคิยํ อุปะจาร์, ตคฺคิยํ อนุโลมํ, จตุตฺถํ กังนี้ ฉะนั้น, เรียกว่า อนุโลม บ้าง เพราะ
 โคตรภู? ปรมํ วา อุปะจาร์, ทุคฺคิยํ อนุโลมํ, อนุโลมต่อบริกรรมทั้งหลาย ในคอนก่อนแต่
 ตคฺคิยํ โคตรภู? จตุตฺถํ ปณฺจมํ วา และต่ออัปปนาในเบื้องบน. อนึ่ง ใน
 อปัปนาจิตฺตํ. จตุตฺถเมว ทิ ปณฺจมํ วา กามาวจรชณะเหล่านี้ ชณะดวงใด เป็น
 อปัเปติ, ตณฺจ โข ชิปุปาภิญญาทนุธาภิญญา- ดวงสุดท้ายของทั้งหมด ชณะดวงนั้น ท่าน
 วเสน. ตโต ปรี ชวนํ ปตติ. ภวงฺคสฺส เรียกว่า โคตรภู บ้าง เพราะครอบงำ
 วาโร โหติ. ปริตโคตร (กามาวจรโคตร) และเพราะ
 ท้ามหัดโคตรให้เกิดขึ้น. ส่วนว่า โดยการ
 ถือเอาชื่อที่ยังมิได้ถือเอา (ถือเอาชื่อไม่
 ซ้ำกัน) ในชณะเหล่านี้ ชณะดวงแรก
 ชื่อว่า บริกรรม, ดวงที่ ๒ ชื่อว่า อุปะจาระ,
 ดวงที่ ๓ ชื่อว่าอนุโลม, ดวงที่ ๔ ชื่อว่า
 โคตรภู. อีกอย่างหนึ่ง ดวงที่ ๑ ชื่อว่า
 อุปะจาระ, ดวงที่ ๒ ชื่อว่าอนุโลม, ดวงที่ ๓
 ชื่อว่าโคตรภู, ดวงที่ ๔ หรือดวงที่ ๕ เป็น
 อัปปนาจิต. จริงอยู่ ดวงที่ ๔ หรือดวงที่ ๕
 เท่านั้น ย่อมเป็นอัปปนา, ก็แลอัปปนาจิตนั้น

* ก. โคตรภู, เอวมุปริปี.

ย่อมเป็นไปได้ ด้วยสามารถแห่งชิปปาภิญญา หรือทันธาภิญญา. ถัดจากนั้นไป ชวนะย่อม ตกไป. ย่อมเป็นวาระแห่งภวังค์.

อาภิมุขิกโกทตตเถโร ปน "ปุริมา ปุริมา กุสลา ธมฺมา ปจฺจิมานํ ปจฺจิมานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อาเสวนปจฺจเยน ปจฺจโย"^๑ ติ อิมํ สุตฺตํ วตฺวา อาเสวนปจฺจเยน ปจฺจิมโ ปจฺจิมโ ธมฺโม พลวา โหติ, ตสฺมา ฉฺชฺชเป สุตฺตเมเป อปฺปนา โหตีติ อาห, ตํ อฏฺฐกถาสฺ "อตุตฺตโน มติมตฺตํ เถรสฺเสตฺน"^๒ ติ วตฺวา ปฏิกฺขิตฺตํ. จตฺตตฺต- ปณฺจเมสฺสเยว ปน อปฺปนา โหติ. ปฺรโต ชวนํ ปติตํ นาม โหติ, ภวฺงฺกสฺส อาสนฺนตฺตาทิ วุตฺตํ. ตํ เอว^๓ วิจาเรตฺวา วุตฺตตฺตตา น สกฺกา ปฏิกฺขิตฺตํ. ยถา หิ ปุริโส ฉินฺนปฺปาตานิโมโข^๓ ธาณฺโต จาตุกาโมปิ ปฺริณฺเต ปาหํ กตฺวา จาตุ

ส่วน พระโคทัตตเถระผู้ชำนาญพระ- อภิธรรม อ้างสูตรนี้ว่า "กุศลธรรมทั้งหลาย ที่เกิดก่อน ๆ เป็นปัจจัยโดยอาเสวนปัจจัย แก่กุศลธรรมทั้งหลายที่เกิดหลัง ๆ" ดังนี้ แล้วกล่าวว่า ธรรมที่เกิดหลัง ๆ เป็น ธรรมชาติมีกำลัง เพราะอาเสวนปัจจัย, เพราะฉะนั้น อปัณาย่อมมีได้ แม้ในชวนะ ดวงที่ ๖ แม้ในชวนะดวงที่ ๗ ดังนี้, คำพูด ของพระโคทัตตเถระนั้น ท่านกล่าวปฏิเสธไว้ในอรรถกถาทั้งหลายแล้วว่า "นี้เป็นเพียง อัตโนมิตติ (ความเห็นส่วนตัว) ของพระเถระ" ดังนี้. มีคำกล่าวไว้(ในอรรถกถา) ว่า ก็อปัณาย่อมมีได้ในชวนะดวงที่ ๔ หรือดวง ที่ ๕ เท่านั้น. ถัดไป ชวนะชื่อว่า เป็นอัน

^๑ อภि. ป. ๔๐/๑๑.

^๒ ฉ. ตเมว.

^๓ ส. ฉินฺนตฺตานิโมโข.

คุณวาทณี พานิชผล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

น สกุกโถติ ปปาเตเอว ปตติ, เอว ญฺเฐ
วา สตฺตเม วา อปุเปตุ น สกุกโถติ,
ภวฺกฺสฺส อาสนฺนตฺตา. ตสฺมา จตฺตฺต-
ปณฺจเมสฺสเยว อปฺปนา โหติติ เวทิตฺตฺวา.

ตกไป, เพราะใกล้ต่อภวังค์ คั้งนี้. เพราะ
ท่านกล่าววิจารณ์ไว้อย่างนี้ จึงไม่อาจปฏิเสธ
คำที่ว่านั้นได้. เหมือนอย่างบุรุษ ผู้วิ่งมุ่งหน้า
ไปสู่เหวชัน แม้ว่าใครจะหยุด ก็ไม่อาจทำ
เท่าให้หยุดที่ชอบเหวได้ ย่อมตกไปในเหว
นั้นเทียว ฉันทิ, ชวนะจิตย่อมไม่อาจที่จะ
เป็นอัปนาในดวงที่ ๖ หรือดวงที่ ๗,
เพราะใกล้ต่อภวังค์ ฉันทิ. เพราะฉะนั้น
บัณฑิตพึงทราบว่ อัปนาย่อมมีได้ในชวนะ
ดวงที่ ๔ หรือดวงที่ ๕ เท่านั้น คั้งนี้.

สา จ ปน เอกจิตฺตฺกฺขณิกาเยว.
สตฺตสฺส หิ จาเนสฺส อหฺมฺมปริจฺเจโท นาม
นตฺติ ปจฺมปุณายํ, โลภียาภินฺนํ, จตฺตฺส
มกฺกเคสฺส, มกฺกานนฺตเร ผล, รูปารูปภเวสฺส
ภวฺกฺชฺมาเน, นโรธสฺส ปจฺจเย เนวสฺสณฺญา-
นาสฺสณฺญาตเน, นโรธา ฐฺกฺขณฺตสฺส
ผลสฺมาปตฺติขณฺติ. เอตฺถ มกฺกานนฺตรํ ผล
ติณฺณํ อฺปริ น โหติ. นโรธสฺส ปจฺจยํ^๑

ก็แต่ว่า อัปนานั้น มีในขณะจิตเดียว
เท่านั้น. จริงอยู่ ชื่อว่า การกำหนดเวลา
หามีในฐานะ ๑ ไม่ คือ ในอัปนาวิธี่แรก
๑, ในโลกียอภิญญาทั้งหลาย ๑, ในมรรคสี่
๑, ในผลอันมีในลำดับแห่งมรรค ๑, ใน
ภวังคฌาน ในรูปภพและอรูปภพ ๑, ใน
เนวสฺสณฺยานาสฺสณฺญาตนะ อันเป็นปัจจัยแห่ง
นโรธ ๑, ในผลสมาบัติของท่านผู้ออกจาก

^๑ ฉ. ปจฺจโย.

เนวสณฺณานาสณฺณายตฺถิ ทฺวินฺนํ อฺปฺริ น นฺนิโรธ ๑. ในฐานะเหล่านี้ ผลอันมีใน
 โทติ. รูปารุเปสฺส ภวฺงคฺสฺส ปริมาณํ นตฺถิ, ลำดับแห่งมรรค ย่อมมีได้ไม่เกิน ๓ ขณะ.
 เสสฺสกุจฺจาเนสฺส เอกเมว จิตฺตฺนฺตฺติ. อิติ เนวสณฺณานาสณฺณายตฺถิ. อันเป็นปัจจัยแก่
 เอกจิตฺตฺกฺกฺขณิกาเยว อปฺปนา. ตโต นฺนิโรธ ย่อมมีได้ไม่เกิน ๒ ขณะ. สำหรับ
 ภวฺงคฺปาโต. อถ ภวฺงคํ วิจฺฉินฺนํทิตฺวา^๑ ภาวฺงคํในรูปภพและอรูปภพไม่มีปริมาณ, ใน
 ฌานปจฺจเวกฺขณตฺถาย อาวชฺชนํ, ตโต ฐานะที่เหลื่อมมีจิตขณะเดียวเท่านั้น ดังนี้.
 ฌานปจฺจเวกฺขณตฺติ^๒ โดยเหตุนี้ อับปนาจึงเป็นอันมีในขณะจิตเดียว
 เท่านั้น. จากนั้นไป เป็นการตกภวฺงคํ.
 ลำดับนั้น อาวชฺชนะย่อมตกภวฺงคํเกิดขึ้น เพื่อ
 ประโยชน์แก่การพิจารณาฌาน, จากนั้นไป
 ก็เป็นการพิจารณาฌาน ฉะนั้นแล.

เอตฺตาวตฺตา ปเนส^๓ วิวิจฺเจว กาเมหิ ก็ โดยลำดับแห่งภavana เพียงเท่านั้น
 วิวิจฺจ อกฺุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจาร์ พระโยคินี้ ชื่อว่า สัจจจากกามทั้งหลายแล้ว
 วิเวกขมฺปิติสฺสํ ปจฺมํ ฌานํ อฺปฺสฺมฺปชฺช แนนํเทียว สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว
 วิหฺรตฺติ^๔ เอวมเนน ฌณฺจกฺวิปฺปหิณฺนํ แนนํเทียว ถึงซึ่งปฐมฌานอันมีวิตก มิวิจาร

^๑ ฉ. โวจฉินฺนํทิตฺวา.

^๒ ส. ฌานปจฺจเวกฺขณตฺติ.

^๓ ฉ. เอตฺตาวตฺตา จ ปเนส.

^๔ อภ. ส. ๓๔/๔๔, ที. ส. ๔/๔๘.

ปณฺจกสมฺมุนาคํ ติวฺธิกฺลฺยณํ ทสฺสกฺขณ-
สมฺปนฺนํ ปจฺมชฺฌานํ อธิคํ โหติ ปจฺจวีกฺสิณฺ.

มีปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่. ปฐมนาน
อันละองค์ ๕ ถึงพร้อมด้วยองค์ ๕ มีความงาม
๓ ประการ สมบูรณ์ด้วยลักษณะ ๑๐ ที่
พระโยคินบรรลุแล้ว ตามประการดังกล่าว
มานี้ ชื่อว่า เป็นปฐมวีกสิณ.

๑๐. ตตฺถ วิวิจฺเจว กาเมหิติ กาเมหิ
วิวิจฺจิตฺวา วิตฺวา หุตฺวา อปฺกุกฺมิตฺวา. โย
ปนายเมตฺถ เอวกาโร, โส นิยมฺมฺุโจติ
เวทิตฺพฺโพ. ยสฺมา จ นิยมฺมฺุโจ, ตสฺมา
ตสฺมี ปจฺมชฺฌานํ อฺปสมฺปชฺช วิหฺรณสมเย
อวิชฺชมานานมฺปิ กามานํ ตสฺส ปจฺมชฺฌานสฺส
ปฏฺิปกฺขภาวํ กามปริจฺจาเคนเว จสฺส
อธิคํ ทิเปติ.

๑๐. ในฉานปฐมนั้น ชื่อว่า วิวิจเจว
กาเมหิ (สังเกตจากกามทั้งหลายแล้วแน่ทีเดียว)
ได้แก่ สังค คือเป็นอันเว้นไป หลีกไปจาก
กามทั้งหลาย. ก็ เอว อักษรนี้ใด ในบทนี้,
เอว อักษร นั้น ฟังทราบว่ามีอรรถว่า
กำหนดแน่นอน. และเพราะเหตุที่มีอรรถว่า
กำหนดแน่นอน ฉะนั้น จึงแสดงถึง
ภาวะที่ปฐมนานนั้นเป็นปฏิปักษ์ต่อกามทั้งหลาย
แม้ว่าไม่มีอยู่ ในสมัยที่เข้าปฐมนานอยู่นั้น
และแสดงการบรรลุปฐมนานนั้นได้ โดยการ
สลละกามเสียนั้นทีเดียว.

กถํ ? "วิวิจฺเจว กาเมหิ"ติ เอว
ทิ นิยมเม กรียมาเน อิทํ ปณฺณายติ, นฺนินมฺสฺส

คืออย่างไร ? คือ เมื่อทำการกำหนด
แน่นอนไว้ อย่างนี้ว่า "วิวิจเจว กาเมหิ

คุณวารุณี พานิชผล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ฌานสฺส^๑ กามา ปฏิปทฺชฎา เยสุ สติ อิทํ
 นปฺวตฺตติ, อนุทกาเร สติ ปทีโปภาโส
 วีย. เตสํ ปริจฺจาเคนว จสฺส อธิคโม
 โหติ, โอริมตีรปริจฺจาเคน ปาริมตีรสฺเสว.
 ตสฺมา นิยมํ กโรตฺติ.

(สังคจากกามทั้งหลายแล้วแน่ทีเดียว)" ดังนั้นก็
 ย่อมปรากฏคำอธิบายนี้ ว่า กามทั้งหลายเป็น
 ปฏิปักษ์ต่อฌานนี้เป็นแน่แท้ ซึ่งเมื่อมันมีอยู่
 ฌานนี้ย่อมเป็นไปได้, เหมือนเมื่อมีความมืด
 แสงสว่างแห่งประทีป ก็ย่อมเป็นไปได้
 ฉะนั้น. และการบรรลุฌานนั้นย่อมมีได้โดย
 การสลักกามเหล่านั้นเสียเท่านั้น, เหมือน
 การบรรลุฝั่งนอก ย่อมมีได้โดยการสลักฝั่งใน
 เท่านั้น ฉะนั้น. เพราะฉะนั้น ท่านจึงทำการ
 กำหนดแน่นอนเอาไว้ ดังนี้.

ตตฺถ สียา, กสฺมา ปเนส ปุพฺพเทเยว
 วุตฺโต, น อุตฺตรปเท, ก็ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ
 อวิวิจฺจาปิ ฌานํ อุปสมฺมุชฺช วิหเรยฺยาติ ?
 น โข ปเนตํ เอวํ ญฺฐพฺพํ. ตํนิสฺสรณโต
 หิ ปุพฺพเท เอส วุตฺโต. กามธาตุ-
 สมตฺติกฺกมนโต หิ กามราคปฏิปทฺชโต จ อิทํ
 ฌานํ กามานเมว นิสฺสรณํ. ยถาห,
 "กามานเมตํ นิสฺสรณํ ยทิตํ เนกฺขมฺมมฺ"^๒

ในฌานปาฐะนั้น หากจะฟังมีปัญหาว่า
 ก็เพราะเหตุไร พระผู้มีพระภาค จึงตรัส
 เหว อักษรนี้ ไว้ในบทหน้าเท่านั้น มิได้
 ตรัสไว้ในบทหลัง, บุคคล แม้มีได้สังคจาก
 อกุศลธรรมทั้งหลายก็ยังฟังถึงฌานอยู่ได้หรือ?
 ขอเฉลยว่า ก็แล คำจำกัดความว่า เหว นี้
 ไม่ควรเห็นอย่างนี้. เพราะตรัส เหว อักษร
 นี้ไว้ในบทต้น ก็เพราะฌานเป็นเครื่องสลัก

^๑ ฉ. นุน ฌานสฺส, ม. นน.

^๒ ที. ปา. ๑๑/๒๔๗, ขุ. ป. ๓๑/๖๓๘.

อุตุตฺรปเทปิ ปน ยถา "อิธว ภิกฺขเว ออกซึ่งกามนั้น. จริงอยู่ ฌานนี้ เป็นเครื่อง
 ปจฺโม สมโณ, อิตฺ ทฺติโย สมโณ"^๑ เอตฺต สลัดออกไปซึ่งกามทั้งหลายแน่แท้ยว เพราะ
 เอวกาโร อาเนตฺวา วุจฺจติ, เอว ก้าวล่วงกามธาตุได้ และเพราะเป็นปฏิปักษ์
 วตฺตพฺโพ. น หิ สกฺกา อิตฺ อณฺเณหิ ต่อกามราคะ. เหมือนอย่างที่ท่านพระ—
 นีวรณสงฺฆาเตหิ อุกฺสเลหิ ธมฺเมหิ อวิวิจฺจ สารีบุตรเถระกล่าวไว้ว่า "ธรรมชาติที่เป็น
 ฌานํ อุปสมฺมุชฺช วิหริตุํ. ตสฺมา "วิวิจฺเจว เครื่องสลัดออกซึ่งกามทั้งหลาย นี้คือ
 กาเมหิ วิวิจฺเจว อุกฺสเลหิ ธมฺเมหิ"^๒ เอตฺต เนกขัมมะ"^๓ ดังนี้ แต่ก็ควรกล่าวไว้ใน
 ปททฺวเยปิ เอส ทฺฐพฺโพ. ปททฺวเยปิ จ บทหลังด้วย เหมือนอย่าง เหว อักษร ที่ต้อง
 กิณฺจาปิ วิวิจฺจาติ อิมินา สาธารณวจเนน นำมากล่าวไว้ในบทนี้ว่า "คุณภิกษุทั้งหลาย
 ตทฺทฺวิเวกาทโย, จิตฺตฺวิเวกาทโย"^๒ จ สมณะที่ ๑ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น, สมณะ
 สพฺเพปิ วิเวกา สงฺกฺหํ กจฺจนฺตฺติ, ตถาปิ ที่ ๒ ก็มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น" ดังนี้
 กายวิเวโก จิตฺตฺวิเวโก วิกฺขมฺภนวิเวโกติ ฉะนั้น. จริงอยู่ บุคคลไม่สงัดจากกามนั้น
 ตโย เหว อิตฺ ทฺฐพฺพา. ไม่สงัดจากอกุศลธรรมแม้อย่างอื่น กล่าวคือ
 นิ वर्ณแล้ว ก็หาอาจถึงซึ่งปฐมฌานอยู่ไม่.
 เพราะฉะนั้น ก็พึงเห็นข้อกำหนดแน่นอนนี้ แม้
 ในบททั้ง ๒ อย่างนี้ ว่า "สงัดจากกาม
 ทั้งหลายแล้วแน่แท้ยว สงัดจากอกุศลธรรม
 ทั้งหลายแล้วแน่แท้ยว" ดังนี้เถิด. อนึ่ง

^๑ อัง. จตุกก. ๒๑/๓๒๓, ม. มุ. ๑๒/๑๒๘.

^๒ ฉ. กายวิเวกาทโย.

ในบทแม่ทั้ง ๒ วิเวกทั้งหลายมีตังควิเวก
เป็นต้น, และวิเวกทั้งหลายมีจิตตวิเวก
เป็นต้นแม่ทั้งหมด ย่อมถึงการสงเคราะห์
เข้าด้วยคำพูดอันเป็นสาธารณะว่า วิวิจฺจ นี
ไต้ก็จริง, ถึงอย่างนั้น พึงเห็นว่า ใน
ฉานกถานี้ ได้แก่ วิเวก ๓ คือ กายวิเวก
จิตตวิเวก วิกขัมภนวิเวก เท่านั้น.

กาเมหิตี อิมินา ปน ปเพน เย จ
นิตฺเตเส "กตเม วตฺตูกามา, มนาปา
ปียรฺปา"^๑ติอาทินา นเยน วตฺตูกามา วุตฺตา,
เย จ ตตฺเตว วิภังเก จ "ฉนฺโท กาโม,
ราโค กาโม, ฉนฺทราโค กาโม, สงฺกปฺโป
กาโม, ราโค กาโม, สงฺกปฺปราโค กาโม,
อิมเม วุจฺจนฺติ กามา"^๒ติ เอวํ กิลเสสกามา
วุตฺตา, เต สพฺเพปิ สงฺคหิตา อิจฺเจว
ทญฺจพฺพา. เอวํ หิ สติ วิวิจฺเจว กาเมหิตี

อนึ่ง วัตถุประสงค์ที่พระสารีบุตรเถระ
กล่าวไว้ในคัมภีร์นิกาย โดยนัยว่า "วัตถุประสงค์
เป็นใจ, ได้แก่รูปที่น่าชอบใจ น่ารัก" ดังนี้
เป็นต้น อันใด ก็ดี กิลเสสกามาที่พระสารีบุตร-
เถระกล่าวไว้ในคัมภีร์นิกาย นั้นนั่นแหละ
และที่พระผู้มีพระภาค ตรัสไว้ในคัมภีร์วิมังก์
อย่างนี้ว่า "ฉันทะก็เรียกว่า กาม, ราคะ
ก็เรียกว่า กาม, ฉันทราคะ ก็เรียกว่า
กาม, สังกัปปะ ก็เรียกว่า กาม, ราคะ

^๑ ฉ. มนาปิยา รฺปา.

^๒ ขุ. มหา. ๒๔/๑.

^๓ อภ. วิ. ๓๕/๓๔๖, ขุ. มหา. ๒๔/๒.

คุณวาทณี พานิชผล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วตฺตกาเมหิปี วิวิจฺเจวาทิ อตฺตโถ ยฺยชฺชติ, เทน กายวิเวโก วุตฺโต โหติ. วิวิจฺจ อกฺุสเลหิ ฐมฺเมหิตี กิเลสกาเมหิ สพฺพากุสเลหิ วา วิวิจฺจาทิ อตฺตโถ ยฺยชฺชติ, เทน จิตฺตวิเวโก วุตฺโต โหติ. ปุริเมเน เจตฺตวตฺตกาเมหิ วิเวกวจนฺโต เอว กามสุขปริจฺจาค, ทฺติเยเน กิเลสกาเมหิ วิเวกวจนฺโต เนกขมฺมสุขปริคฺคโห วิภาวิทฺโต โหติ. เอวํ วตฺตกาเมหิเลสกาเมหิวิเวกวจนฺโตเยว จ เอเตสํ ปจฺจเมเน สงฺกิลเลสวตฺตูปฺพานํ, ทฺติเยเน สงฺกิลเลสูปฺพานํ. ปจฺจเมเน โลณาวสฺส เหตุปริจฺจาค, ทฺติเยเน พาลาวสฺส เหตุปริจฺจาค. ปจฺจเมเน จ ปโยคสุทฺธิ, ทฺติเยเน อาสยโปสนํ วิภาวิทํ โหตีติ วิณฺญาตพฺพํ. เอส ตาว นโย กามเมหิตี เอตฺถ วุตฺตกาเมสุ วตฺตกาเมปฺกุเช.

ก็เรียกว่า กาม, สังกัปปราคะ ก็เรียกว่า กาม, ธรรมเหล่านี้เรียกว่า กาม" ดังนั้น อันใดก็ดี วัตตูกามและกิเลสกามแม้ทั้งหมด เหล่านั้น บัณฑิตพึงเห็นว่า เป็นอันสงเคราะห์ แล้ว ด้วยบทว่า กามเมหิ นี้. ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ บทว่า สังกจากกามทั้งหลายแล้ว แน่ทีเดียว จะมีความหมายว่า สังกแม้จาก วัตตูกามทั้งหลายแล้วแน่ทีเดียว ดังนั้นก็ควร, ด้วยบทว่า สังกจากกามทั้งหลายแล้วแน่เพียง นั้น เป็นอันตรัสถึงกายวิเวก. บทว่า สังกจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้วแน่เพียง จะมีความหมายว่า สังกจากกิเลสกามทั้งหลาย หรือจากอกุศลทั้งปวงแล้วแน่เพียง ดังนั้น ก็ควร, ด้วยบทว่า สังกจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้วแน่เพียงนั้น เป็นอันตรัสถึง จิตตวิเวก. อนึ่ง ใน ๒ บทนี้ ด้วยบทแรก เป็นอันตรงเปิดเผยการสละกามสุข เพราะ เป็นคำตรัสถึงความสังคจากวัตตูกามทั้งหลาย นั้นทีเดียว, ด้วยบทที่ ๒ เป็นอันตรงเปิดเผย การกำหนดถือเนกขัมมสุข เพราะเป็นคำ

คุณวารุณี พานิชผล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตรัสถึง ความสังคจากกิเลสทั้งหลาย. และเพราะเป็นคำตรัสถึงความสังคจากวัตถุ- กามและกิเลสอย่างนั้นเอง จึงฟัง ทราบว่า บรรดาบทเหล่านี้ ด้วยบทแรก เป็นอันตรงเปิดเผยการละวัตถุ (ที่ตั้งอาศัย) แห่งสังกิเลส; ด้วยบทที่ ๒ เป็นอันตรงเปิดเผยการละสังกิเลส. ด้วยบทแรก เป็น อันตรงเปิดเผยการสละเหตุ แห่งความ ละโมภ, ด้วยบทที่ ๒ เป็นอันตรงเปิดเผย การสละเหตุแห่งความเป็นพาล. อนึ่ง ด้วย บทแรก เป็นอันตรงเปิดเผยความหมดจดแห่ง ประโยค (การงาน), ด้วยบทที่ ๒ เป็นอัน ตรงเปิดเผยการทะนุบำรุงอหยาศัย ดังนี้. นี้เป็นนัยในฝ่ายวัตถุ กาม ในบรรดา กามทั้งหลายที่ได้ตรัสไว้ ในบทว่า กามเมธี นี้ ก่อน.

กิเลสกามปกฺเข ปน ฉนฺโทติ จ ส่วนในฝ่ายกิเลส กามฉันทะอันมี
 ราโคติ จ เอวมาทีหิ อเนกเกโท ประเภทเป็นอเนก โดยชื่ออย่างนี้ว่า ฉันทะ
 กามจฺฉนฺโทเยว กามโติ อธิปฺเปโต. โส และว่า รากะ เป็นต้นนั้นเอง ประสงค์ว่า

คุณวารุณี พานิชผล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

จ อกุศลปริยาปนุโนปิ สมาโน "ตตฺถ กตฺตเม เป็นกาม. ก็กามฉันทะนั้น แม้ว่าเป็นธรรมที่
 กามา ฉนฺโท กาโมติ^๑อาทีนา นเยน นับเนื่องในอกุศล ก็ตรัสแยกเป็นอีกอย่าง
 วิงฺเก ฌานปฏิปกฺขโต วิสุ วุตฺโต. ต่างหาก เพราะเป็นปฏิปักษ์ต่อฌาน ไว้ใน
 กิเลสกามตฺตา วา ปุริมปเท วุตฺโต, ก็มีวิมังก์ โดยนัยว่า "ในธรรมเหล่านั้น
 อกุศลปริยาปนฺนตฺตา หุตฺติยปเท. อเนก- ชื่อว่า กามเป็นใจ ฉันทะก็เรียกว่า กาม"
 เภทโต จสฺส กามโตติ อวตฺวา กาเมหิตี ดั่งนี้เป็นต้น. อีกอย่างหนึ่ง ในบทต้น เป็นอัน
 วุตฺติ. ตรัสถึงกามฉันทะ โดยความเป็นกิเลสกาม,
 ในบทที่ ๒ เป็นอันตรัสถึงกามฉันทะ โดย
 ความเป็นธรรมที่นับเนื่องในอกุศล. แต่
 เพราะกามฉันทะนั้น มีประเภทเป็นอเนก
 จึงไม่ตรัส (เป็นเอกวจนะ) ว่า จากกาม
 กลับตรัส (เป็นพหุวจนะ) ว่า จากกาม
 ทั้งหลาย ดังนี้.

อญฺเฒสฺมปิ จ ฌมฺมานิ อกุสฺสลาเว อนึ่ง เมื่อธรรมทั้งหลาย แม้อย่างอื่น
 วิชฺชมาเน "ตตฺถ กตฺตเม อกุสฺสลา ฌมฺมา, จะมีความเป็นอกุศลได้ ก็ตรัสถึงนิเวศน์ทั้ง-
 กามจฺฉนฺโท^๒อาทีนา นเยน วิงฺเก หลายเท่านั้น เพราะทรงแสดงภาวะที่
 อฺปริ ฌานจฺกานํ ปจฺจันตฺปฏิปกฺขภาวทสฺสนโต องค์ฌานทั้งหลายที่จะกล่าวถึงข้างหน้า เป็น

^๑ อภี. วิ. ๓๕/๓๔๖.

^๒ อภี. วิ. ๓๕/๓๔๖.

นวิรรณานเว วุตฺตานิ. นวิรรณานิ ทิ
 ฌานงฺคปจฺจนีกานิ, เตสึ ฌานงฺคาเนว
 ปฏิปฺกฺขานิ วิหฺตฺตฺสกาณิ วิฆาตกาณินฺติ วุตฺตํ
 โทติ. ตถา ทิ สมาธิ กามจฺจนทสฺส
ปฏิปฺกฺโข, ปีติ พฺยาบาททสฺส, วิตกโก
ถินมิทฺตทสฺส, สุขํ อุทฺตจฺจกุกฺกจฺจทสฺส, วิจារ
วิจิกิจฺจายาติ เปฏฺเฏ วุตฺตํ.

ปฏิบัติต่อธรรมอันเป็นข้าศึก ไว้ในคัมภีร์
 วัณฺฑกํ โดยนัยว่า "ในธรรมเหล่านั้น อกุศล-
 ธรรมเป็นใจ, ได้แก่ กามฉันทะ" ดังนี้
 เป็นต้น. จริงอยู่ นวิรรณทั้งหลายเป็นข้าศึก
 ขององค์ฌาน, มีอธิบายว่า องค์ฌาน
 ทั้งหลายนั้นเหี่ยว เป็นปฏิบัติ คือเป็นผู้กำจัด
 เป็นผู้พิฆาตนิวรรณ์เหล่านั้น. จริงอย่างนั้น
 ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์เปฏฺเฏกะ (เปฏฺเฏโกปเทส)
 ว่า สมาธิ เป็นปฏิบัติต่อกามฉันทะ, ปีติ เป็น
ปฏิบัติต่อพฺยาบาท, วิตก เป็นปฏิบัติต่อ
ถินมิทฺต, สุข เป็นปฏิบัติต่ออุทฺตจฺจ
และ
กุกฺกจฺจ, วิจาร์ เป็นปฏิบัติต่อวิจิกิจฺจ
 ดังนี้.

เอวเมตฺถ วิวิจฺเจว กาเมหิตี อิมินา
 กามจฺจนทสฺส วิกฺขมฺภานวิเวโก วุตฺโต โทติ.
 วิวิจฺจ อกุสฺสเลหิ ธมฺเมหิตี อิมินา ปญฺจนนฺมฺปิ
 นวิรรณานิ, อคฺคหิตคฺคหเณน ปน ปจฺเมน
 กามจฺจนทสฺส, ทฺติเยน เสสนวิรรณานิ. ตถา
 ปจฺเมน ตีสุ อกุสฺสลมฺมฺเลสฺส ปญฺจกามคฺคณเภา-

ในบรรดานิวรรณ์ และองค์ฌานเหล่านั้น
 ตามประการที่กล่าวมานี้ บัณฑิตพึงทราบว่
 ด้วยคำว่า สัจจจากามทั้งหลายแล้วแน่เหี่ยว
 นี้ เป็นอันตรายถึงความสัจจเพราะการข่ม
 กามฉันทะ. ด้วยคำว่า สัจจจากอกุศลธรรม
 ทั้งหลายแล้วแน่เหี่ยว นี้เป็นอันตรายถึง

คุณสมคิด สิทธิจันทร์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วิสัยสุส โลกสุส, ทุติเยน อาฆาตวตฺต-
 เกทาทีวิสัยานํ โทสโมหานํ. โธมาทีสุ วา
 ธมฺเมสุ ปจฺจเม กามโฆสกามโยค-
 กามาสวคามุปาทานอภิขฌากายกนฺถกามราค-
 สํโยชนานํ, ทุติเยน อวเสสโธมโยคาสว-
 อุปาทานกายกนฺถสํโยชนานํ? ปจฺจเม จ
 ตณฺหาเย ตํสํมฺปยุตฺตกาณฺณจ, ทุติเยน อวิชฺชาเย
 ตํสํมฺปยุตฺตกาณฺณจ. อปีจ ปจฺจเม
 โลกสํมฺปยุตฺตกาณํ อฏฺฐนฺนํ จิตฺตูปาทานํ,
 ทุติเยน เสสํนํ จตฺนํ อกุสลจิตฺตูปาทานํ
 วิภขมฺภานวิเวโก วุตฺโต โทตีติ เวทิตฺตํ.
 อยํ ทาว วิวิจฺเจว กามเมที วิวิจฺจ อกุสเสที
 ธมฺเมทีติ เอตฺถ อตฺตูปกาสนา.

ความสังัดเพราะการข่มนิวรณทั้ง ๕, ส่วน
 โดยการถือเอาอกุศลธรรม ที่ยังมีได้ถือเอา
 ด้วยบทแรก เป็นอันตรัสถึงความสังัด เพราะ
 การข่มกามฉันทะ, ด้วยบทที่ ๒ เป็นอันตรัส
 ถึงความสังัด เพราะการข่มนิวรณที่เหลือ.
 อย่างนั้นเหมือนกัน ในบรรดาอกุศลมูล ๓
 ด้วยบทแรกเป็นอันตรัสถึงความสังัด เพราะ
 การข่มโลภะ ซึ่งมีประเภทแห่งกามคุณ ๕
 เป็นอารมณ์, ด้วยบทที่ ๒ เป็นอันตรัสถึง
 ความสังัดเพราะการข่มโทสะและโมหะ อันมี
 ประเภทแห่งอาฆาตวัตตุดเป็นต้น เป็นอารมณ์.
 อีกอย่างหนึ่ง ในบรรดาธรรมทั้งหลายมีโอฆะ
 เป็นต้น ด้วยบทแรก เป็นอันตรัสถึงความสังัด
 เพราะการข่มกาโมฆะ กามโยคะ กามาสวะ
 กามุปาทาน อภิขฌากายกนฺถะ และกามราค-
 สํโยชนํ, ด้วยบทที่ ๒ เป็นอันตรัสถึง
 ความสังัดเพราะการข่มโอฆะ โยคะ อาสวะ
 อุปาทาน กายกนฺถะ และสํโยชนํที่เหลือ.

๑ ฉ. . . . อุปาทานกนฺถสํโยชนานํ.

วสุทธรบรรพท บ.พ.๒-๖

อนึ่ง ด้วยบทแรก เป็นอันตรัสถึงความสังัด เพราะการข่มตัดหา และธรรมที่สัมปยุตกับ ตัดหา^๕นั้น, ด้วยบทที่ ๒ เป็นอันตรัสถึงความสังัด เพราะการข่มอวิชา และธรรมที่สัมปยุตกับอวิชชา^๕นั้น. อีกนัยหนึ่ง ด้วยบทแรก เป็นอันตรัสถึงความสังัด เพราะการข่มจิตตูปบาท อันสัมปยุตกับโงะ ๘ ดวง, ด้วยบทที่ ๒ เป็นอันตรัสถึงความสังัด เพราะการข่มอกุศลจิตตูปบาท ๘ ดวงที่เหลือ ดังนี้. ^๕นี่เป็นการประกาศอรรถ ในคำว่า วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ ^๕นี้ก่อน.

๑๑. เอตฺตาวตฺตา จ ปรมสฺส ฌานสฺส ปทานงฺกํ หสฺเสตฺวา อิทานิ สมฺปโยคงฺกํ หสฺเสตฺถํ สวิตกฺกํ สวิจฺจารนฺตฺติอาทึ วุตฺตํ. ตตฺถ วิตกฺกนํ วิตกฺโก, โอนนฺตฺติ วุตฺตํ โททฺติ. สฺวายํ อารมฺมณฺเ จิตฺตสฺส อภินิโรปนลกฺขณฺเ, อาทนนฺปรียาทนฺนโรโส. ตถา ทิ เตน โยคาวจโร อารมฺมณฺ วิตกฺกาหตฺ

๑๑. ก็พระผู้มีพระภาค ครั้นทรงแสดง องค์ที่พึงละแห่งปฐมฌาน ไว้ด้วยพระคำรัส เพียงเท่านั้นแล้ว บัดนี้ ทรงประสงค์แสดง องค์ประกอบ จึงตรัสว่า สวิตกฺกํ สวิจฺจาร (อันมีวิตก มีวิจฺจาร) ดังนี้ เป็นต้น. ในบรรดา องค์ประกอบเหล่านั้น ความตรึกชื่อว่า วิตก, มีอรรถาธิบายว่าเป็นความจกลง. ^๕วิตกนฺน

^๕ ฉ. อุทฺตฺติ.

คุณรัตนา ชันอุไร

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วิตกกปริยาหตํ กโรคิตฺติ วุจฺจติ. อารมฺมณเ
จิตฺตสฺส อานนฺนปจฺจุปฺภุจฺจาโน.

มีการยกจิตไว้ในอารมณ์เป็นลักษณะ มีการจด
(อารมณ์) ได้แต่แรก และมีการจดได้
โดยรอบเป็นรส. จริงอยู่ จะกล่าวถึง
พระโยคาวจรได้ว่า กระทำอารมณ์ให้วิตก
จดได้แต่ต้น ให้วิตกจดได้โดยรอบ ทั้งนี้
ก็ด้วยวิตกนั้น. มีการนำจิตมาไว้ในอารมณ์
เป็นปัจจุปัฏฐาน.

วิจฺรณํ วิจาโร, อนุสฺสณฺจฺรณฺนฺติ วุจฺจติ
โทติ. สุวายํ อารมฺมณานุมชฺชนลกฺขณเ,
ตตฺถ สหชาตานุโยชนฺโรส, จิตฺตสฺส
อนุปฺปนฺนณฺนปจฺจุปฺภุจฺจาโน.

ความไตร่ตรอง ชื่อว่า วิจาร์,
มีอธิบายว่า เป็นความสัญจรตามไป.
วิจาร์นั้นมีการตามเคล้าอารมณ์เป็นลักษณะ,
มีการยังธรรมที่เกิดร่วมกันให้ตามประกอบใน
อารมณ์นั้นเป็นรส, มีความตามติดพันแห่งจิต
เป็นปัจจุปัฏฐาน.

สนฺเตปิ จ เนลฺลํ กตฺถจि อวิปฺปโยเค
โอฟาริกฺกุเจเน ปุพฺพงฺกมฺมุเจเน จ
สมฺมททาภิมาโต วิย เจตโส ปจฺมาภินิปาโต
วิตกฺโก. สุขุมฺมุเจเน อนุมชฺชนสฺภาเว
จ สมฺมททานุโร วิย อนุปฺปนฺนโร วิจาโร.
วิปฺพารวา เจตฺถ วิตกฺโก ปจฺมุปฺปตฺติกาเล

ก็แม้เมื่อวิตกและวิจาร์เหล่านั้น ไม่มี
ความแยกกัน ในจิตบางดวง ความตกไป
เฉพาหน้าทีแรกแห่งจิต เหมือนการตีระฆัง
โดยอรรถว่าหยาบ (กว่าวิจาร์) และโดย
อรรถว่าออกหน้า ชื่อว่า วิตก. ความตาม
ติดพัน เหมือนเสียงกรวญแห่งระฆัง โดย

คุณรัตนา ชันอุไร

สร้างคัมภีร์พระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วิสุทธิมรรค บ.พ.๒-๖

ปรีปนุทญโต จิตตัสส อากาเส อรรถว่าละเอียค และโดยมีการตามเกล้า
 อุปัติตูกามสฺส ปกฺขิโน ปกฺขวิกฺเขโป วีย เป็นสภาวะ ชื่อว่า วิจาร. อนึ่ง ในธรรม
 ปทุมามิขฺปาโต วีย จ กนฺธานุพฺพตเจตโส ทั้ง ๒ นี้ วิตกมีความแผ่ไป เป็นความไหวตัว
 ภมรสฺส. สนฺตวฺตฺติ วิจาโร นาติปรีปนุท- ในเวลาแรกอุบัติแห่งจิต เหมือนการขยับปีก
 ภาโว จิตตัสส อากาเส อุปัติตสฺส ปกฺขิโน แห่งนกตัวใคร่จะโผขึ้นไปในอากาศ และ
 ปกฺขปฺสาร์ณํ วีย ปรีพฺภมฺนํ วีย จ เหมือนการมุ่งหน้าโผลงสู่ดอกปทุม แห่ง
 ปทุมามิขฺปติตสฺส ภมรสฺส ปทุมสฺส แมลงภู่ ตัวมีจิตตกพันในกลืน. วิจารมีความ
 อุปริภาเค. ทุกฺนิปาตฺตฺยจกถายํ ปน เป็นไปสงบเป็นภาวะที่จิตไม่สั่นไหวเกินไปนัก
 "อากาเส คจฺจโต มหาสกฺกสฺส อุโกหิ เหมือนการเหยียดปีก แห่งนก ตัวโผขึ้นไป
 ปกฺเขหิ วาตี คาทาเปตฺวา^๑ ปกฺเข ในอากาศได้แล้ว และเหมือนการบินวนเวียน
 สนนีสีทาเปตฺวา คมฺนํ วีย อารมฺมเณ อยู่ในส่วน เบื้องบนดอกปทุมแห่งแมลงภู่ ตัวมุ่ง
 เจตโส อภินิโรปภาเวน ปวตฺโต วิตกฺโก. หน้าโผลงสู่ดอกปทุมได้แล้ว ฉะนั้น. ส่วนใน
 วาตคฺคหณตฺถํ ปกฺเข ผนฺทาปยมาณสฺส คมฺนํ อรรถกถาทุกฺนิบาต ท่านกล่าวว่า "วิตก
 วีย อนฺนุขฺชนสภาเวน^๒ ปวตฺโต วิจาโร"ติ เป็นไปโดยภาวะที่ยกจิตไว้ในอารมณ์ เหมือน
 วฺตฺตํ, ตํ อนฺนุปฺพนฺธเณ ปวตฺตียํ ยฺชฺชติ. อย่างการที่นกใหญ่ที่ไปในอากาศ กวักปีก
 โส ปน เตสํ^๓ วิเสโส ปจฺมทฺตียชฺฌาเนสุ ทั้ง ๒ ให้จับเอาลมได้แล้ว ก็ให้หยุดนิ่งบินไป
 ปากโฏ โทติ. ฉะนั้น. วิจารเป็นไปโดยสภาวะที่ตามเกล้า

^๑ ฉ. คเหตุวา.

^๒ ฉ. อนฺนุขฺชนสภาเวน.

^๓ ฉ. เนสํ.

คุณรัตนา ชันอุไร

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

เหมือนอย่างการที่นกกระพือปีกพลั่วอยู่ เพื่อจับลมบินไป ฉะนั้น" ดังนี้; คำนั้น ย่อมควรในความเป็นไป โดยตามติดพันกัน. ก็ความแตกต่างกันแห่งวิตกและวิจารณ์ เหล่านี้ ย่อมเป็นอันชัดเจนในปฐมฉานและทุติยฉาน.

อปัจ มลคฺคหิตํ กัมภาชนํ เอเกน
หตุเถน ทฬฺหํ คเหตุวา อิตเรน หตุเถน
จฺจนเตลวาลลหฺปเกน ปริมชฺชนตฺสฺส ทฬฺหํ
คหณหตุโถ วย วิตกโก, ปริมชฺชนหตุโถ
วย วิจาโร. ตถา กุมฺภการสฺส
หตุหฺปหาเรน จกฺกํ ภมยิตฺวา ภาชนํ
กโรนตฺสฺส อุปฺปฬนหตุโถ วย วิตกโก,
อิตฺ จิตฺ จ สณฺจรณหตุโถ วย วิจาโร.
ตถา มณฺทลํ กโรนตฺสฺส มชฺเฒ สนฺนิรฺมุทิตฺวา^๑
จิตกนฺทุโก^๒ วย อภินิโรปนฺ วิตกโก,
พหิ ปรีพฺภมณกนฺทุโก^๒ วย อนฺุมชฺชนโต^๓

อีกนัยหนึ่ง เมื่อบุคคลใช้มือข้างหนึ่งจับภาชนะสารีที่สนิทจับไว้แน่น แล้วใช้มืออีกข้างหนึ่ง ฎไปโดยรอบด้วยแปรงขนสัตว์ จุ่มน้ำมันผสมผงขัด วิตกเปรียบเหมือนมือที่จับไว้แน่น, วิจารณ์เปรียบเหมือนมือที่ฎไปโดยรอบ. อนึ่ง เมื่อช่างหม้อหมุนแป้นโดยการตีด้วยท่อนไม้ ปั้นภาชนะอยู่ วิตกเปรียบเหมือนมือที่คอยกดบีบ, วิจารณ์เปรียบเหมือนมือที่เหยียดแต่งไปข้างนั้น ข้างนี้. อนึ่ง เมื่อบุคคลทำรูปวงกลม วิตกที่ยกจิต เปรียบเหมือนปลายแหลม (แห่งวงเวียน) ที่

^๑ อ. ม. สนฺนิรฺมุทิตฺวา.
^๒ ฉ. ...กณฺฏโก.
^๓ อ. อนฺุมชฺชนโต.

วสุทธรค บ.พ.๒-๖

คุณรัตนฯ ชนอุไร
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วิจารณ์. อิติ อิมินา จ วิตกฺกณ อิมินา ปักเสียบตรงศูนย์กลางตั้งอยู่, วิจารณ์ที่ตาม
 จ วิจารณ์ สห ปวตฺตติ^๑ รุกฺโข วิย เกล้า เปรียบเหมือนปลายแหลมที่หมุน (ทำ
 ปุบุผเน จ ผเสเน จาติ อิทํ ฌานํ "สวิตกฺก รอยวงกลม) อยู่รอบนอก. เพราะเหตุนี้
 สวิจารณ์^๒ติ วุจฺจติ. วิมฺงฺเค ปน "อิมินา ฌานนี้ จึงเรียกว่า "มีวิตก มีวิจารณ์" เพราะ
 จ วิตกฺกณ อิมินา จ วิจารณ์ อุเปโต อรรถว่า เป็นไปพร้อมกับวิตกนี้และกับวิจารณ์
 โหติ สมุเปโต^๒ติอาทินา นเณ เหมือนต้นไม้เป็นไปพร้อมกับดอก และผล(จึง
 ปุคฺคลาธิฐฐานา เทสนา กตา. อตุโถ ปน เรียกว่า ไม้ดอก ไม้ผล) ฉะนั้น. ส่วนใน
 ตตุราปี เอวเมว ญฺฐพฺโพ. คัมภีร์วิภังค์ ทรงกระทำพระเทศนาเป็น

บุคฺลาธิฐฐาน โดยนัยว่า "ภิกษุเป็นผู้เข้าถึง
 แล้ว เข้าถึงพร้อมแล้ว ด้วยวิตกนี้ และด้วย
 วิจารณ์" ดังนี้ เป็นต้น. ถึงกระนั้น
 ความหมายแม้ในที่นี้ บัดนี้พึงเห็นว่าเป็น
 อย่างเดียวกันนี้แหละ.

วิเวกฺขนฺติ เอตถ วิวิตฺติ วิเวโก, ในบทว่า วิเวกฺข (เกิดจากวิเวก) นี้
 นีวรณวิโมติ อตุโถ. วิวิตฺโต^๓ วา วิเวโก, มีวินิจฉัยว่า ความสังค ชื่อว่า วิเวก,
 นีวรณวิวิตฺโต ฌานสมฺปยุตฺตธมฺมราสีติ ความว่า ความไปปราศนิเวรณ. อีกอย่างหนึ่ง

^๑ ฉ. วตฺตติ.

^๒ อภี. วิ. ๓๕/๓๔๗.

^๓ ฉ. วิวิตฺโตติ.

คุณไชยิต จิยะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อตุโธ. ตสฺมา วิเวกา ตสฺมี วา วิเวเก ธรรมที่สังกัด ชื่อว่า วิเวก, ความว่า กอง
 ชาติคุณิ วิเวกชํ. ธรรมอันสัมปยุตกับฌาน อันสังกัดจากนิวรรณ์.
 ชื่อว่า วิเวกชํ เพราะอรรถว่า เกิดจาก
 วิเวกนั้น หรือเกิดในวิเวกนั้น.

๑๒. ปีติสุขุติ เอตฺถ ปิณยตีติ^๑ ปีติ. ๑๒. ในคำว่า มีปีติและสุข นี้ มี
 สํ สมนิยายนลกฺขณา, กายจิตฺตปิณรสา, วิวินิจฉัยว่า ธรรมชาติ ชื่อว่า ปีติ เพราะ
 ผรณรสา วา, โอทคฺยุปจฺจุปฺภูฏานา. สํ อรรถว่า ทำให้มีเมิบ. ปีตินั้น มีความชื่นชม
 ปเนสา ขุทฺทกาปีติ,^๒ ขณิกาปีติ, ยินดีเป็นลักษณะ, มีการทำกายและจิตให้
 โอกฺกนฺติกาปีติ, อุกฺเพงคาปีติ, ผรณาปีติ อิมเมิบเป็นรส, หรือว่ามีความแผ่ไปเป็นรส,
 ปณจฺวิธา โทติ. ตตฺถ ขุทฺทกาปีติ^๒ สรีเร มีความฟูขึ้น (แห่งกายและจิต) เป็น
 โลมหํสนมตฺตเมว กาคฺคํ สกฺโกติ. ขณิกาปีติ ปัจจุปฺภูฏาน. ก็ปีตินั้น มี ๕ อย่าง คือ
 ขณฺเ ขณฺเ วิชฺชุปฺปาทสทิสสา โทติ. ขุทฺทกาปีติ, ขณิกาปีติ, โอกกนฺติกาปีติ,
โอกกนฺติกาปีติ สุมุทฺทธีริ วิจิ วิย กายํ อุกฺเพงคาปีติ, ผรณาปีติ. ในปีติ ๕ อย่าง
 โอกกมิตฺวา โอกกมิตฺวา ภิชฺชติ. นั้น ขุทฺทกาปีติ สามารถทำเพียงแต่
อุกฺเพงคาปีติ พลวตี โทติ กายํ อุกฺทคฺคํ ให้โลมชาติในสรีระลุกขึ้นเท่านั้น. ขณิกาปีติ
 กตฺวา อากาเส ลฺงฺฆาปนปฺปมาณปฺตฺตา. เป็นเหมือนสายฟ้าแลบที่เกิดขึ้น ในขณะขณะ.

^๑ ฉ. ปิณยตีติ.

^๒ ฉ. ขุทฺทิกาปีติ.

ตถา ติ ปุณณวลลิกวาสิ มหาตีสสตะเถโร โอกันตिकाปีติ ย่อมก้าวลงสู่กายแต่ละครั้ง
 ปุณณมีทิวเส^๑ สายั เจตियงฺกณั . คนฺตุวา แล้วยกเท้าไป ดุจคลื่นซัดฝั่งทะเล แล้วแตกไป
 จนฺทาโลกั ทิสฺวา มหาเจตियามุโข หุตฺวา ฉะนั้น. อุพเพงคาปีติ เป็นธรรมชาติมีกำลัง
 "อิมาย วต เวลาย จตฺสโส ปริสา ถึงขนาดทำกายให้ลอยขึ้น แล้วให้โลดแล่นไป
 มหาเจตियั นฺทนต์ิ"ติ ปกตिया ทัฏฐารมฺมณ- ในอากาศได้. จริงอย่างนั้น พระมหาตีสส-
 วเสน พุฏฐารมฺมณั อุพเพงคาปีติ เถระ ผู้อยู่ ณ ปุณณวลลิกวิหาร ในเวลาเย็น
 อุปฺปาเทตฺวา สุธาตเล ปญฺหวิจิตฺรเคณฺหโก วันพระจันทร์เต็มดวง ไปยังลานเจตีย์
 วย อากาเส อุปฺปติตฺวา มหาเจตियงฺกณเวยว พอเห็นแสงจันทร์เข้า ก็บ่ายหน้าไปยัง
 ปติฏฺฐาสิ. ตถา คิริกณฺทวิหารสฺส^๒ มหาเจตีย์ คิดว่า "ในเวลาขึ้นนอ บริษัท ๔
 อุปฺนิสฺสเย วตฺตกาลคาม เอกา กฺลธิตาปิ มาให้มหาเจตีย์กัน" ดังนี้ ทำอุพเพงคาปีติ
 พลวพุฏฐารมฺมณาย อุพเพงคาปีติยา อากาเส อันมีพระพุทธรูปเป็นอารมณ์ โดยเกี่ยวกับเป็น
 ลงฺฆေสิ. อารมณ์ที่ได้เห็นอยู่แล้วตามปกติ ให้เกิดขึ้น
 โลกขึ้นไปในอากาศ เหมือนลูกคลื่นสายวิจิตร
 ที่บุคคลปาลงที่พินปุนแล้ว กระดอนขึ้นไปใน
 อากาศ ฉะนั้น แล้วก็ไปยืนอยู่ ณ ลานมหา-
 เจตีย์นั้นเทียว. อย่างนั้นเหมือนกัน แม่นาง
กฺลธิตาคนหนึ่ง ในวัตตกาลคาม ซึ่งเป็น
 สถานที่อยู่ใกล้เคียงกับคิริกณฺทวิหาร ก็

^๑ ฉ. ปุณณมีทิวเส.

^๒ ส. มหาวิหารสส.

คุณสวาสน์ บุญโสรัจ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

โลกแล่นไปในอากาศได้ เพราะอุพเพงคาปิตี
อันมีพระพุทธรูปเป็นอารมณ์ที่มีกำลัง.

ตสฺสา กิร มาตาปิตโร สายํ มีเรื่องว่า มารดาบิดาของกุลธิดานั้น
ธมฺมสุสฺวนตฺถาย วิหารํ กจฺจนฺตา "อมฺม ในเวลาเย็น จะไปสู่วิหารเพื่อประโยชน์แก่
ตฺวํ คุรุภารา อกาเล วิจฺริตุํ" น สกฺโกสิ, การฟังธรรม จึงกล่าวว่า "นี่แน่แม่ ตัวเจ้า
มยฺหิ ตฺยฺหิ ปตฺตี ทตฺวา^๑ ธมฺมํ โสสฺสามา"ติ มีภาระหนัก ไม่อาจเที่ยวไปในเวลาอันไม่
อคมฺสฺ. สฺวา กนฺตฺกามาปิ เตสํ วจฺนํ สมควรได้, เราจะไปฟังธรรมอุทิศส่วนกุศล
ปฏฺิพาหิตุํ อสฺกฺโกนฺตี มเร โอหฺยิตฺวา ให้แก่เจ้า" ดังนี้ แล้วก็ไป. นางกุลธิดานั้น
ฆฺราชิเร จตฺวา จนฺทาโลเกน กิริกณฺตเก แม้ว่าอยากไป ก็ไม่อาจขัดคำสั่งของมารดา
อากาสเจตฺยฺกณฺตี^๒ โอโลเกนฺตี เจตฺยฺสฺส บิดานั้นได้ จึงคงยังอยู่ที่เรือน ยืนอยู่ที่
ที่ปฺปูชฺชํ อทฺทสฺ, จตฺสฺโส จ ปฺริสา ชานเรือน อาศฺยแสงจันทร์ มองดูลาน
มาลาคนฺธาทีหิ เจตฺยฺปฺปูชฺชํ กตฺวา ปทกฺขิณฺ อากาสเจตฺยฺยฺ บนเขาศิริกัณฑ์อยู่ ได้เห็น
กโรนฺตฺโย ภิกฺขุสํฆสฺส จ กณฺสขฺฆายสทฺทํ ประทีปบุชาพระเจดีย์, ได้เห็นบริษัท ๔
อสฺโสสิ. อถสฺสา "ธมฺมา วติเม, เย ทำการบูชาพระเจดีย์ด้วยพวงดอกไม้ และ
จ^๓ วิหารํ กนฺตฺวา เอวรูปฺเป เจตฺยฺกณฺเต ของหอมเป็นต้น แล้วกระทำประทักษิณอยู่
อนุสฺสณฺจฺริตุํ, เอวรูปฺภจฺ มธฺรํ ธมฺมกถํ โสตุํ และได้ยินเสียงสวดของคณะภิกษุสงฆ์. ลำดับ

^๑ ส. จริตุ.

^๒ ฉ. กตฺวา.

^๓ อ. อากาสเจตฺยฺ.

^๔ ฉ. จ-สทฺโท น ทิสฺสติ.

คุณสวาสน์ บุญโสรัจ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ภณตี"ติ มุตตาราสิสทิสฺส เจตีย์ ปสฺสนุตฺติยา
 เอว อุกฺกเพงกาปิตฺติ อุกฺกปาหิ. สว อากาเส
 ลงฺกิตฺตวา มาตาปิตฺตุนํ ปุริมตรฺเยว อากาสโต
 เจตียงฺกณฺเณ โอรุญฺห เจตีย์ วนฺทิตฺตวา ธมฺม
 สฺถมมานา อฏฺฐาสิ. อถ นํ มาตาปิตโร
 อากนฺตฺตวา "อมฺม ตฺวํ กตฺเรน มคฺเคน
 อากตา"ติ ปุจฺฉิสฺส. สว "อากาเสนาถมฺหิ,
 น มคฺเคนา"ติ วตฺตวา "อมฺม อากาเสน
 นาม ชีณาสวา สณฺจรฺนฺติ, ตฺวํ กถํ อากตา"ติ
 วุตฺตวา อาท "มยฺหํ จนฺทาโลเกน เจตีย์
 โอลโลเกนุตฺติยา จิตาย พุทฺธารมฺมณา พลวปิตฺติ
 อุกฺกปชฺชชฺ. อถาหํ เนว อตฺตโน จิตฺถาวํ,
 น นิสินฺนภาวํ อณฺเณสฺส, คหิตฺตนิมิตฺเตเนว
 ปน อากาเส ลงฺกิตฺตวา เจตียงฺกณฺเณ
 ปตฺติฏฺฐิตมฺหิ"ติ.

นั้น เมื่อหญิงนั้น คิดว่า "คนเหล่านี้มีบุญหนอ
 ที่ได้ไปสู่วิหารแล้วได้เที่ยวไป ตามลาน
 พระเจดีย์เห็นปานฉะนี้, และยังได้ฟังธรรม-
 กถาอันมีรสไพเราะ เห็นปานฉะนี้" ดังนี้
 กำลังมองดูพระเจดีย์อันเสมือนกองแก้วมุกดา
 อยู่นั้นเที่ยว อุกฺกเพงกาปิตฺติก็เกิดขึ้น. นาง-
 กุลธิดานั้นก็โลดเล่นไปในอากาศ ลงจาก
 อากาศที่ลานเจดีย์ก่อนกว่ามารดาบิดาที่เคี้ยว
 ไข้วพระเจดีย์แล้วยืนฟังธรรมอยู่. ลำดับนั้น
 มารดาบิดา ก็มาถึงถามหล่อนว่า "นี่แน่แม่
 เจ้ามาทางไหนกันนะ". หล่อนตอบว่า "ทาง
 อากาศ, ไม่ใช่ทางเดิน" พอถูกกล่าววว่า
 "แม่เอ๋ย ธรรมดาว่าทางอากาศ พระชีณาสพ
 ท่านสัจจกัน, ตัวเจ้าจะมาได้อย่างไร"
 จึงกล่าววว่า "เมื่อฉันอาศัยแสงจันทร์เ็นมองดู
 พระเจดีย์อยู่ ปิตฺติมีกำลัง อันมีพระพุทฺธคุณเป็น
 อารมณฺก็เกิดขึ้น. ลำดับนั้นฉันก็ไมรู้แล้วละวว่า
 ตนยืนอยู่, ไมรู้แล้วละวว่าตนนั่งอยู่, แต่ว
 ได้โลดเล่นไปในอากาศ ด้วยนิมิตที่ได้ถือเอา
 นั้นเอง แล้วก็มายืนอยู่ ณ ลานเจดีย์" ดังนี้.

คุณทวีทัศน์ โทณะวณิก

อุทิศส่วนกุศลให้ นายประเสริฐ โทณะวณิก

เอวี่ อุกุเพงกาปีติ อากาเส
 ลงมาบนปุปมาณา โทติ. ฌรณาปีติยา บน
 อุกุปนุนาย สกกลสรี่ ธิมิตฺวา ปุริทวตฺติ
 วยี มหตา อุกุโกเมน ปกฺขนตฺตปพฺพตฺตกฺจฺฉิ^๑
 วยี จ อนุปริบุคฺฉฺฉิ โทติ.

อุกุเพงกาปีติ ย่อมเป็นปีติ มีขนาด
 ทำให้โลดแล่นไปในอากาศได้อย่างนี้. ส่วน
 เมื่อฌรณาปีติเกิดขึ้นแล้ว สรี่ยะทั้งสิ้น ย่อม
 เป็นอันถูกท่านประพรมไปโดยรอบ ติดต่อกัน
 เหมือนกระเพาะปัสสาวะที่เต็ม (ด้วยน้ำ
 ปัสสาวะ) และเหมือนหุบเขาที่ห้วงน้ำใหญ่
 ไหลตามเข้าไป ฉะนั้น.

สา ปเนสา ฌญวิธา ปีติ คพฺภิ
 คณฺหนตฺติ ปริปากิ คจฺฉนตฺติ ทพฺพิธิ ปสฺสทฺธิ
 ปริปุเรติ กายปสฺสทฺธิญฺจ จิตฺตปสฺสทฺธิญฺจ.
 ปสฺสทฺธิ คพฺภิ คณฺหนตฺติ ปริปากิ คจฺฉนตฺติ
 ทพฺพิธิมฺปิ สุขิ ปริปุเรติ กายิกญฺจ เจตสิกญฺจ.
 สุขิ คพฺภิ คณฺหนตฺติ ปริปากิ คจฺฉนตฺติ ติวิธิ
 สมาริ ปริปุเรติ ฌณิกสมาริ อุกุจารสมาริ
 อุกุปนาสมารินฺติ. ตาสฺ ยา อุกุปนาสมาริสฺส
 มุลลํ หุตฺวา วทฺธมฺมานา สมาริสฺสมฺปโยคิ คตา
 ฌรณาปีติ, อยิ อิมสฺมิ อตฺถเ อธิปฺเปตา
 ปีติ.^๒

ก็ปีติ ๕ อย่างนั้น เมื่อถือเอากรรม
 ถึงความแกำรอบ (มีกรรมจนแก่ได้) ย่อมทำ
 ปัสสัทธิ ๒ อย่าง คือ กายปัสสัทธิ และ
 จิตตปัสสัทธิให้เต็ม. ปัสสัทธิ เมื่อถือเอา
 กรรมถึงความแกำรอบ ย่อมทำสุขทั้งสอง คือ
 สุขทางกาย และสุขทางใจให้เต็ม. สุข
 เมื่อถือเอากรรมถึงความแกำรอบ ย่อมทำ
 สมาริ ๓ อย่าง คือ ฌณิกสมาริ อุกุจารสมาริ
 อุกุปนาสมาริให้เต็ม ฉะนั้นแล. ในบรรดาปีติ
 เหล่านี้ ฌรณาปีติที่เป็นมูลของอุกุปนาสมาริ
 ซึ่งเจริญอยู่ ถึงความประกอปร่วมกันกับสมาริ

^๑ ฉ. ปกฺขนตฺ...

^๒ ฉ. ติสฺส.

อันใด, ปรณาปีตินี้ เป็นปีติที่ประสงก์เอาใน
อรรถน.

๑๓. อิตรํ ปน สุขํ สุขํ, สุขุ
วา ขาทติ, ขณติ หนติ^๑ กายจิตตวาธาณุตติ
สุขํ, ตํ สาทลกขณํ, ตํสมฺปยุตฺตานํ
อุปพฺรุทฺทรรสํ, อนุคฺคหปจฺจุปฺภูจฺจํ. สติปิ
จ เนสํ กตฺถจि อวิปฺโยเก อิกฺขารมฺมณ-
ปฺปฺภิลามตฺตฺตฺติ ปีติ. ปฺปฺภิลทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ยตฺถ ปีติ, ตตฺถ สุขํ. ยตฺถ สุขํ, ตตฺถ
นนิยมโต ปีติ. สงฺขารกฺขณฺธสงฺกฺกิตฺตา ปีติ.
เวทฺนากฺขณฺธสงฺกฺกิตฺติ สุขํ. กนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
วณฺต
ทจฺจายาปเวสนอฺทกปริโกเกสุ วิย สุขํ.
ตสฺมิมิ ตสฺมิมิ สมเย ปากฺกฺกาวโต เจตฺ
วฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
สุขํ อสฺส ฌานสฺส, อสฺสมิ วา ฌานเ อตฺถิติ
อิทํ ฌานํ ปีติสุขนฺตฺติ วุจฺจติ.

๑๓. ส่วนคำว่า สุข นอกนี้ ฟังทราบ
ว่า ความสุข ชื่อว่า สุข, อีกอย่างหนึ่ง
ธรรมชาติใด ย่อมเกี่ยวกัน, ย่อมขุด ย่อม
กำจัดด้วยดี ซึ่งความอาพาธทางกายและจิต
เพราะเหตุนั้น ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า สุข,
สุขนั้นมีความสำราญเป็นลักษณะ, มีความ
เข้าไปเพิ่มพูนธรรมทั้งหลายที่สัมปยุตกับสุขนั้น
เป็นรส, มีความอนุเคราะห์เป็นปัจจุปัฏฐาน.
ก็แม้เมื่อปีติและสุขนั้น มีความไม่พรากกัน
ในจิตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
การได้มาซึ่งอิฏฐารมณฺ์ เป็นปีติ. ความ
เสวยรสแห่งอิฏฐารมณฺ์ที่ได้มาแล้ว เป็นสุข.
ในที่ใดมีปีติ, ในที่นั้นมีสุข. ในที่ใดมีสุข
ในที่นั้นจะมีปีติโดยแน่นอนหามีได้. ปีติ
สงฺเกเราะทฺ์เข้าด้วยสังขารขันธ. สุข

^๑ ฉ. อโย ปาโร น ทิสฺสติ.

^๒ อ. ม. ปฺปฺภิลทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต.

คุณสดศรี ปริยกุล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

สงเคราะห์เข้าด้วยเวทนาชั้น. ปิติ ย่อม
มีอยู่ในคราวที่ บุคคลผู้เหนื่อยอ่อนอยู่ในที่
กัณการ เห็นหรือได้ยินข่าว แมกไม้ หรือน้ำ.
สุขย่อมมีอยู่ในคราวที่เข้าไปสู่ร่มเงา ของ
แมกไม้หรือบริโภคน้ำ. ก็คำ (ที่ว่ามา) นี้
ท่านกล่าวไว้ตามความที่มั่นคงอยู่ในสมัย-
นั้น ๆ. ปิตินี้และสุขนี้ ตามประการที่กล่าว
มานี้ มีอยู่แก่ณานี้, หรือในณานี้ เพราะ
เหตุนี้ ณานี้ จึงเรียกว่า ปิติสุข (มีปิติและ
สุข).

อถวา ปิติ จ สุขญจ ปิติสุขิ,
ธมฺมวินยาทโย วिय. วิเวกฺขิ ปิติสุขมสุส
ณานสุส, อสฺมึ วา ณาเน อตุถิตฺติ เอวมฺปิ
วิเวกขมฺปิติสุขิ. ยถเว ทิ ณานํ, เอว
ปิติสุขมฺเปตฺถ วิเวกขเมว โหติ, ตถสฺสุ
อตุถิ, ตสฺมา เอกปเทเนว "วิเวกขมฺปิติ-
สุขญ"ติ วตฺตุํ ยุชฺชติ. วิภงฺเก ปน "อิทํ
สุขํ อิมาย ปิติยา สหคตญฺ"ติอาทินา นเยน
อีกนัยหนึ่ง ปิติตัว สุขตัว ชื่อว่า
ปิติสุขิ, เหมือนอย่าง ธรรมด้วย วินัยด้วย
ชื่อว่า ธมฺมวินโย เป็นต้น ฉะนั้น. ปิติและสุข
อันเกิดจากวิเวก มีอยู่แก่ณานี้, หรือใน
ณานี้ เพราะเหตุนี้ ณานี้ จึงชื่อว่า
วิเวกขมฺปิติสุขิ แม้อย่างนี้. เหมือนอย่างว่า
ณาน เป็นวิเวกขิ นั้นเทียว ฉนฺโต,
แม้ปิติและสุขในณานี้ ก็เป็นวิเวกขิ ฉนฺนํ

^๑ อภ. วิ. ๓๕/๓๔๗.

คุณสคศรี ปริยกุล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วุดตฺ. อตุโถ ปน ตตุถาปิ เอวเมว
ทฺฐุพฺโพ.

เหมือนกัน, ปิติและสุขนั้นก็มีแก่เวลานี้ เพราะ
ฉะนั้น การที่ตรัสไว้โดยบทเดียวเท่านั้น ว่า
"วิเวกขมฺปิติสุขํ" ดังนี่ย่อมถูกต้อง. ส่วนใน
วิมังก์ ตรัสไว้โดยนัยว่า "สุขํ สหระคตฺตว
ปีติํ" ดังนี้เป็นต้น. ก็บัดนี้พึงเห็นความ-
หมายแม้ในที่นี้ ตามประการที่กล่าวมา
นี้แหละ.

ปจฺมํ ฌานนฺติ อิทํ ปฺรโต อาวิวิสฺสตี.

อุปสมฺปชฺชาตี อุปกนฺตฺวา, ปาปฺณิตฺวาตี
วุดตฺ โหตี. อุปสมฺปาทยิตฺวา วา,
นิปฺพาเหตุวาตี วุดตฺ โหตี. วิมฺงฺเค ปน
"อุปสมฺปชฺชาตี ปจฺมสฺส ฌานสฺส ลาโก
ปฏฺฐิลาโก ปตฺติ สมฺปตฺติ ฝุสนา สมฺฝุสนา
สจฺฉนิกริยา อุปสมฺปทา"ตี วุดตฺ. ตสฺสาปิ
เอวเมว อตุโถ ทฺฐุพฺโพ. วิหฺรตี
ตทฺนฺรูเปน อิริยาปถวิหาเรน อิติ
วุดตฺปการชฺฌานสมฺงฺคี หุตฺวา อตุตฺถาวสฺส
อิริยํ วุดตฺ ปาลนํ ยปนํ ยายนํ จารํ วิหารํ

ชื่อว่า ปจฺมํ ฌานํ (ปฐมฌาน) นี้ จักมี

แจ้งข้างหน้า. บทว่า อุปสมฺปชฺช แปลว่าถึง,
มีอรรถาธิบายว่าบรรลุ. หรือมีอรรถาธิบาย
ว่าเข้าไปทำให้ถึงพร้อม ก็ทำให้สำเร็จ.
ส่วนในวิมังก์ ตรัสไว้ว่า "บทว่า อุปสมฺปชฺช
ได้แก่ การได้ การได้มา ความถึง ความ
ถึงพร้อม ความกระทบ ความกระทบพร้อม
การกระทำให้แจ้ง ความเข้าถึงซึ่งปฐมฌาน"
ดังนี้. พึงเห็นความหมายแม้แห่งคำนั้น ตาม
ประการที่กล่าวมานี้แหละ. บทว่า วิหฺรตี
(อยู่) ก็ เป็นผู้พร้อมเพรียงด้วยฌานมีประการ

^๑ อภี. วิ. ๓๕/๓๔๘.

อภินิปฺพาเทติ. วุตฺตญฺเฑหฺตํ วิภงฺกฺเค "วิหฺรตีติ อิริยตี วตฺตตี ปาเลติ ยเปติ ยาเปติ จรตี วิหฺรตี, เตน วุจฺจตี วิหฺรตี"ติ.

ตั้งกล่าวอย่างนี้แล้ว ก็ยังกิริยา ความเป็นไป ความรักษาไว้ ความดำเนินไป ความทำให้ดำเนินไป ความเที่ยวไป ความเป็นอยู่แห่ง อรรถภาพให้สำเร็จ ด้วยอิริยาบถวิหารอัน เหมาะสมต่อฌานนั้น. ข้อนี้สมจริงตามที่ตรัส ไว้ในวิภังค์ว่า "บทว่า วิหฺรตี คือเคลื่อนไหว ความเป็นไป รักษาไว้ ดำเนินไป ให้ดำเนินไป เที่ยวไปอยู่, เพราะเหตุนี้ จึงกล่าวว่า วิหฺรตี" ดังนี้.

ปญฺจกฺวิปฺปทีนาคี

ปฐมฌานละองค์ ๕ เป็นต้น

๑๔. ยํ ปน วุตฺตํ "ปญฺจกฺวิปฺปทีนํ ปญฺจกฺสมนฺนาคตฺน"ติ, ตตฺถ กามจฺจนฺโท, พฺยาปาโท, ถีนมิทฺธํ, อุทฺธจฺจกุกฺกจฺจํ, วิจิกิจฺจาติ อิมสํ ปญฺจนํ นีวรณํ ปทานวเสน ปญฺจกฺวิปฺปทีนตา เวทิตพฺพา.

๑๕. ส่วนคำที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ว่า "ละ องค์ ๕ ถึงพร้อมด้วยองค์ ๕" ดังนี้ใด, ในคำนั้น พึงทราบความเป็นฌานละองค์ ๕ โดยเกี่ยวกับการละนิวรณ์ ๕ เหล่านี้ คือ กามฉันทะ, พยาบาท, ถีนมิทธะ, อุทธัจจ-

๑ อภี. วิ. ๓๕/๓๔๐.

คุณเฉลิม-คุณสมบัติ จันนาค อภิศ่วนกุลสกลให้แก่ม
ขุนสกลमारคณियม-นางสุนัน ณะวงค์ และขุนชิตภักยพาล-นางทองคำ จันนาค

วิสุทธิธรรมรังค บ.พ.๒-๑

น หิ เอเตสุ อรูปทีเนสุ ฌานํ อรูปชฺชติ. กุกกุจจะ, วิจิกิจฉา. จริงอยู่ เมื่อยัง
 เตนสุเสตานิ ปหานงฺกานีติ วุจฺจนฺติ. ละนิวรณ์เหล่านี้ไม่ได้ ฌานก็ย่อมไม่เกิดขึ้น.
 กิญฺจาปิ หิ ฌานกฺขณเ ฉนฺนเป อุกุสลา เพราะเหตุนี้ จึงเรียกนิวรณ์เหล่านี้ว่า
 ธมฺมา ปหีนฺติ, ตถาปิ เอตาเนว วิเสเสน (ปหานังคะ) องค์ที่พึงละสำหรับฌานนั้น. ก็
 ฌานนฺตรายกรานี. กามจฺจนฺเทน หิ อุกุศลธรรมทั้งหลาย แม้เหล่านี้ย่อมถูกละไป
 นานาวิสัยปฺปโลภิตํ จิตฺตํ น เอกตฺตารมฺมณ ในขณะแห่งฌานก็จริง, ถึงอย่างนั้น นิวรณ์
 สมาธิยติ. กามจฺจนฺทาภิกฺขุํ วา ตํ น เหล่านี้เท่านั้น ที่เป็นตัวกระทำอันตรายต่อ
 กามธาตูปฺพานาย ปฏิปทํ ปฏิปชฺชติ. ฌานโดยพิเศษ. จริงอยู่ จิตที่ถูกอารมณ์
 พฺยาปาเทน จารมฺมณเ ปฏิทฺธมฺมานํ น ต่าง ๆ ประเล้าประโลมแล้ว เพราะ
 นินฺตรํ ปวตฺตติ. ถีนมิทฺธาภิกฺขุํ อกมฺมณฺณ กามฉันทะ ย่อมไม่ตั้งมั่นเสมอในอารมณ์ที่มี
 โหติ. อุตฺถจฺจกุกกุจฺจปเรตํ อวฺุปสนฺตเมว สภาพเป็นหนึ่งได้. อีกอย่างหนึ่ง จิตที่ถูก
 หุตฺวา ปริพฺภมฺติ. วิจิกิจฺฉาย อูปหตํ กามฉันทะครอบงำนั้น ย่อมไม่ดำเนินสู่ปฏิบัติ
 ฌานาธิกมฺสาธิกํ ปฏิปทํ นาโรหติ. อิติ เพื่อละกามธาตุ. และที่ถูกพยาบาท กระทบ-
 วิเสเสน ฌานนฺตรายกรตฺตา เอตาเนว กระทบอยู่ในอารมณ์ ก็ย่อมไม่ไปติดต่อกัน.
 ปหานงฺกานีติ วุตฺตานิ? ที่ถูกถีนมิทหะครอบงำ ก็ย่อมเป็น
 ธรรมชาติที่ไม่ควรแก่การงาน. ที่ถูก
 อุตฺถจฺจกุกกุจฺจจะปกคลุม ก็เป็นธรรมชาติ
 ไม่สงบ พล่านไปอย่างเดียว. ที่ถูกวิจิกิจฉา

๑ ฉ. วุตตานิติ.

คุณ เฉลิม-คุณสมบัติ จันทนาค อุทิศส่วนกุศลให้แก่
 ขุนสถถมารคนิยม-นางสุนัน ธนะวงษ์ และขุนชิตภักยพาล-นางทองคำ จันทนาค

เข้าไปขัดขวางไว้ ก็ไม่อย่างขั้นสู่ปฏิบัติที่ให้สำเร็จการบรรลุฌาน. เพราะกระทำอันตรายต่อฌานได้โดยพิเศษอย่างนี้ นิเวรณ์เหล่านี้เท่านั้น ที่กล่าวได้ว่า เป็นปหานังกะ (องค์ที่พึงละ).

ยสุมา บน วิตกโก อารมมณจิตฺตํ อภินิโรเปติ, วิจาโร อรูปพฺพชฺชติ, เตหิ อวิกฺเขปาย สมฺปาติตฺตบฺพโยคสฺส เจตโส บโยคสมฺปตฺตติสมฺภวา ปีติ ปีนนํ, สุขญจ อูปพฺรุหนํ กโรติ. อถ นํ สเสส-สมฺปยุตฺตธมฺมํ เอเตหิ อภินิโรปนารูปพฺพชฺช-ปีนนูปพฺรุทเนหิ^๑ อุกฺกุกฺกิตา เอกกุกฺกตา เอกกุตฺตารมฺมณเ สมฺ สมฺมา จ อาธิยติ, ตสฺมา วิตกโก วิจาโร ปีติ สุขํ จิตฺเตกุกฺกตาทิ อิเมสํ ปณฺจนนํ อูปตฺตติวเสน ปณฺจกฺสมฺนาคตฺตา เวทิตพฺพา. อูปนฺเนสุ หิ เอเตสุ ปณฺจสุ ฌานํ อูปนฺนํ นวม โทติ.

ส่วนว่า เพราะเหตุที่ วิตกย่อมยกจิตไว้ในอารมณ์, วิจาร์ย่อมตามติดพัน, ปีติที่เกิดแต่ประโยคสมบัติ ย่อมกระทำความอึดเอิบ, และสุขย่อมกระทำความเข้าไปเพิ่มพูนแก่จิตที่มีประโยค อันวิตกและวิจาร์เหล่านั้นให้ถึงพร้อมแล้ว ทั่วความไม่พึงช้าน. ลำดับนั้น เอกกุกกา ที่ความยกจิต (แห่งวิตก) ความตามติดพัน (แห่งวิจาร์) ความทำให้อึดเอิบ (แห่งปีติ) และความเข้าไปเพิ่มพูน (แห่งสุข) เหล่านี้ อนุเคราะห์แล้ว ก็ย่อมตั้งจิตนั้น พร้อมทั้งสัมปยุตธรรมที่เหลือไว้มันเสมอ และโดยชอบในอารมณ์ที่มี

^๑ ฉ. . . . ปิณนอุปพฺรุทเนหิ,
อี. ม. . . . ปิณนารูปพฺรุทเนหิ.

คุณเฉลิม-คุณสมบัติ จันนาค อุทิศส่วนกุศลให้แก่
ขุนสกลमारคณิย-นางสุน ชนระวงศ์ และขุนชิตภักยพาล-นางทองคำ จันนาค

เตนสฺส เอตานิ ปณฺจ สมนฺนาคตฺตฺกานฺตี สภาเป็นหนึ่ง, เพราะฉะนั้น จึงพึงทราบ
 วุจฺจนฺตี. ตสฺมา น เอเตหิ สมนฺนาคตฺ ความเป็นฉานถึงพร้อมด้วยองค์ ๕ โดย
 อณฺเฑว ฌานํ นาม อตฺถิติ กเหตุพฺพํ. เกี่ยวกับความอุมัติแห่งธรรม ๕ อย่างเหล่านี้
 ยถา ปน อํกมตฺตวเสเนว จตฺตฺรํกีนี คือ วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข จิตตํกคฺตา.
 เสนา, ปณฺจํกิกํ ตฺริยํ, อฏฺฐจํกิกอ จ จริงอยู่ เมื่อธรรม ๕ อย่างเหล่านี้ เกิดขึ้น
 มกฺโกติ วุจฺจติ, เอวมิทมฺปิ อํกมตฺตวเสเนว แล้ว ฌาน ก็ชื่อว่า เป็นอันเกิดขึ้นแล้ว.
 ปณฺจํกิกนฺตี วา ปณฺจํกสมนฺนาคตฺนฺตี เพราะเหตุนี้ องค์ ๕ เหล่านี้ ท่านจึง
 วา วุจฺจตีติ เวทิตพฺพํ. เรียกว่า องค์ถึงพร้อม แห่งปฐมฌานนั้น.

เพราะฉะนั้น ชื่อว่าฌานถึงพร้อมด้วยองค์
 เหล่านี้ อย่างอนันต์ เทียว บัดดีไม่พึงถือเอา
 ว่ามีอยู่ดังนี้. เหมือนอย่างที่ท่านเรียกว่า
 เสนาม้องค์ ๔ เรียกว่า เสนา, ทนตรีมี
 องค์ ๕ เรียกว่า ทนตรี, และมรรค มีองค์
 ๘ เรียกว่ามรรค ด้วยอำนาจเพียงองค์
 เท่านั้น จันใด, ฌานแม้จักจันนั้น พึงทราบว่า
 ท่านเรียกว่ามีองค์ ๕ หรือประกอบด้วยองค์
 ๕ ก็ด้วยอำนาจเพียงองค์เท่านั้น.

๑ ฉ. ตฺริยํ.

คุณ เฉลิม-คุณสมบัติ จันนาค อุทิศส่วนกุศลให้แก่

ขุนสกลวารคณิษ-นางสุน ณะวงค์ และขุนชิตภักยพาล-นางทองคำ จันนาค.

เอตานิ^๑ ปณฺจ อํกานิ กิณฺจาปี
 อุปจารกฺขณฺปิ อตฺถิ, อถ โข อุปจาเร
 ปกฺติจิตฺตโต พฺลวตฺรานิ. อธิ ปน อุปจารโตปี
 พฺลวตฺรานิ รุปราวจรลฺกฺขณฺปตฺตฺตานิ. เอตฺถ
 ทิ วิตฺกโก สุวิสฺเทน^๒ อากาเรน อารมฺมณฺ
 จิตฺตํ อภินิโรปยมาโน อุมฺปชฺชติ. วิจาโร
 อตีวีย อารมฺมณฺ อณุมชฺชมาโน. ปิตฺติสุขํ
 สหฺพาวนฺตมฺปิ กายํ ฝรมาณํ. เตเนวาท
 "นาสุส กิณฺจิ สหฺพาวโต กายสุส วิเวกเชน
 ปิตฺติสุขेณ อปฺมุญฺหิ โหตี"ติ^๓ จิตฺเตกคฺคตาปี
 เหมฺจิมฺมฺหิ สมฺคฺคปฏฺฐเล อุมฺปริมํ สมฺคฺคปฏฺฐลํ
 วีย อารมฺมณฺเสสุ ฝุสฺสิตา หุตฺตฺวา อุมฺปชฺชติ,
 อยเมเตสํ อิตฺเรหิ วิเสโส. ตตฺถ
 จิตฺเตกคฺคตา กิณฺจาปี สวิตกฺกํ สวิจารนฺตฺติ
 อิมฺสุมิ ปาเจ น นิตฺทฺทฺธา, ตถาปี วิมฺกฺเค
 'ฌานนฺตฺติ วิตฺกโก วิจาโร ปิตฺติ สุขํ

องค์ ๕ เหล่านี้ ย่อมมีอยู่เสมอในขณะที่
 แห่งอุปจาระก็จริง, ทว่า ในอุปจารแล
 มีกำลังยิ่งกว่าปกติจิต. ส่วนในฌานนี้ มีกำลัง
 ยิ่งกว่าแม้ว่าอุปจาระ ถึงลักษณะแห่ง
 รุปราวจร. จริงอยู่ วิตกในฌานนี้ ย่อมเกิดขึ้น
 ยกจิตไว้ในอารมณ์ โดยอาการที่แก้งว้างล้าที.
 วิจาร์ ย่อมเกิดขึ้นตามเคล้าอารมณ์เสีย
 นักหนา. ปิตติและสุขย่อมเกิดขึ้น แผ่ไป
 ตลอดกาย แม้ที่มีทุกส่วน. เพราะเหตุนั้น
 จึงตรัสไว้ว่า "อวยวะอะไร ๆ แห่งกาย
 ทุกส่วนของเธอ อันปิตติและสุขที่เกิดจากวิเวก
 ไม่แผ่ไปถึง ไม่มี" ดังนี้. แม้จิตเตกคตา
 ก็ย่อมเกิดขึ้น กระทบอยู่ในอารมณ์ทั้งหลาย
 ดุจฝาตลับอันบนกระทบที่ฝาตลับอันล่าง ฉะนั้น,
 นี้เป็นความแตกต่างจากจิตนอกนี้ แห่งองค์-
 ฌานเหล่านี้. ในบรรดาองค์ฌานเหล่านั้น

^๑ ฉ. เอตานิ จ.
^๒ ลี. สุวิสุทฺธเณ.
^๓ ทิ. ลี. ๔/๔๘.

วิสุทธิธรรมรत्น บ.ท. ๒-๑

คุณเฉลิม-คุณสมบัติ จันนาค อุทิศส่วนกุศลให้แก่
 ขุนสถธยารคณิยม-นางสุนัน ธนระวงศ์ และขุนชิตภักยพาล-นางทองคำ จันนาค

จิตฺเตกกตฺตา^๑ เอวํ วุตฺตตฺตา องฺกเมว.
 เยน หิ อธิปฺปาเยน ภควตา อุตฺเทโส
 กโต, โสเยว เตน วิงฺเก ปกาสิโต
 โหติ^๒.

จิตเตกกตฺตา มิได้ทรงแสดงไขไว้ในปาฐะว่า
 สวิตกฺกํ สวิจาร์ เป็นต้น นี้ก็จริง, ถึง-
 อย่างนั้น ก็จัดว่า เป็นองค์ได้ทีเดียว เพราะ
 ตรัสไว้ในวิภังค อย่างนี้ว่า "วิตก วิจาร์
 ปิติ สุข จิตเตกกตฺตา ชื่อว่า ฌาน" ดังนี้.
 ก็พระผู้มีพระภาค ทรงกระทำอุเทศไว้โดย
 พระประสงค์ใด, ในวิภังคก็เป็นอันพระผู้มี
 พระภาคนั้น ทรงประกาศพระประสงค์นั้น
 นั่นเอง.

ติวิธกถยาณ

ปฐมฌานมึความงาม ๓ ประการ

๑๕. ติวิธกถยาณํ ทสฺสภขณสมฺปนฺนติ

เอตฺถ ปน อาทิมชฺชปฺริโยสานวเสณ
 ติวิธกถยาณตา. เตสึเยว จ อาทิมชฺช-
 ปฺริโยสานานํ ภขณวเสณ ทสฺสภขณสมฺปนฺนตา
 เวทิตพฺพา.

๑๕. ส่วนในคำว่า มึความงาม ๓

ประการ สมบูรณ์ด้วยลักษณะ ๑๐ นี้ มีวินิจฉัย
 ดังนี้ พึงทราบความเป็นฌานมึความงาม
 ๓ ประการ โดยเกี่ยวกับเบื้องต้น ท่ามกลาง
 และที่สุด. และพึงทราบความเป็นฌานสมบูรณ์

^๑ อภ. วิ. ๓๕/๓๔๗.

^๒ ส. ปกาสิโต โหติติ, ฉ. ปกาสิโตติ.

คุณเฉลิม-คุณสมบัติ จันนาค อุทิศส่วนกุศลให้แก่

ขุนสกลमारคณิยม-นางสุนัน ธนะวงศ์ และขุนชิตภักยพาล-นางทองคำ จันนาค

ด้วยลักษณะ ๑๐ โดยเกี่ยวกับลักษณะแห่ง
เบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด เหล่านี้
นั้นแหละ.

ตตฺตฺรายํ ปาฬิ :

ต่อไปนี้เป็นเนื้อความพระบาลี ใน
การเปิดเผยความงามและลักษณะนั้น :

"ปจฺมสฺส ฌานสฺส ปฏิปทาวิสุทฺธิ
อาทิ, อุเปกฺขานุพฺรุหนา มชฺเฌ,
สมฺปหฺสฺนา ปรีโยสานํ, ปจฺมสฺส
ฌานสฺส ปฏิปทาวิสุทฺธิ อาทิ, อาทิสฺส
กฺติ ลกฺขณานิ ? อาทิสฺส ตีณิ
ลกฺขณานิ, โย ตสฺส ปรีปนฺนโถ ? ตโต
จิตฺตํ วิสุชฺฌติ, วิสุทฺตตฺตา จิตฺตํ
มชฺฌิมํ สมณนิมิตฺตํ ปฏิปชฺชติ,
ปฏิปนฺนตฺตา ตตฺถ จิตฺตํ ปกฺขนฺนทฺติ.
ยถา ปรีปนฺนโถ จิตฺตํ วิสุชฺฌติ, ยถา
วิสุทฺตตฺตา จิตฺตํ มชฺฌิมํ สมณนิมิตฺตํ
ปฏิปชฺชติ, ยถา ปฏิปนฺนตฺตา ตตฺถ

"ปฐมฌาน มีความหมดจดแห่ง
ปฏิบัติเป็นเบื้องต้น, มีความตาม
เพิ่มพูนแห่งอุเบกขา เป็นท่ามกลาง,
มีความมั่นคง เป็นที่สุด, ปฐมฌานมี
ความหมดจดแห่งปฏิบัติเป็นเบื้องต้น,
เบื้องต้นมีลักษณะเท่าไร ? เบื้องต้น
มีลักษณะ ๓, คือ ปฐมฌานนั้นมี
อันตรายอันใดอยู่, จิตย่อมหมดจดจาก
อันตรายนั้น ๑, เพราะหมดจดได้แล้ว
จิตจึงดำเนินสู่สมณนิมิต อันเป็นสาย-
กลางได้ ๑, เพราะดำเนินไปได้ จิต
จึงแล่นไปในสมณนิมิตนั้น ๑. ข้อที่จิต

๑ ฉ. ปรีปนฺนโธ.

คุณเฉลียว-คุณสมบัติ จันทนาค อุทิศส่วนกุศลให้แก่
ขุนสกลमारคณิย-นางสุนัน ธนะวงค์ และขุนชิตภักยพาล-นางทองคำ จันทนาค

จิตต์ ปกฺขนฺทติ. ปจฺมสฺส ฌานสฺส
 ปฏิปทาวิสุทฺธิ อาหิ, อาหิสฺส อิมานิ
 คีณิ ลกฺขณานิ. เตน วุจฺจติ ปจฺม
 ฌานํ อาทิกฺลยาณญฺเจว โหติ
 ติลกฺขณสฺมฺปนฺนญฺจาติ^๑

หมดจดจากอันตรายอันใดก็ดี, ข้อที่จิต
 ดำเนินสู่สมณนิมิต อันเป็นสายกลางได้
 เพราะความที่หมดจดแล้ว อันใดก็ดี,
 ข้อที่จิตแล่นไปในสมณนิมิตนั้น เพราะ
 ดำเนินไปได้แล้ว อันใดก็ดี. ชื่อว่า
 ปฏิปทาวิสุทฺธิ เป็นเบื้องต้นแห่ง
 ปฐมฌาน, เบื้องต้นมีลักษณะ ๓ เหล่า
 นี้. เพราะเหตุนี้ จึงกล่าวว่า
 ปฐมฌานมีความงามในเบื้องต้น และ
 สมบูรณ์ด้วยลักษณะ ๓ ดังนี้.

ปจฺมสฺส ฌานสฺส อุกฺเบกฺขา-
 นุพฺรุหฺนา มชฺเฌ, มชฺเฌสฺส กติ
 ลกฺขณานิ ? มชฺเฌสฺส คีณิ ลกฺขณานิ,
 วิสุทฺธิ จิตฺตํ อชฺฌเปกฺขติ, สมถปฏิปฺนํ
 อชฺฌเปกฺขติ, เอกตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 อชฺฌเปกฺขติ. ฌณฺจ วิสุทฺธิ จิตฺตํ
 อชฺฌเปกฺขติ, ฌณฺจ สมถปฏิปฺนํ
 อชฺฌเปกฺขติ, ฌณฺจ เอกตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

ปฐมฌานมีความตามเพิ่มพูนแห่ง
 อุเบกขาเป็นท่ามกลาง, ท่ามกลาง
 มีลักษณะเท่าไร ? ท่ามกลางมี
 ลักษณะ ๓, คือ พระโยคาวจรย่อ
 วางเฉยซึ่งจิตที่หมดจดแล้ว ๑, ย่อ
 วางเฉยซึ่งจิตที่ดำเนินสู่สมณะแล้ว ๑,
 ย่อมวางเฉยซึ่งความปรากฏโดยความ
 เป็นหนึ่ง ๑. ข้อที่พระโยคาวจร

^๑ ฉ. อิติ-สทโท น ทิสฺสตี.

คุณเฉลิม-คุณสมบัติ จันนาค อุทิศส่วนกุศลให้แก่

ขุนสกลสารคณิษย-นางสุน ณะวงค์ และขุนชิตภักยพาล-นางทองคำ จันนาค

อชฺฐุเปกฺขติ. ปฐมสฺส ฌานสฺส
 อชฺฐุชานุพฺรุหนา มชฺเฒ, มชฺฐสฺส
 อิมานิ ทีณิ ลกฺขณานิ. เตน วุจฺจติ
 ปฐมํ ฌานํ มชฺเฒกลฺยาณญฺเจว โหติ
 ติลกฺขณสมฺปนฺนญฺจาติ?

ปฐมสฺส ฌานสฺส สมฺปหิสนา
 ปรีโยสานํ, ปรีโยสานสฺส กติ
 ลกฺขณานิ ? ปรีโยสานสฺส จตฺตารี
 ลกฺขณานิ, ตตฺถ ชาตานิ ฐมฺมานํ
 อนตฺตวตฺตณฺเฏเฐน สมฺปหิสนา,
 อินฺทฺริยานํ เอกฺรสฺสุเฐน สมฺปหิสนา,
 ตทฺทปคฺวีรียวาทณฺเฏเฐน สมฺปหิสนา,
 อาเสวนฺเฏเฐน สมฺปหิสนา. ปฐมสฺส

วางเฉยซึ่งจิตที่หมกจกแล้ว อันใดก็ดี,
 ข้อที่วางเฉย ซึ่งจิตที่ดำเนินสู่สมณะ
 แล้ว อันใดก็ดี, ข้อที่วางเฉย ซึ่ง
 ความปรากฏ โดยความเป็นหนึ่ง
 อันใดก็ดี. ชื่อว่า เป็นความตาม
 เพิ่มพูนแห่งอุเบกขา เป็นท่ามกลาง
 แห่งปฐมฌาน, ท่ามกลางมีลักษณะ ๓
 เหล่านี้. เพราะเหตุนี้ จึงกล่าวว่า
 ปฐมฌาน มีความงามในท่ามกลาง
 และสมบูรณ์ด้วยลักษณะ ๓ ดังนี้.

ปฐมฌาน มีความบันเทิงเป็น
 ที่สุด, ที่สุดมีลักษณะเท่าไร ? ที่สุดมี
 ลักษณะ ๔ คือ ชื่อว่า มีความบันเทิง
 โดยความหมายว่า ธรรมทั้งหลาย
 ที่เกิดในปฐมฌานนั้น เป็นไปไม่เกินกัน
 และกัน ๑, ชื่อว่า มีความบันเทิง
 โดยความหมายว่า อินทรีย์ทั้งหลาย
 มีรส(กิจ)เป็นอันเดียวกัน ๑, ชื่อว่า

^๑ ฉ. อิติ-สทฺโท น ทิสฺสตี.

ฌานสุส สมุหังสนา ปรีโยสานัง,
 ปรีโยสานสุส อิมานิ จตุตตาริ
 ลกฺขณานิ. เตน วุจฺจติ ปจฺมํ ฌานัง
 ปรีโยสานกฺลฺยาณญฺเจว โทติ
 จตุลฺกฺขณสมฺปนฺนญฺจา"ติ.

มีความบันเทิง โดยความหมายว่า
 ยิ่งความเพียรที่เข้าถึงภาวะนั้น ให้
 เป็นไป ๑, ชื่อว่า มีความบันเทิง
 โดยความหมายว่าเสพคุ้น ๑. ปฐมฌาน
 มีความบันเทิงเป็นที่สุด, ที่สุดมี
 ลักษณะ ๔ เหล่านี้. เพราะเหตุนี้
 จึงกล่าวว่า ปฐมฌานมีความงาม
 ในที่สุด และสมบูรณ์ด้วยลักษณะ ๔"
 ดังนี้.

ตตฺถ ปฏิทาวิสุตฺติ นาม สสมฺมาริโก
 อุปะจาโร. อุปะกฺขานุปฺพุทฺธา นาม อุปะปนา.
 สมุหังสนา นาม ปจฺจเวกฺขณาติ เอวเมเก
 วณฺณยฺนฺติ. ยสฺมา ปน "เอกตฺตคคฺคํ จิตฺตํ
 ปฏิทาวิสุตฺติปฺกฺขนฺตญฺเจว โทติ อุปะกฺขา-
 นุปฺพุทฺธิตฺตญฺจ ฌาเณน จ สมุหังสนิตฺนุ"ติ^๑ ปาฬิย
 วุตฺตํ, ตสฺมา อนฺโตอุปะปนายเมว อากมฺม-
 วเสน ปฏิทาวิสุตฺติ, ตตฺตรมฺมชฺมตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 กิจฺจวเสน อุปะกฺขานุปฺพุทฺธา, ธมฺมานัง

อาจารย์อีกพวกหนึ่งพรรณนาไว้อย่างนี้
 ว่า ในบรรดาบทเหล่านั้น อุปจาระพร้อมทั้ง
 สัมมาระ ชื่อว่า ปฏิทาวิสุตติ. อุปะปนา ชื่อว่า
 ความตามเพิ่มพูนแห่งอุเบกขา. การพิจารณา
 ชื่อว่า ความบันเทิง ดังนี้. แต่เพราะเหตุที่
 ท่านกล่าวไว้ในพระบาลีว่า "จิตที่ถึงความ
 เป็นหนึ่ง ย่อมเป็นธรรมชาติที่แล่นไปสู่ความ
 หมดจดแห่งปฏิทาด้วย ย่อมเป็นธรรมชาติที่
 อุเบกขาตามเพิ่มพูน (ทำให้เจริญ) แล้วด้วย

^๑ พ. ป. ๓๑/๒๕๒.

อนติวตตนาทิวาสาธเนน ปริโยทปกัสส และย่อมเป็นธรรมชาติ ที่ญาณทำให้บังเหิง
 ฌานัสส กิจฺจนิปฺผลตฺติวเสน สมฺปหึสนา จ แล้วด้วย" ดังนี้, ฉะนั้น จึงพึงทราบ
 เวทิตพฺพา. ความหมกจกแห่งปฏิบัติ โดยเกี่ยวกับธรรม
 อันเป็นเหตุมาภายในอัปทานั้นเอง, พึง
 ทราบความตามเพิ่มพูนแห่งอุเบกขา โดย
 เกี่ยวกับกิจแห่งตัดรมัชฌัตตุเบกขา, และพึง
 ทราบความบังเหิง โดยเกี่ยวกับญาณผู้ทำให้
 หมกจก มีความสำเร็จกิจ โดยการท้าวา
 ะที่ธรรมทั้งหลายเป็นไป ไม่เกินกันและกัน
 เป็นต้น ให้สำเร็จ.

กถิ ? ยสฺมี ทิ วาเร อฺปฺปนา คืออย่างไร ? ก็ว่า อัปฺปนา ย่อม
 อฺปฺปชฺชติ, ตสฺมี โย นีวฺรณสงฺขาทอ เกิดขึ้น ในวาระใด, ในวาระนั้น หมุกิเลส
 กิเลสคโณ ตสฺส ฌานัสส ปฺริปนฺโณ, ตโต กล่าวคืออนิर्वรณ อันเป็นอันตรายแห่งฌานนั้น
 จิตฺตํ วิสฺขมฺติ. วิสฺสุทฺตฺตา อวฺรณวิริทํ อันใด, จิตย่อมหมกจกจากอันตรายนั้น.
 หุตฺวา มชฺฌิมํ สมณนิมิตฺตํ ปฏิปชฺชติ. มชฺฌิมํ เพราะหมกจกได้ จิตจึงเป็นธรรมชาติที่
 สมณนิมิตฺตํ นาม สมฺปวตฺตโต อฺปฺปนา- ละเว้นจากเครื่องกางกั้น ย่อมดำเนินสู่
 สฺมาธิเยว. ตทฺนนฺตรํ ปน ปุริมจิตฺตํ สมณนิมิตอันเป็นสายกลางได้. อัปฺปนาสมาธิ
 เอกสนฺตติปริณามนเยน ตถตฺตํ อฺปคฺจฺจนํ อันเป็นไปสม่าเสมอแล้วนั่นเอง ชื่อว่า

๑ ฉ. ปรีพนโธ.

มชฺฉิมิ สมณนิมิตฺตํ ปฏิปชฺชติ นาม, เอวํ
 ปฏิปนฺนตฺตา ตถตฺตูปกมเนน ตตฺถ ปกฺขนฺทติ
 นาม. เอวํตาว ปุริมจิตฺเต วิชฺชมานาการ-
 นิปฺพาทิกา ปจฺมสฺส ฌานสฺส อุปฺปาทกฺขณฺเวย
 อากมฺนวเสณ ปฏิปทาวิสุทฺธิ เวทิตพฺพา.

เอวํ วิสุทฺธสฺส ปน ตสฺส ปุณ-
 วิโสธตพฺพาภาวโต วิโสธเน พฺยาปารี
 อกโรนฺโต วิสุทฺธจิตฺตํ อชฺฌุเปกฺขติ นาม.
 สมณภาวูปกมเนน สมณปฏิปนฺนสฺส ปุณ-
 สมาทาเน พฺยาปารี อกโรนฺโต สมณปฏิปนฺนํ
 อชฺฌุเปกฺขติ นาม. สมณปฏิปนฺนภาวโต
 เอว จสฺส สงฺกิเลสฺสํสคฺคํ^๑ ปหาย เอกตฺเตน

สมณนิมิต อันเป็นสายกลาง. ส่วนจิตดวงก่อน
 ถัดไปจากอัปฺปนาจิตนั้น ซึ่งกำลังเข้าถึงความ
 เป็นอย่างนั้น โดยนัยที่ผันแปรไปในความ
 สืบต่อคราวเดียวกัน ก็ชื่อว่าดำเนินสู่สมณนิมิต
 อันเป็นสายกลาง, เพราะความที่ดำเนินไป
 อย่างนี้ จึงชื่อว่า แล่นไปในสมณนิมิตนั้น
 โดยการเข้าถึงความเป็นอย่างนั้น. ฟังทราบ
 ความหมดจดแห่งปฏิบัติที่ทำอาการอันมีอยู่ใน
 จิตดวงก่อนให้สำเร็จ โดยเกี่ยวกับเป็นเหตุ
 มาในอุปฺปาทขณะแห่งปฐมฌานนั้นเอง ตาม
 ประการที่กล่าวมานี้ก่อน.

ก็เมื่อจิตนั้น หมดจดแล้วอย่างนี้ พระ-
 โยคาวจร ก็ไม่กระทำความพยายามในอัน
 ทำให้หมดจด เพราะไม่มีสิ่งที่จะต้องทำให้
 หมดจดอีก ชื่อว่า ย่อมวางเฉยซึ่งจิตที่หมดจด
 แล้ว. เมื่อจิตดำเนินสู่สมณะ โดยการเข้าถึง
 ความเป็นสมณะแล้ว ก็ไม่กระทำความ
 พยายาม ในอันให้ตั้งมั่นเสมออีก ชื่อว่า ย่อม

^๑ ฉ. กิเลสสี่สคฺคํ..

อุปกุจิสส ปุณ เอกตตุปฏุจนาเน พุยาปาริ
อกโรนโต เอกตตุปฏุจัน อชฎุเปกขติ
นาม. เอวิ ตตรมชฎตตุเปกขาย กิจจวเสน
อุเปกขานุพรุหนา เวทิตพพา.

วางเฉยซึ่งจิตที่ดำเนินสู่สมณะแล้ว. และเมื่อ
จิตนั้นปรากฏโดยความเป็นหนึ่ง เพราะละ
ความคลุกคลีด้วยสังกิเลส โดยความที่ดำเนิน
สู่สมณะได้แล้วนั่นเอง ก็ไม่กระทำความ
พยายาม ในอันให้ปรากฏโดยความเป็นหนึ่ง
อีก ชื่อว่า ย่อมวางเฉยซึ่งความปรากฏโดย
ความเป็นหนึ่ง. ฟังทราบความตามเพิ่มพูน
แห่งอุเบกขา โดยเกี่ยวกับกิจแห่งตัด-
มัดขัดตตุเบกขา อย่างนี้เถิด.

เย ปเนเต เอวิ อุเปกขานุพรุหิต
ตตถ ชาทา สมานิปณฺญาสงฺขาทา
ยุกนทุทธมฺมา อณฺณมณฺณํ อนติวตฺตมานา
หุตฺวา ปวตฺตา, ยานิ จ สทฺธาทีนิ
อินฺทฺริยานิ นานากิเลสํเหติ วิมุตฺตตฺตา
วิมุตฺตฺริเสน เอกรสานิ หุตฺวา ปวตฺตานิ,
ขณฺเจะส ตทฺปกํ เตสํ อนติวตฺตนเอกรสภาวานํ
อนุจฺฉวิกิ วิริยํ วาหยติ, ยา จสฺส ตสฺมี
ขณฺเ ปวตฺตา อาเสวนา, สพฺเพปิ เต
อาการา ยสฺมา ณาณน สงฺกิเลสโวทาเนสุ

อนึ่ง ยุกนทุทธธรรม (ธรรมที่
เนื่องกันเป็นคู่) กล่าวคือสมาธิ และปัญญา
ที่เป็นไป เป็นธรรมชาติเป็นไปไม่เกิ่นกัน
และกัน ที่เกิดในฉานจิตที่อุเบกขาตามเพิ่มพูน
แล้ว อย่างนั้น เหล่านี้ อันใดก็ดี, อินทรีย์
ทั้งหลายมีศรัทธาเป็นต้น ที่เป็นไปเป็น
ธรรมชาติมีรสเป็นอันเดียวกัน โดยวิมุตติรส
เพราะพ้นจากกิเลสต่าง ๆ ได้ อันใดก็ดี,
พระโยคีนี้ ยิ่งวิริยะ อันเข้าถึงภาวะนั้น คือ
เหมาะสมต่อความเป็นไป ไม่เกิ่นกันและกัน

คุณโอบตัน-คุณทองสุข หาญวรกิจ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา.

ตั ตั อาทินวณฺจ อานิสฺสณฺจ ทิสฺวา ตถา และความมีรสเป็นอันเดียวกันแห่งธรรมเหล่านี้-
 ตถา สมฺปหฺลิตตฺตา วิโสธิตตฺตา นั้นให้เป็นไป อันใดก็ดี, ความเสพคุ้นที่
 ปรีโยทาปิตตฺตา นิปฺพนฺนาว, ตสฺมา เป็นไปในขณะนั้น แห่งฉานจิตนั้น อันใดก็ดี,
 "ธมฺมานํ อนตฺวาตฺตนาทิกาวสาธเนน เพราะเหตุที่อาการแม้ทั้งหมดเหล่านั้น ชื่อว่า
 ปรีโยทปกฺสฺส^๑ ฌานสฺส กิจฺจนิปฺผลตฺตฺวาเสน เป็นอันสำเร็จแล้วที่เกี่ยว ก็เพราะความที่
 สมฺปหฺสนา เวทิตฺตพฺพา^๒ติ วุตฺตํ. พระโยคี เห็นอาทินพในความสำเร็จ
 และเห็นอานิสงส์ในความผ่องแผ้วนั้น ๆ ด้วย-
 ญาณแล้ว ก็ทำให้มันเหิง คือทำให้หมดจด
 ทำให้ขาวรอบได้โดยอาการอย่างนั้น อย่าง-
 นั้น, ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า "พึง
 ทราบความมันเหิง โดยเกี่ยวกับญาณผู้ทำให้
 หมดจด มีความสำเร็จกิจ โดยการทำภาวะ
 ที่ธรรมทั้งหลาย เป็นไปไม่เกิ่นกันและกัน
 เป็นต้น ให้สำเร็จ" ดังนี้.

ตตฺถ ยสฺมา อุเปกฺขาวเสน ฌานํ ในภาวนาจิตนั้น เพราะเหตุที่ญาณเป็น
 ปากฺกํ โหติ. ยถา "ตถาปคฺคหิตํ จิตฺตํ อันเด่นชัดได้ ด้วยสามารถแห่งอุเบกขา.
 สาธุกํ อชฺฌเปกฺขติ, อุเปกฺขาวเสน ปณฺณา- เหมือนอย่างที่ท่านพระสารีบุตรเถระ กล่าว

^๑ ฉ. อ. ปรีโยทาปกฺสฺส.

วเสน จ^๑ ปณฺธิทรียํ อธิมตฺตํ โทติ, ใ้ว่า "ย่อมาวางเฉยเป็นอย่างดี ซึ่งจิตที่ได้
 อุกุเปกขาวเสน นานตฺตกิลเสหิ จิตฺตํ ยกไว้แล้ว โดยอาการนั้น ปณฺธิทรียํ
 วิมุจฺจติ, วิโมกฺขวเสน ปณฺธาวเสน จ^๑ ประมาณฺยัง ด้วยสามารถแห่งอุเบกขา และ
 ปณฺธิทรียํ อธิมตฺตํ โทติ. วิมุตฺตตฺตา เต ด้วยสามารถแห่งปัญญา, จิตย่อมาพ้นจากกิเลส
 ธมฺมา เอกรสา โหนฺติ. เอกรสฺสุเจเน อันมีสภาวะต่าง ๆ กัน ด้วยสามารถแห่ง
 ภาวนา"^๒ ตสฺมา ฌานกิจฺจฏฺฐตา สมฺปหฺสฺนา อุเบกขา, ปณฺธิทรียํประมาณฺยัง ด้วย
 ปรีโยสานนฺติ วุตฺตา. สามารถแห่งวิโมกข์ และด้วยสามารถแห่ง
 ปัญญา. เพราะพ้นได้แล้ว ธรรมเหล่านั้น จึง
 มีรสเป็นอันเดียวกัน. ชื่อว่า ภาวนา โดย
 ความหมายว่า มีรสเป็นอันเดียวกัน" ดังนี้.
 ฉะนั้น ความบันเทิงอันเป็นกิจแห่งฌาน ท่าน
 จึงเรียกว่า เป็นที่สุด.

อิทานิ ปจฺมํ ฌานํ อธิคตํ โทติ บัดนี้ จะวินิจฉัย ในคำว่า ปฐมฉาน
 ปจฺวิกสิณฺนติ เอกถ ฌณานุปฺพตฺตา ปจฺมํ, ที่พระโยคีนั้นบรรลุแล้ว ชื่อว่า ปฐวิกสิณ น
 ปจฺมํ อุปฺปนฺนติปิ ปจฺมํ. อารมฺมณฺุปนฺนิตฺวา โท ต่อไป ฌาน ชื่อว่า ปฐม ก็โดยลำดับแห่ง
 ปจฺจํกชฺฌาปนโต วา ฌานํ. ปจฺวิมฺหฺลํ การนับ, ชื่อว่า ปฐม เพราะอรธว่า
 ปน สกฺกฺเจเน ปจฺวิกสิณฺนติ วุจฺจติ, ตํ เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกดังนี้ก็ได้. ชื่อว่า ฌาน

^๑ ฉ. จ-สทฺโท น ทิสฺสติ.

^๒ ขุ. ป. ๓๑/๓๓๘.

นิสสัย ปฏิลหุ์ นิมิตฺตมฺปิ, ปฐวิกสิณํ
 นิมิตฺเต ปฏิลหุ์ ฌานมฺปิ. ตตฺร อิมสฺมึ
 อตฺเต ฌานํ ปฐวิกสิณฺติ เวทิตพฺพํ.
 ตํ สนฺธาย วุตฺตํ "ปฐมํ ฌานํ อธิคตํ โหติ
 ปฐวิกสิณฺติ."

เพราะเข้าไปเพ่งอารมณ์ หรือ เพราะเพา
 ธรรมอันเป็นข้าศึก. ส่วนดวงปฐวิ เรียกว่า
 ปฐวิกสิณ ก็โดยความหมายว่าสิ้นเชิง, แม้
 นิมิตที่อาศัยดวงปฐวิขึ้นได้มา ก็เรียกว่า
 ปฐวิกสิณ, แม้ฌานที่ได้มา ในเพราะนิมิต
 ก็เรียกว่า ปฐวิกสิณ. ในปฐวิกสิณ ๓ อย่าง
 นั้น ฟังทราบว่า ในอรรถนี้ ฌานชื่อว่า
 ปฐวิกสิณ. ข้าพเจ้าหมายเอาฌานนั้น
 กล่าวว่ "ปฐมฌาน ที่พระโยคินั้นบรรลุแล้ว
 ชื่อว่า ปฐวิกสิณ" ดังนี้.

จิรภูติสมุปาทน

๑๖. เอวํ อธิคเต ปน เอตสฺมึ เตน
 โยคินา วาลเวธินา วีย, สฺฐเตน วีย จ
 อาการา ปริกฺคเหตุพฺพา. ยถา ทิ สุกฺกสโล
 ธนุกฺคโท วาลเวธาย กมฺมํ กุรุมาโน ยสฺมึ
 วาเร วาลํ วิชฺฌติ, ตสฺมึ วาเร

วิธีให้สำเร็จความตั้งอยู่ได้นาน

๑๖. อันพระโยคินั้น ฟังเป็นคุณนาย
 ชมังธนนฺคยฺงชนทฺราย, และเป็นคฺจพ่อกړว
 กำหนดถือเอาอาการทั้งหลาย ในปฐมฌานนี้
 ที่ได้บรรลุแล้วอย่างนี้. เปรียบเหมือนว่า
 นายชมังธนผู้ฉลาดก็ เมื่อจะทำการงานโดย

คุณโอบตัน-คุณทองสุข ทาญบวรกิจ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อกุณฺตปทานฉ ฐนฺทสฺส จ ชียาย จ
 สรฺสฺส จ อากาโร ปริคฺคณฺเหยฺย "เอวํ
 เม จิเตน เอวํ ฐนฺทํ เอวํ ชียํ เอวํ
 สโร คเหตุวา วาโล วิทุโร"ติ. โส ตโต
 ปฏฺฐาย ตเถว เต อากาเร สมฺปาเทฺนฺโต
 อวิราเชตฺวา วาลํ วิชฺฌเยยฺ. เอวเมว
 โยคินาปิ "อิมํ นาม เม โภชนํ ภูชิตฺวา
 เอวรूपิ ปุคฺคํ เสวมาเนน เอวรูเป
 เสนาสเน วิหรนฺเตน^๑ อิมินา นาม
 อิริยาปถเนน อิมสฺมี กาลे อิทํ อธิคฺตฺนฺ"ติ
 เอเต โภชนสฺปายาทโย อาการา
 ปริคฺคเหตฺพทา. เอวํ ทิ โส นฺนฺเจ วา
 ตสฺมี เต อากาเร สมฺปาเทตฺวา ปุณ
 อฺปฺปาเทตฺ, อฺปฺปคฺคณิ วา. ปคฺคณิ กโรนฺโต
 ปุณฺปนํ อฺปฺเปตฺ สกฺขิสฺสติ.

การยิงชนทราย ในวาระใด ยิงชนทราย,
 ในวาระนั้น เขาพึงกำหนดถือเอาอาการแห่ง
 เท้าที่เหยียบพื้น แห่งคันธนู แห่งสายธนู และ
 แห่งลูกศร ว่า "เรายืนอย่างนี้ จับคันธนู
 อย่างนี้ จับสายธนูอย่างนี้ จับลูกศรอย่างนี้
 แล้วจึงยิงถูกชนทราย" ดังนี้. จำเคิมแต่
 นั้นไป เขาเมื่อทำอาการเหล่านั้นให้ถึงพร้อม
 ใต้อย่างนั้นนั่นแหละ ก็พึงยิงถูกชนทรายไม่
 ผิดพลาด จันใด. แม้พระโยคีก็พึงกำหนด
 ถือเอาอาการทั้งหลายมีโภชนะที่เป็นสํปายะ
 เป็นต้น เหล่านี้ว่า "เราบริโภคโภชนะชื่อนี้
 แล้วคบหาบุคคลผู้เห็นปานฉะนี้ อยู่ใน
 เสนาสนะนี้ มีอิริยาบถชื่อนี้ ก็ได้บรรลุนานนี้
 แล้วในกาลนี้" ดังนี้. ด้วยว่า เมื่อเป็น
 อย่างนี้ เมื่อสมาธินั้นเสื่อมหายไป เธอก็จัก
 อาจทำอาการเหล่านั้นให้ถึงพร้อม แล้วทำ
 ให้เกิดขึ้นได้อีก หรือจักอาจทำสมาธิที่ยัง
 ไม่คล่องแคล่วให้คล่องแคล่ว แล้วให้ถึง
 อัปปนาได้บ่อย ๆ จันนั้นนั่นเทียว.

^๑ ฉ. อัย ปาโร น ทิสฺสติ.

ค.ช.พรโรจน-ค.ช.พรรุ่ง หาญบวรกิจ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วสุทิมรรค บ.พ.๒-๘

ยถา จ กุสโล สุธโท ภตุตาริ
 ปริวิสนุโต ตสฺส ยํ ยํ รุจฺจยา ภุชฺชติ, ตํ ตํ
 สลฺลกุเชตฺวา ตโต ปฏฺจาย ตาทิสฺสเยว
 อุปนาเมนุโต ลามสฺส ภาเก โหติ, เอวมยมิ
 อธิคฺคกฺขณเ ภอชนาทยิ อากาเร คเหตุวา
 เต สมฺปาเทนุโต ปุณฺปุณฺนี^๑ อปฺปนาย ลากิ
 โหติ. ตสฺมาเนน^๒ วาลเวธินา วิย สุธเณ
 วิย จ อาการา ปริกฺคเหตุพฺพา. วุตฺตมฺปิ
 เจตํ ภควตา :

อนึ่ง เปรียบเหมือนว่า พ่อครัวผู้ฉลาด
 ประณีตนักายจ้าง นายจ้างบริโภคอาหาร
 ใด ๆ ของเขาด้วยความชอบใจ, ก็กำหนด
 อาหารนั้น ๆ ไว้ จำเริญแต่นั้น ก็ย่อมเอา
 เฉพาะอาหารเช่นนั้นเข้าไป ก็ย่อมเป็นผู้มี
 ส่วนแห่งลาม ฉันทิ, แม้พระโยคีนี้ ก็ถือเอา
 อาการมิโชนะเป็นต้น ในขณะที่บรรลุไว้
 เมื่อทำอากาเรเหล่านั้นให้ถึงพร้อมได้อยู่ ก็
 ย่อมเป็นผู้ได้อัปนาบ่อย ๆ ฉะนั้น. เพราะ
 ฉะนั้น อันพระโยคีนี้ พึงเป็นคฤนายขมังธนู
 ผู้ยิงชนทราย และเป็นคฤพ่อครัว กำหนด
 ถือเอาอากาเรทั้งหลายเถิด. แม้ชื่อนี้ ก็
 สมจริงดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า :

"เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปณฺธิโต
 วิยตุโต^๓ กุสโล สุธโท ราชานํ วา
 ราชมหามตฺตํ วา นานาจเยหิ^๔

"คฤภิกษุทั้งหลาย พ่อครัว
 ผู้เป็นบัณฑิต ปราศเปรี๊ยะเฉลียวฉลาด
 เป็นผู้ประณีตพระราชา หรือราช-

๑ ฉ. นคฺเถ นคฺเถ ปุณฺปุณฺนี.

๒ ฉ. ตสฺมา เตน.

๓ ฉ. พุยตุโต.

๔ ฉ. นานจฺจเยหิ.

สูเปหิ ปจฺจุปฏฺฐิตโ อสฺส อมฺพิลลฺลคฺเคหิปี
 ติตฺตคฺคคฺเคหิปี กฏฺกคฺคคฺเคหิปี มจฺจคฺคคฺเคหิปี
 ขาริเกหิปี อขาริเกหิปี โลณิเกหิปี
 อโลณิเกหิปี. ส โข โส ภิกฺขเว
 ปณฺหิตโ วิยตฺตโ กุสลโ สูโท สกสฺส
 ภตฺตฺตํ นิमितฺตํ อุกฺคณฺหาติ ‘อิทํ วา
 เม อชฺช ภตฺตฺตํ สูเปยฺยํ รุจฺจติ,
 อิมสฺส วา อภิหฺรติ, อิมสฺส วา พหุ
 คณฺหาติ, อิมสฺส วา วณฺณํ ภาสฺติ,
 อมฺพิลลคฺคํ วา เม อชฺช ภตฺตฺตํ
 สูเปยฺยํ รุจฺจติ, อมฺพิลลคฺคสฺส วา
 อภิหฺรติ, อมฺพิลลคฺคสฺส วา พหุ
 คณฺหาติ, อมฺพิลลคฺคสฺส วา วณฺณํ ภาสฺติ
 ฯเปฯ อโลณิเกสฺส วา วณฺณํ ภาสฺตี’ติ.
 ส โข โส ภิกฺขเว ปณฺหิตโ วิยตฺตโ
 กุสลโ สูโท ลากิ เจว โหติ
 อจฺฉาทนสฺส, ลากิ เวตฺตนสฺส, ลากิ
 อภิหารานํ. ตํ กิสฺส เหตุ, ตถา हि
 โส ภิกฺขเว ปณฺหิตโ วิยตฺตโ กุสลโ
 สูโท สกสฺส ภตฺตฺตํ นิमितฺตํ อุกฺคณฺหาติ.

มหาอำมาตย์ ด้วยกับข้าวนานา
 ประการ (แกงอันปรุงรสต่าง ๆ) ก็
 กับข้าวที่มีเครื่องปรุงเปรี้ยวบ้าง ที่มี
 เครื่องปรุงขมบ้าง ที่มีเครื่องปรุง
 เผ็ดบ้าง ที่มีเครื่องปรุงหวานบ้าง
 ที่มีเครื่องปรุงกร่อยบ้าง ที่มีเครื่อง-
 ปรุงเผื่อนบ้าง ที่มีเครื่องปรุงเค็มบ้าง
 ที่มีเครื่องปรุงจืดบ้าง. กูกรภิกษุ
 ทั้งหลาย พื่อกริ้วผู้เป็นบัณฑิต ปราศ-
 เปื้อง เฉลียวฉลาดผู้นั้นแล ย่อม
 เรียนเอานิมิต (อาการ) แห่ง
 นายจ้างของตน ว่า ‘วันนี้ นายจ้าง
 ของเราชอบใจกับข้าวนั้น, หรือว่า
 เหยียดมือไปยังกับข้าวนั้น, หรือว่า
 ตักกับข้าวนั้นมาก, หรือว่า กล่าวชื่นชม
 กับข้าวนั้น, หรือว่าวันนี้ นายจ้าง
 ของเราชอบใจกับข้าวที่มีเครื่องปรุง-
 เปรี้ยว, หรือว่า เหยียดมือไปยัง
 กับข้าวที่มีเครื่องปรุงเปรี้ยว, หรือว่า
 ตักกับข้าว ที่มีเครื่องปรุงเปรี้ยวมาก,

วิสุทธิธรรมรังค บ.พ.๒-๘

ค.ช.พรโรจน-ค.ช.พรรุ่ง หาญบวรกิจ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เอวเมว โข ภิกขเว อิเธกัจโจ
 ปณฺธิโต วิยตฺโต กุสลโ ภิกขุ กายะ
 กายานุปสฺสี วิหริ. เวทนาสุ^๑
 ...จิตฺเต ...ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี
 วิหริ อาตาปี สมุชานโน สติมา
 วิเนยฺย โลก อภิชฌาโทมนสฺส.
 ตสฺส ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสีโน วิหริโต
 จิตฺตํ สมาธิยติ, อุกฺกุภิเสสา
 ปหีนฺติ, โส ตํ นิमितฺตํ อุกฺกณฺหาติ.
 ส โข โส ภิกขเว ปณฺธิโต วิยตฺโต
 กุสลโ ภิกขุ ลากิ เจว โหติ
 ปิฏฺฐธมฺมสุขวิหารานํ, ลากิ
 สติสมุชณฺณสฺส. ตํ กิสุสฺส เหตุ, ตถา
 หิ โส ภิกขเว ปณฺธิโต วิยตฺโต
 กุสลโ ภิกขุ สกสฺส จิตฺตสฺส นิमितฺตํ
 อุกฺกณฺหาตี^๒.

หรือกล่าวขึ้นชมกับข้าว ที่มีเครื่องปรุง
 เป็รยวมมาก ฯลฯ หรือว่า กล่าวขึ้นชม
 กับข้าวที่มีเครื่องปรุงจืดมาก' ดังนี้.
 คูกรภิกษุทั้งหลาย พ่อครัวผู้เป็นบัณฑิต
 ปราดเปรื่อง เฉลียวฉลาดผู้นั้นแล
 ย่อมเป็นผู้ได้รับ เครื่องนุ่งห่มบ้าง,
 ย่อมเป็นผู้ได้รับค่าจ้างบ้าง, ย่อม
 เป็นผู้ได้รับการบูชา (การยกย่อง)
 บ้าง. ชื่อนั้น เป็นเพราะเหตุไร,
 คูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะว่า พ่อครัวผู้
 เป็นบัณฑิต ปราดเปรื่อง เฉลียวฉลาด
 ผู้นั้น เรียนเอาเนื้อมิต (อาการ) แห่ง
 นายจ้างของตนไว้อย่างนั้น แม้นใจ.
 คูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุบางรูปใน
 พระศาสนานี้ ผู้เป็นบัณฑิต ปราด-
 เปรื่อง เฉลียวฉลาด ก็ฉันทันเหมือน-
 กันแล ย่อมเป็นผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ
 ซึ่งภายในกายอยู่. ย่อมพิจารณา

^๑ ฉ. เวทนาสุ เวทนา.

^๒ ส. มหา. ๑๔/๒๐๑.

เห็นเนื่อง ๆ ซึ่งเวทนาในเวทนา
 ะทั้งหลายอยู่. ย่อมพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ
 ซึ่งจิตในจิตอยู่. ย่อมพิจารณาเห็น
 เนื่อง ๆ ซึ่งธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่
 เป็นผู้มีคามเพียรเผาผลาญกิเลส มี
 สัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกิฆมาและ
 โทมนัสในโลก. จิตของเธอผู้พิจารณา
 เห็นเนื่อง ๆ ซึ่งธรรมในธรรมทั้ง-
 หลายอยู่ ย่อมตั้งมั่นเสมอ, อุปกิเลส
 ะทั้งหลายย่อมถูกละไป, ภิกษุชั้น ย่อม
 เรียบเอานิมิตนั้น. กุกรภิกษุทั้งหลาย
 ภิกษุผู้เป็นบัณฑิต ปราศเปรื่อง
 เฉลียวฉลาด ผู้นั้นแล ย่อมเป็นผู้ได้
 ิฐุธรรมสุขวิหาร (ความอยู่เป็นสุขใน
 ัฏภาพนี้) และย่อมเป็นผู้ได้สติและ
 สัมปชัญญะ. ชื่อนั้นเป็นเพราะเหตุไร,
 กุกรภิกษุทั้งหลาย เพราะว่าภิกษุผู้เป็น
 ัณฑิต ปราศเปรื่อง เฉลียวฉลาดผู้นั้น
 เรียบเอานิมิต (อาการ) แห่งจิตของ
 ตนไว้ อย่างนั้น" ดังนี้.

คุณปิยะ ตัมภกคิ

อุทิศส่วนกุศลให้ บิดา-มารดา